

GLÉNAT:
PAUL HERMAN
JACQUES GLÉNAT
ADAMOV
SCHETTER
DUVIVIER

MICHELLUZZI
TOONDER STUDIO'S

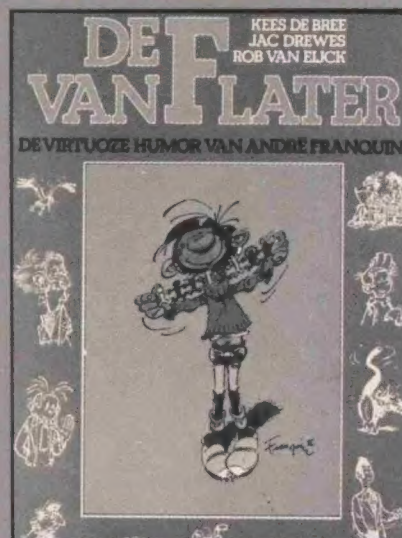
Lucky Luke

Kees de Bree en Hans van den Boom analyseren de wereld van Morris, schepper van Lucky Luke. Met veel onbekend illustratie materiaal. f 19,50

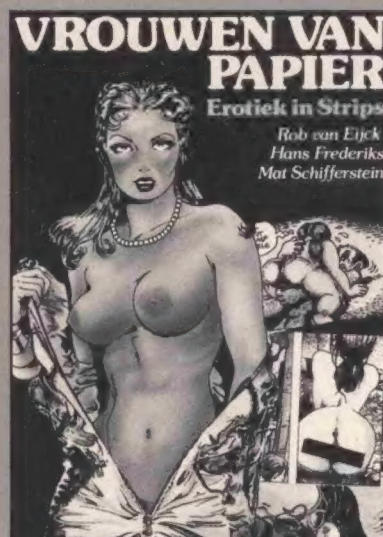
Suske en Wiske

Een schat aan informatie over deze meest succesvolle Vlaamse strip aller tijden. Veel onbekend illustratiemateriaal en acht kleurentekeningen. f 19,50

De F van Flater

Een groot interview met, en artikelen over de meest nagetekende stripmaker: André Franquin, schepper van Guust Flater en de Marsipulami. f 25,—

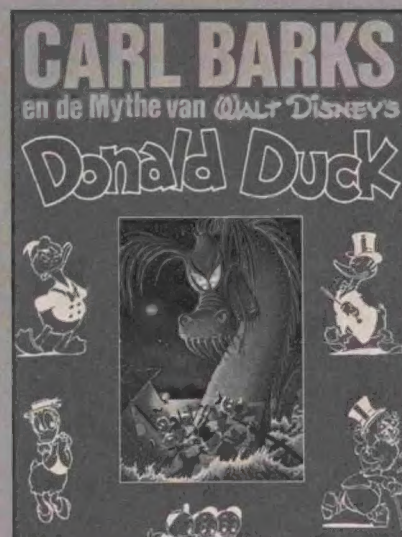
Vrouwen van Papier

Erotiek in Strips. Artikelen o.a. over de meesters van de erotische strips, Manara, Crepax en Pichard. Censuur in strips en pin-ups. f 25,—

Sjors en Sjimmi

Een uitgebreid dossier over twee striphelden, die nog steeds een ongekende populariteit hebben. f 25,—

Carl Barks

Carl Barks en de Mythe van Walt Disney's Donald Duck. Het meest complete overzicht van leven en werk van Carl Barks. Talloze unieke illustraties, foto's, cartoons, storyboards voor de legendarische Duck-tekenfilms uit de jaren dertig. f 25,—

Deze specials zijn te bestellen door overmaking van het desbetreffende bedrag plus f 4,50 aan portokosten op postgiro 209948 tnv Stripschrift Zeist.

VONK UITGEVERS BV

Postbus 420
3700 AK ZEIST

REDACTIONEEL

NR 215 - 21e JAARGANG, 1987

Uitgegeven door Vonk/Uitgevers B.V.
voor Het Stripschap, Nederlands Cen-
trum voor Belangstellenden in Strips,
goedgekeurd bij K.B. 30 sept. 1968.

REDAKTIE

Postbus 4835, 1009 AV Amsterdam
(020-939857).

UITGEVERS

Vonk/Uitgevers B.V., Postbus 420, 3700
AK Zeist, tel. 03404-54000, telex
70042.

ADVERTENTIE-EXPLOITATIE

Inlichtingen en tarieven: Bureau Nassau,
Jan van Nassastraat 18, 2596 BT Den
Haag, telefoon 070-249500.

U kunt ook uw advertenties direct in-
zenden aan de uitgever, Postbus 420,
3700 AK Zeist.

BLADMANAGER

Nelleke Lindhout

REDAKTIE

Baldi Dekker jr., Arco van Os, Pieter
van Oudheusden, Hans Pols.

MEDEWERKERS

Har Brok, Wim Bakker, Rich Thomas-
sen, Willem Ritstier.

VORMGEVING

Paul Stoute (Vormgeving Rotterdam)

STRIPSCHRIJFT IS VERKRIJGBAAR

- via een lidmaatschap/abonnement à
f64,50. Postgiro 1513000 of bank-
rekening 42.11.38.114, beide t.n.v.
Het Stripschap te Amsterdam.
- via een abonnement (jan. t/m dec.)
à f49,50. (buitenland f59,—.)
- via een CJP-abonnement à f42,75.
- losse nummers (ook verkrijgbaar in
de boekhandel) à f9,50. Postgiro
209948 t.n.v. 'Stripschrift' te Zeist.

Houders van een CJP-paspoort dienen
zich via hun CJP-buro op te geven. Lo-
pende (bestaande) abonnementen kun-
nen eerst worden omgezet in het ko-
mende kalenderjaar. Abonnementen op
Stripschrift, opgegeven in de loop van
een kalenderjaar, omvatten alle in de
desbetreffende jaargang te verschijnen
nummers.

KLACHTEN over bezorging, adreswijzi-
gingen en inlichtingen over abbonemen-
ten uitsluitend via Postbus 420,
3700 AK Zeist.

Niets uit deze uitgave mag worden ver-
veelvoudigd en/of openbaar gemaakt,
door middel van druk, fotocopie, mi-
crofilm of op welke andere wijze ook,
zonder voorafgaande schriftelijke
toestemming van Stripschrift en auteurs.

De verantwoordelijkheid voor de ge-
plaatste artikelen berust bij de auteurs.

ISSN 0165-845X.

Druk: Drukkerij Vonk Zeist b.v.

OMSLAG

Adamov
met vriendelijke toestemming van uitge-
verij Glénat
© Glénat.

Stripschrift 214 is veel te laat verschenen en
wij - de redactie - én onze uitgever Vonk
bieden daarvoor onze welgemeende excuses
aan. Misschien kan de inhoud van dit nummer
uw welwillendheid terug brengen...

In dit nummer besteden we aandacht aan één
van de relatief nieuwe uitgevers op stripgebied:
Glénat. De boeken van Glénat worden meestal
geprezen om hun kwaliteit, maar ieder album
roept - soms al door de titel - de vragen: 'Wie
vertaalt en lettert nou zo iets?' en 'Hoe kan een
uitgever dat nou zo doen?' op. Een antwoord
vindt u in dit nummer, evenals de geschiedenis
van de uitgeverij en de verhalen van een aantal
van haar tekenaars.

Omdat we naast 'strips' ook weer meer aan-
dacht aan 'cartoons' en 'tekenfilms' willen gaan
besteden, kunt u in dit nummer ook artikelen
over het *Holland Animation Festival*, het teken-
filmmaken bij de Toonder Studio's en de distri-
butie van animaties vinden.

Van Michelluzzi komt binnenkort een boek bij
Casterman uit. Van Casterman kregen we
toestemming om in dit nummer één van de ver-
halen te publiceren.

Uitgeverij Glénat was zo vriendelijk om ons toe
te staan een tekening van Adamov - eerder de
voorplaat van Vécu - op de omslag te plaatsen.

INHOUD

PAUL HERMAN IN HET LAND VAN DE PROVO'S PAG 2

**JACQUES GLENAT: SUCCESSTORY VAN EEN
STRIPLIEFHEDDER** PAG 8

ADAMOV: DE PARANOIA VAN EEN THUISWERKER PAG 12

SCHETTER: DE RAMBO VAN HET STRIPVERHAAL PAG 16

EEN KENNISMAKING MET MARIANNE DUVIVIER PAG 19

ATTILIO MICHELIZZI, EEN INTRODUCTIE PAG 21

EEN DAG TOONDER STUDIO'S PAG 32

GERRIT VAN DIJK: ANIMATIE IS GEEN KUNSTJE PAG 39

**CILIA VAN DIJK: WAS HET MAAR
KOSTENDEKKEND...** PAG 43

**GERBEN SCHERMER: EEN MUSEUMDIRECTEUR
SCHILDERT ZELF OOK NIET** PAG 45

**PIET KROON: ANIMATIE NIET ALLEEN VOOR
KINDEREN** PAG 49

**KEES DE BREE: WORDT VERVOLGD IS EEN
KINDERPROGRAMMA!** PAG 51

**DE STRIP TUSSEN SPINOZA EN DESCARTES: EEN
INFERIEUR BOEK OVER BOB DE MOOR** PAG 52

BOEKEN IN HET KORT PAG 56

NIEUWS PAG 60

POSTSTRIPTUM, RUILADVERTENTIES PAG 63

Paul Herman (foto Pieter van Oudheusden)

DOOR
PIETER
VAN
OUDHEUSDEN

PAUL HERMAN IN HET LAND VAN DE PROVO'S

De Franse uitgeverij van Jacques Glénat groeide in korte tijd uit tot een van de belangrijkste stripuitgevers van Frankrijk. Om een vastere greep op de Nederlandse markt te krijgen werd in 1985 Glénat Benelux opgericht. Er kwam veel kritiek (en vaak ook terecht) op de redactionele verzorging van de Nederlandse Glénat-albums. Stripschrift-redacteurs Pieter van Oudheusden en Hans Pols wilden uitzoeken hoe dat kwam en waagden zich in het hol van de leeuw. Ze spraken met Paul Herman, de directeur van Glénat Benelux, over de problemen van een stripuitgever, over de veranderde situatie op de Europese stripmarkt en over de conservatieve smaak van het Nederlandse publiek

Paul Herman is directeur van Glénat Benelux. We leerden hem kennen op de Strip-3-daagse van 1986. Een kleine, onvermoeibare man, bijna altijd gekleed in een colbertjasje van een onbestemd groene kleur met daaronder een wit overhemd en een sjokertje. Hij hielp ons aan recensie-exemplaren, regelde interviews met auteurs uit zijn fonds en fungeerde daarbij als tolk. We maakten kennis met onder anderen Adamov, Schetter en Hulet. De interviews die het resultaat van Paul Hermans vriendelijke vasthoudendheid waren, kunt u lezen in dit nummer van Stripschrift. Paul Herman zelf is van huis uit journalist en soms kostte het hem zichtbaar moeite zich bij het afnemen van de interviews niet met het stellen van de vragen en het geven van de antwoorden te bemoeien.

Hij was duidelijk teleurgesteld toen we hem vertelden dat we de interviews tot de volgende jaargang wilden bewaren. Dan zou Stripschrift met een nieuwe formule gestart zijn en konden we in een van de nummers extra aandacht aan het fonds van Glénat Benelux wijden. Die toezegging leek de teleurstelling enigszins weg te nemen. We beloofden hem in Brussel te komen opzoeken.

kantoor Glénat Benelux (foto Pieter van Oudheusden)

Half maart komen Hans Pols en ik onze belofte na. Het is nog volop winter. Als we uit het metrostation Gribaumont stappen, waait er een ijskoude wind en er valt wat natte sneeuw. Het kantoor blijkt aan het begin van een omhooghellende straat te liggen. De Rue de Gribaumont ligt in een vrij saai gedeelte van Brussel. Veel kantoren en leeftijdloze nieuwbouw, weinig winkels, vrijwel geen mensen op straat. De uitgeverij is gevestigd op de benedenverdieping van een herenhuis. Op de gevel van oranje baksteen is een bescheiden bord bevestigd met daarop de naam en het logo van de uitgeverij. Een secretaresse doet ons open en Paul Herman komt ons met uitgestoken hand begroeten. Onder het colbertjasje draagt hij dit keer een t-shirt. Hij brengt ons naar zijn werkka-

PAUL HERMAN IN HET LAND VAN DE PROVO'S

mer, die ook gebruikt wordt als ontvangkamer voor het bezoek. Een striphandelaar had ons gewaarschuwd dat Paul Herman zou huizen 'in een piepklein hokje, van boven tot onder volgestouwd en daar zit ie dan tussen'. Dat blijkt een praatje.

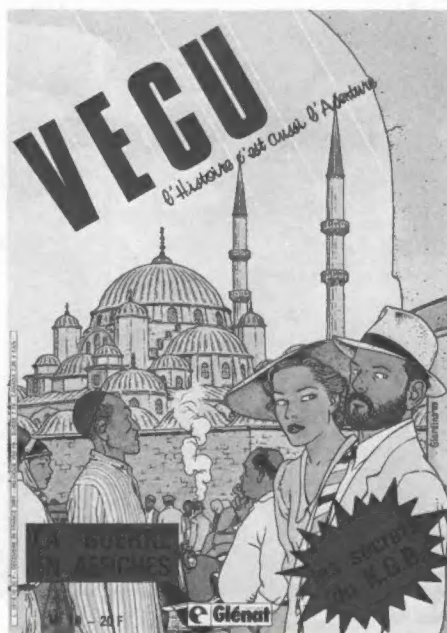
Hermans werkkamer is sober ingericht, onopvallend maar smaakvol. Aan de muren ontbreken de gebruikelijke, lawaaiige affiches waarmee uitgevers hun waren aanprijzen. Grote ramen geven uitzicht op een besneeuwde binnentuin. Alleen de rij albums die met hun rug tegen de muur staan en de standaard met Mafalda-tassen en mappen wijzen op de activiteiten van een stripuitgever. We beamen dat *Mafalda* een leuke strip is. 'Helaas', zegt Paul Herman, 'het slaat hier niet aan.'

Twee jaar geleden werd Glénat Benelux opgericht. De Franse moederuitgeverij was in tien jaar uitgegroeid tot een van de grootste op haar gebied, dank zij Jacques

Glénat die het van stripliefhebber tot uitgever had weten te schoppen. 'De gemiddelde leeftijd van de tekenaars en medewerkers bij Glénat is 30, 32 jaar', zegt Paul Herman, 'bij andere uitgevers ligt dat veel hoger. Misschien is ook dat een van de redenen van Glénats grote succes.' We concluderen dat de gemiddelde leeftijd van de stripmakers en hun lezers elkaar weinig zal ontlopen. Ook Paul Herman zelf is nog vrij jong. Hij werd in 1950 in Brussel geboren. Voordat hij directeur van Glénat Benelux werd, was hij journalist en werkte hij drie en een half jaar voor Casterman als hoofd van de afdeling public relations. Hij was onder andere betrokken bij het lanceren van de Nederlandse editie van (A Suivre), Wordt Vervolgd.

uit: *De 7 levens van de Sperwer* door Juillard en Cothias

Toen Glénat Benelux in februari 1985 werd opgericht, werkte hij al een jaar lang voor Glénat. Hij moest de Belgische markt verkennen en contacten leggen met de pers. In eerste instantie was het de bedoeling de verspreiding van de Franse uitgaven in België te organiseren, omdat Glénat tot dan toe een betrekkelijk kleine en onbekende uitgeverij was. Het idee zelf Nederlandstalige edities van Franse albums te maken, is afkomstig van Jacques Glénat zelf. Hij had de Strip-3-daagse in Breda bezocht en de belangstelling in Nederland gepeild. Er waren door andere uitgevers zoals Oberon, Mondria en Arboris, Neder-

landse vertalingen van zijn albums gemaakt, maar Glénat vond dat ze te voorzichtig te werk gingen en voornamelijk de krenten uit de pap haalden: *De kinderen van de wind*, *Het land van Langvergeten* of *De torens van Schemerwoude*.

In de herfst van 1985 kwamen de eerste albums van Glénat Benelux op de markt. Paul Herman geeft toe dat de kwaliteit van de uitgaven te wensen overlaat. De vertalingen werden door hemzelf en 'een

PAUL HERMAN IN HET LAND VAN DE PROVO'S

uit: Louis Forchot van Dethorey en Giroux

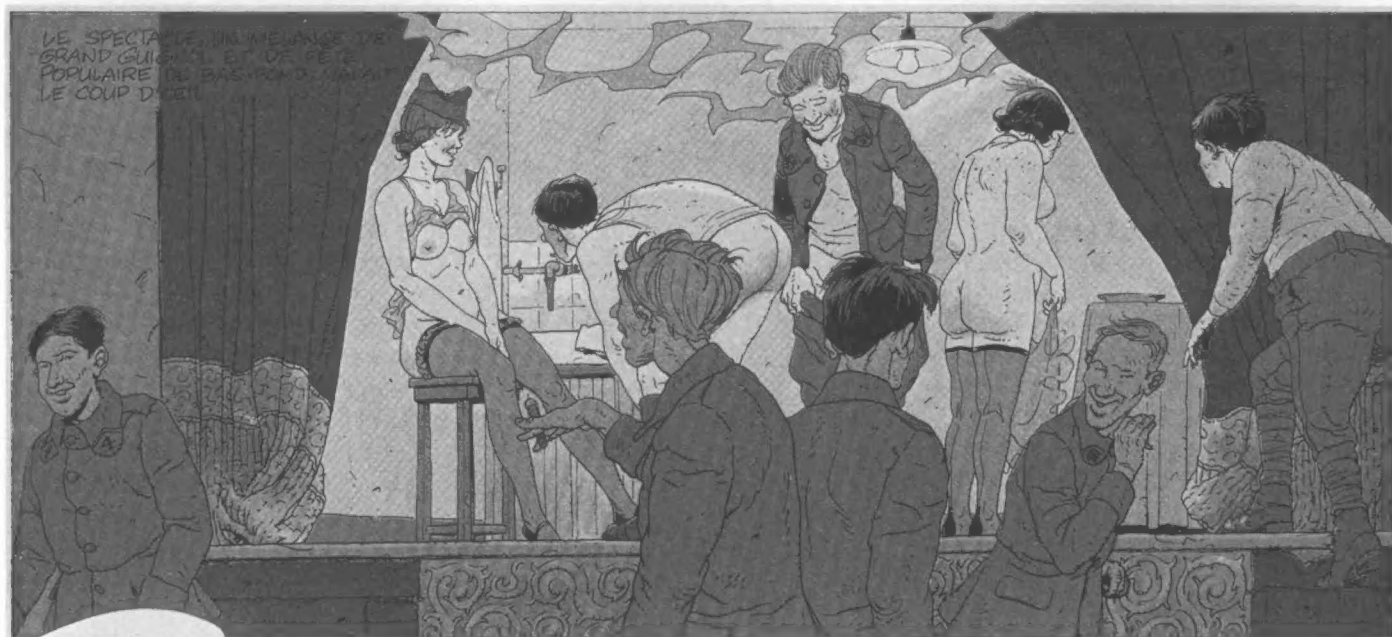

Vlaamse journalist' gemaakt. (Die journalist blijkt Kris de Saeger te zijn geweest, die nog steeds als vertaler en letteraar veel werk voor Glénat Benelux doet en die de publicaties van de uitgeverij door middel van lovende artikelen en juichende

recensies op de voet volgt.) Paul Herman: 'Die vertalingen waren slecht voorbereid. Ik had te weinig mensen om te vertalen en te letteren. Bovendien gaat het om strips voor een volwassen publiek. Strips als *Cargo* en *De waters van Dodemaan*

zijn moeilijker te vertalen dan de gemiddelde jeugdstrip. We hebben ook weinig tijd om een vertaling voor te bereiden. Zodra de laatste aflevering van een verhaal in Circus heeft gestaan, wordt met de productie van het album begonnen. Het beleid van Glénat is de albums zo snel mogelijk op de markt te brengen. Daardoor heb je niet de gelegenheid een vertaling drie of vier keer te controleren. Op een keer zaten we hier met de vertaler en de letteraar nog te werken, toen Jacques Glénat langskwam om het materiaal onmiddellijk op te halen. De Nederlandse editie van een album moet tegelijk met de Franse gedrukt worden, want dat is de enige manier om de productie van een kleurenalbum betaalbaar te houden.'

Inmiddels werkt Glénat met vaste vertalers en vaste, meestal Franse, letteraars. Er is bewust niet gekozen voor een standaardmanier van letteren. De letteraars moeten zoveel mogelijk de stijl van de originele versie navolgen. Dat is moeilijk en soms ondankbaar. Paul Herman: 'Uit Nederland kwam er commentaar op de manier waarop het woord 'einde' geletterd was in het eerste deel van *Grimleim Lederwant*. Dat vond men lelijk, maar we hadden precies dezelfde lettering gebruikt als Makyo zelf.' Glénat Benelux werkt met een minimum aan personeel: behalve Paul Herman en zijn secretaresse zijn er twee vertegenwoordigers die voortdurend voor de uitgeverij op reis zijn. Ook het Franse moederbedrijf werkt met dezelfde filosofie: weinig mensen in vaste dienst en zoveel mogelijk werk buiten de deur laten doen. Het bere-

uit: *De paden van de roem* door Hulet en Bucquoy

kenen van produktiekosten en het bijhouden van de voorraad worden aan een bureau uitbesteed. Het wordt voor uitgevers steeds belangrijker goed op het geld te letten, zegt Paul Herman. 'Toen we net be-

PAUL HERMAN IN HET LAND VAN DE PROVO'S

meer dan een halve ton. Dat betekent dat je minimaal 4000 exemplaren ervan moet verkopen om uit de kosten te komen. Met het oog op die hoge produktiekosten wordt bij Glénat Benelux overwogen te stoppen met het uitbrengen van albums in slappe kافت. Een album met een stijve kافت kost weinig extra, maar de verkoopprijs is twee keer zo hoog. De verkochte oplage scheelt gemiddeld niet meer dan 1000 exemplaren. Paul Herman: 'Bij grote uitgevers als Lombard en Dupuis is er lang niet op gelet hoeveel er verloren werd op albums met een slappe kافت. Nu zie je dat de nieuwe direkties meer op het geld beginnen te letten. Bij Dupuis bijvoorbeeld hebben ze besloten om die reden *Dokter Zwtzer* van Wasterlain niet meer in het Nederlands te vertalen.' De voor de hand

uit: Max Fridman van Giardino

gonnen, waren onze albums eigenlijk te duur. Maar ik heb gezien dat steeds meer andere uitgevers ons de laatste twee jaar gevolgd zijn en de prijzen verhoogd hebben. Toch denk ik dat ze hun kosten niet goed doorgecalculeerd hebben en dat wordt steeds belangrijker. Dat is een Europese situatie. Uitgevers zullen zich beter moeten organiseren. De laatste vijf jaar zijn er grote veranderingen in de markt opgetreden. Dupuis was lang een familiebedrijf, maar is nu overgenomen door Hachette. Dargaud is in financiële problemen. Ook de opkomst van Glénat is zo'n verandering. Vijf jaar geleden was het nog niet een uitgeverij om echt rekening mee te houden. Nu komen er veel tekenaars die bij hun oude uitgever niet meer tevreden zijn, uit zichzelf naar Glénat. Daar hoeven we zelf niets voor te doen. Eric gaat samen met scenarioschrijver Dufaux een reeks beginnen. Ook komt er een nieuwe serie van Swolfs, de tekenaar van *Durango*, bij Glénat.

Het is moeilijk een reden aan te geven waarom iedereen naar Glénat komt. Dat verschilt per tekenaar, denk ik. Bourgeon werkte eerst voor Glénat, zit nu bij Casterman, maar niemand weet of hij daar zal blijven of terugkomen bij Glénat. Dat weet ook Bourgeon zelf waarschijnlijk niet. Het succes van *De gezellen van de schemering* valt tegen, dus wie weet begint hij straks aan een zesde deel van *De kinderen van de wind*.

Het produceren van strips in kleur is steeds duurder en riskanter geworden. In zwart-wit is een album ook bij een kleine oplage nog wel betaalbaar, zegt Paul Herman, maar in kleur kost het al gauw

uit: *L'Etat morbide* van Hulet © Glénat

liggende beslissing om te stoppen met het produceren van albums met slappe kافت heeft Glénat Benelux nog niet genomen, omdat er dan problemen kunnen ontstaan met reeksen als *Arno*, *De pioniers van de Nieuwe Wereld* en *Stone* waarvan de eerste delen in slappe kافت zijn uitgebracht. Wie beslist er eigenlijk welke albums in het Nederlands worden vertaald, vragen we aan Paul Herman. Ik, zegt hij. Welke criteria legt u daarbij aan?

PAUL HERMAN IN HET LAND VAN DE PROVO'S

kocht. Ook van *De pioniers van de Nieuwe Wereld* van Charles heb ik hoge verwachtingen, maar de reeks wordt relatief nog niet goed genoeg verkocht. Een groot

probleem is het Nederlandse publiek, dat erg klein is. Van de Franse editie van een Glénat-album worden in België meer exemplaren verkocht dan van de Nederlandse editie in Vlaanderen en Nederland samen. De Strip-3-daagse, waar ik sinds acht jaar kom, wordt druk bezocht maar het is echt het feest van het Suske & Wiske-publiek.'

Het publiek is conservatief, bedoelt u.

'Ja. Te conservatief. Nederlandstalige uitge-

Max Fridman

'Het belangrijkste is de mogelijkheid het album te maken (lacht). Neem *Rael* van Colin Wilson. Ik probeer al twee jaar lang dat album in het Nederlands uit te brengen, maar het hangt af van een mogelijkheid tot co-productie, bijvoorbeeld met Engeland. Ik selecteer ook zo veel mogelijk teknaars die in Nederland al enigszins bekend zijn, zoals Hulet. Ik houd ook rekening met het publiek in Nederland dat, net als in andere landen van Europa, al dat geweld en die agressiviteit in stripverhalen beu is. Veel Fransen denken dat Nederland nog steeds het land van de provo's is en dat vooral verhalen met veel sex voor het Hollandse publiek geschikt zijn. Ik denk dat dat idee niet klopt. Iemand uit Parijs of Grenoble zal eerder *Mudwog* dan *Serge Morand* voor Nederland uitzoeken, omdat hij niet goed weet wat er in Nederland en Vlaanderen leeft.'

Mudwog heeft in Nederland positieve reacties gekregen, zeker bij de kritiek.

'Ja, maar de verkoop is matig. Het wordt voor alle uitgevers, oude en nieuwe, steeds moeilijker een successerie te vinden, zeker een die vergelijkbaar is met *Kuifje*, *Lucky Luke* of *Asterix*. Oberon heeft 8000 exemplaren van *De kinderen van de wind* verkocht, maar naar Franse maatstaven is dat kinderspel.'

Wat is de oplage van uw albums?

'De oplage van een album is 8.000 tot 10.000 exemplaren. Let op, dat is de gedrukte oplage, niet de verkoop. Helaas. In Nederland en België samen wordt van een album gemiddeld zo'n 5.000 exemplaren verkocht. *Samber* van Yslaire is goed ver-

Onuitgegeven tekening van Hulets *De Paden van de Room*

© Glénat

vers produceren dan ook steeds minder titels. Ze kopen ook steeds minder strips in het buitenland, omdat de markt zo stil is. Glénat Benelux produceert maar 20% van de titels die Glénat in Frankrijk uitbrengt.' Is het voor u ook geen nadeel dat u uw strips niet kunt voorpubliceren in tijdschriften als *Titanic* of *Wordt Vervolgd*?

'Dat is niet zo'n punt. Daarvoor zijn hun oplages te klein. *Arno* heeft in *Titanic* gestaan, maar dat heeft de verkoop van het album niet merkbaar beïnvloed. Onze strips zijn toch wel bekend bij de verzamelaars en de liefhebbers. Die gaan naar de gespecialiseerde stripzaken en volgen ons ook zonder voorpublicatie. Dat is ook het publiek dat albums met harde kافت kauft. Het belangrijkste is nu om een groot publiek te bereiken. Voor Jacques Glénat was dat een van de redenen om een vestiging in de Benelux op te richten. Het publiek in Nederland is nog te klein, zeker in vergelijking met de produktiekosten van een album.'

Het grootste probleem bij het bereiken van een groot publiek is volgens Paul Herman de distributie, die de afgelopen jaren steeds moeilijker geworden is. Strips voor volwassenen vragen nu eenmaal een andere manier van verspreiden, bijvoorbeeld via de boekhandel, dan populaire jeugdstrips als *Lucky Luke* of *Suske & Wiske*. Daarover heeft hij veel discussie gehad met verspreider Betapress, zegt Herman: 'Een paar jaar geleden hadden ze nog weinig idee wat ze met die volwassenenstrips aanmoesten.' Daar is inmiddels verandering in gekomen, zoals bleek in het inter-

view met Ad Dijkstra van Betapress, dat werd gepubliceerd in de nieuwsrubriek van Stripschrift 209.

Dit jaar zal Glénat Benelux zich voorname-lijk bezighouden met het versterken van het aanbod door de bestaande reeksen met een tweede, derde of vierde deel uit te breiden. Op die manier wil de uitgever een betere positie om de Nederlandse markt krijgen. Of dat lukt hangt af van de Nederlandse striplezers. 'Het blijft afwachten of ze genoeg interesse tonen,' zegt Paul Herman.

Ook onder een andere naam is Paul Herman actief in de stripwereld. Als Claude Amant schrijft hij stripscenario's voor Louis-Michel Carpentier. Vorig jaar verscheen bij uitgeverij Archers hun eerste album: *Op de loopgraven*. Paul Herman gebruikt een pseudoniem ('Bij Glénat weten

PAUL HERMAN IN HET LAND VAN DE PROVO'S

ze ervan af, hoor') om een onderscheid te kunnen maken met zijn meer serieuze, journalistieke werk. Toen hij nog bij Casterman werkte, schreef hij een boek over westernstrips dat werd uitgegeven door Glénat. Hij laat ons een exemplaar zien. We slaan het boek open bij een paginagrote afbeelding van het omslag van Paul Tengs tweede *Delgadito*-album. Ook over een andere passie, oud speelgoed, schreef Herman een boek: *Le jouet en Belgique*.

Op de loopgraven was niet zijn eerste scenario, maar een eerdere, anoniem ver-

schenen poging wil hij liever vergeten. Wel vertelt hij dat hij de ideeën voor de eerste grappen van de strip *Diogenes* van Godi heeft geleverd. Later maakte diezelfde tekenaar de illustraties voor een ander boekje van Herman, *Bistrot Bruxellois*. Godi en Carpentier kent hij allebei uit de tijd dat hij nog bij Casterman werkte. Carpentier werd altijd geassocieerd met de *Comtesse de Ségur* en wilde per se eens iets anders maken. Zo ontstond de strip over de Eerste Wereldoorlog, waarin Herman zich een spitse en onverwacht felle scenarioschrijver toont: 'Ik heb een grote bewondering voor het werk van Céline. Ik heb natuurlijk niet geprobeerd een *Voyage au bout de la nuit* te maken, maar toch wilde ik iets schrijven over die afschuwelijke oorlog. Ik vind het jammer dat nog geen enkele stripmaker daar een echt belangrijk werk over geschreven heeft. Ik hoop dat Jacques Tardi ooit zijn grote verhaal over de Eerste Wereldoorlog maakt, maar ik denk dat hij daarvoor te-rugschrikt. Hij is er zelf te emotioneel bij betrokken. Familie van hem heeft in die oorlog gevochten. Hij heeft er een kort verhaal over gemaakt in (*A Suivre*), maar in *Isabelle Avondrood*, merk je dat hij de oorlog zo veel mogelijk vermijdt.'

Zelf hebt u die emotionele band niet?

'Ja en nee. Ik ben niet alleen een verwoude stripverzamelaar, maar ik verzamel ook speelgoed en tinnen soldaatjes, al sinds ik tien jaar ben. Maar ik ben pacifist, ik heb nooit mijn legerdienst vervuld. Een leger is een dom ding.'

Bent u al bezig aan een tweede deel?

'Het scenario is af. Het wordt een lang verhaal. Dat had ik bij het eerste album al gewild, maar Carpentier tekende liever gags. Het zal nog wel even duren voordat hij eraan kan beginnen, eerst moet hij het tweede deel van *Het jaar van het bier* maken.'

Tegen etenstijd is ons gesprek beëindigd. Paul Herman nodigt ons uit even een broodje met hem te gaan eten. Hij neemt ons in zijn auto mee naar een klein, hel-lend pleintje in de schaduw van een kerk. We stappen een kleine gelegenheid binnen en aan de begroeting door het personeel is te merken dat Paul Herman hier vaker komt. De *patron* wijst ons een tafeltje. Het is een grote, blozende man met een wit overhemd aan en daaroverheen een vuurrode trui. 'Herkent u hem?' vraagt Paul Herman. 'Dat is de man die model gestaan heeft voor de hoofdpersoon in *Het jaar van het bier*.' Inderdaad, het is 'm. Een levende stripfiguur.

uit: *Samber* van Yslaire © Glénat

JACQUES GLÉNAT, SUCCESTORY VAN EEN STRIPLIEFHEBBER

Talrijk zijn de verhalen over mensen die met een kwartje beginnen en eindigen als miljonair, the american dream dus. Het verhaal van Jacques Glénat lijkt hier wel wat op. Of hij miljonair is, betwijfel ik, maar vast staat dat hij van fanzine-uitgever is uitgegroeid tot directeur van Frankrijks vijfde stripuitgeverij Les éditions Jacques Glénat.

SCHTROUMPF, LES CAHIERS DE LA B.D.

Glénats succesverhaal begint met de uitgave van *Schtroumpf, les cahiers de la bande dessinée*, waarvan het eerste nummer verscheen in 1969. De formule van dit tijdschrift over strips was even éenvoudig als succesvol: in ieder nummer stond een tekenaar centraal. Zijn werk werd belicht in een interview, diverse artikelen en een bibliografie, dikwijls aangevuld met uniek illustratiemateriaal. Zowel de oude garde als de Pilote-tekenaars kwamen in de loop der jaren aan bod in het blad dat al snel een goede reputatie had. Bekende mensen werkten aan Schtroumpf mee zoals Henri Filippini, Numa Sadoul, Claude Moliterni en François Rivière. Schtroumpf gold lange tijd als het meest gezaghebbende tijdschrift op stripgebied.

Voor geïnteresseerde lezers is het wellicht handig om te weten dat de nummers 26, 28, 31 en 33 t/m 55 van het blad nog

SUCCESSSTORY VAN EEN STRIPLIEFHEBBER

verkrijgbaar zijn bij de uitgever. Een lijst van de in Schtroumpf behandelde tekenaars is afgedrukt onderaan dit artikel. Naast Schtroumpf ontstonden nog andere uitgaven zoals *Schtroumpf fanzine* (2 periodes: 1970/71 en 1976/79) en *Carton*. Carton was een blad dat op een zelfde manier als Schtroumpf telkens aandacht besteedde aan een cartoonist. Zo waren er specials rond Topor, Tetsu Cabu en Serre. Ook deze tijdschriften zijn gedeeltelijk nog verkrijgbaar.

VOLWASSEN EEND

Het eerste stripblad dat Glénat uitgaf was *Le canard sauvage*, waarvan het eerste nummer verscheen in 1973 en het zevende, en laatste, eind 1974. *Le canard sauvage* was één der eerste Franse stripbladen voor volwassenen. *L'écho des savannes* was net opgericht in 1973 en *Charlie mensuel* bestond enkele jaren. Van *Metal burlant* was nog geen sprake. *Le canard sauvage* is legendarisch geworden gezien haar belang als een van de eerste stripbladen voor volwassenen. De medewerkers aan het blad zijn te verdelen in drie groepen.

Ten eerste waren er de tekenaars afkomstig van de jeugdbladen: Dany, Greg, Godard, Pierre Dupuis, Aidans, Derib, Bonvi en Mattioli. Walthéry maakte voor *Le canard sauvage* zijn befaamde *Betty strip*. Voor deze tekenaars was *Le canard sauvage* zoiets als *de Vrije balloen* was voor de VNU-tekenaars.

Een tweede groep bestond uit de medewerkers van *Pilote*-weekblad, zoals F'Murr, Auclair met een homo-strip, Got, Lucques, Taffin, Goetzinger, Solé, Loro en Tardi. Lob maakte een strip samen met Pierre Christin.

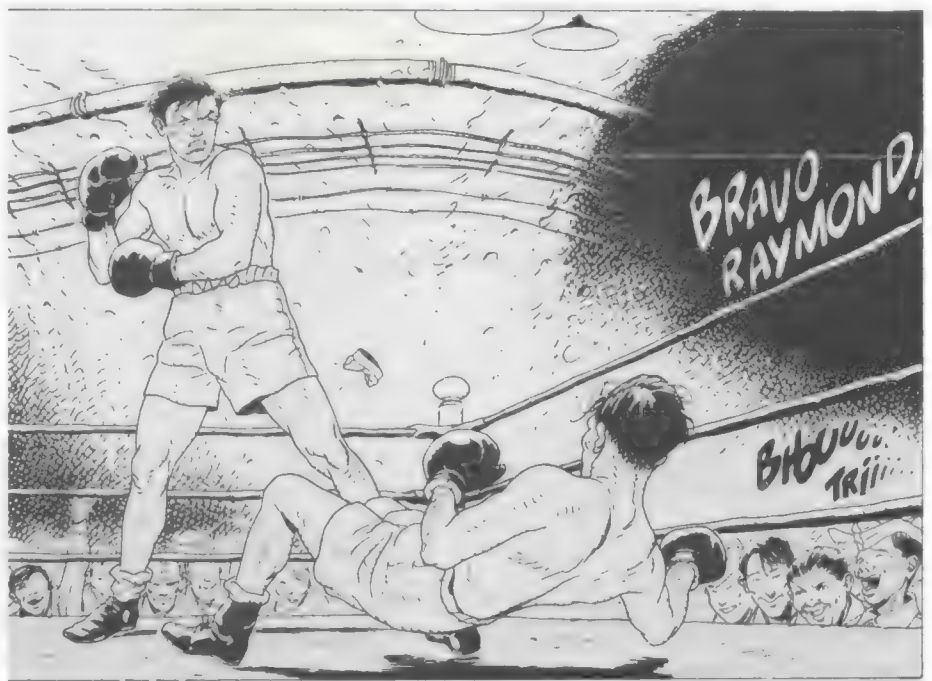
Tenslotte waren er nog enkele jonge tekenaars, toen nog onbekend, maar inmiddels een stuk bekender zoals Montellier met de strip *Odile*, Francis Masse, Hugot, Rochette en Poussin... Rest me nog te vermelden dat ook een aantal cartoonisten bijdroeg aan *Le canard sauvage* waaronder Mordillo en Tetsu.

HERDRUKKEN

Inmiddels was Jacques Glénat gestart met de uitgave van boeken. Via contacten met

uitgeverijen wist hij beslag te leggen op de rechten van strips die eerder in tijdschriften verschenen, maar nooit in boekvorm. Tot de eerste albumuitgaven behoorden boeken van Greg, Godard en Bretècher. Echte liefhebbersuitgaven zoals ook Magic strip en Deligne die brachten, maar *Les gnangnan (de njajaas)* van Bretècher wist dankzij het succes van *De gefrustreerden* een veel groter publiek te bereiken dan alleen de fanaten. Ook het eerste cartoonboek van Serre *Zwarte humor en mannen in het wit* werd een bestseller. Om echter uit te groeien tot een echte uit-

heel ander, veel prestigieuzer uiterlijk. Het formaat werd een stuk groter, de omvang 76 pagina's en de prijs ging omhoog naar 20 frank. De gelijmde rug bleef gehandhaafd. Het omslag werd zwart met witte opdruk en een gecentreerde tekening, in dit eerste geval van Pichard van wie een gedeelte uit *Marie-Gabrielle de st. Eutrope* werd voorgepubliceerd. Aan nummer 9 werkten Bretècher, Franquin en Lauzier mee als gasttekenaars. De belangrijkste eigen producties omstreeks die tijd waren Clavé en Godards *De bende van Bonnot* en Ramaioli's *De witte indiaan*. Lang zou

geverij was het noodzakelijk om naast herdrukken ook oorspronkelijk materiaal uit te gaan geven. Om een eigen fonds te ontwikkelen werd het tijdschrift *Circus* opgezet. Voorjaar 1975 verscheen het eerste nummer.

CIRCUS

In dit eerste nummer (21 x 27 cm, 68 pagina's 8 frank) waren de belangrijkste strips *Axle Moonshine* (Ribera) en *Casque d'Or* (Goetzinger). Verder bevatte het onder meer strips van Buzzelli en Macedo. De eerste acht nummers hadden een gelijmde rug en bevatten enkele pagina's in kleur. Het negende nummer kreeg een

het allemaal niet duren. Met ingang van nummer 15 kreeg *Circus* 84 pagina's en een geniete rug. De prijs ging omlaag en het grote formaat werd gehandhaafd. *Circus* ging vanaf nummer 15 ook in een maandelijks frequentie verschijnen. In deze derde periode waren de medewerkers aan *Circus* onder anderen Goetzinger (*Felina*), Garcia (*Schaduw van de lijkestoet*), Brunel (*Striptease*), Pratt (*sgt. Kirk*) en Michel Duveaux (*Pierrot de dwaas*). In nummer 21 verschenen de eerste pagina's van Bourgeons *De kinderen van de wind*.

Tegelijk met een verhoging van het aantal pagina's naar 100 werd het formaat van

SUCCESSSTORY VAN EEN STRIPLIEFHEBBER

Circus kleiner. Hierin zou pas weer verandering komen met ingang van nummer 98. Glénat wist zich te verzekeren van de medewerking van een aantal stripspecialisten, zodat naast het stripgedeelte in Circus ook een uitstekend redactioneel, vooral op het gebied van strips maar daarnaast ook over films, detectives en SF, kon ontstaan. Nog altijd is het aantrekkelijke van Circus dat het behalve een aardig stripblad ook een uitstekende informatiebron is.

JONGER BROERTJE

Uit bovenstaande mag blijken dat de redactie van Circus naarstig op zoek was naar de juiste formule van het blad. Wijziging na wijziging volgden elkaar in snel tempo op. Om nu het blad meer op volwassenen af te stemmen, werd een jonger broertje van Circus gelanceerd. Het eerste nummer van *Gomme*, een maandblad voor kinderen verscheen in november 1981. Er

stonden strips in *Gomme* als *Storm* (Don Lawrence), *De buifkar van Hermes* (Rossi), *Bastos en Zakousky* (Tranchand/Corteggiani) en *Een kronkel in de tijd* (Dumas).

Een belangrijke ontdekking van het tijdschrift *Gomme* was *Laurent Vicomte*. Zijn *Het land van Langvergeten* werd later vervolgd in Circus en werd in boekvorm een van de bestsellers bij uitgeverij Glénat. *Gomme* heeft niet zo lang bestaan. Het 26e en laatste nummer verscheen op 26 januari 1984. Een aantal series werd in aangepaste versie vervolgd in Circus. Andere series verschijnen tegenwoordig direct als album.

DE BLOEIPERIODE VAN CIRCUS

De bloeiperiode van Circus valt samen met de opkomst van de volwassenenstrip in de eerste helft van de jaren tachtig. Vanaf

ongeveer het vijftigste nummer verschenen een aantal interessante series in Circus. Na Bourgeon waagden ook Convard, Julliard en Dermout de stap van de katholieke jeugdpers naar editions Glénat, om strips voor volwassenen te maken (een ontwikkeling overigens die we later ook zagen bij de Robbedoes-tekenaars). Dermout presenteerde *Les chemins de Maléfisse*, Julliard *De zeven levens van de sperwer* en met veteraan Jacques Martin Arno. Deze series en *De torens van Schemerwoude* vormden later de basis voor het tijdschrift *Vécu*. Ook andere series maken dan eindelijk gelijkelijk aan Circus tot het toonaangevende blad dat het nu is: *Le marchand d'idées* (Cossu/Berthet), *Louis Ferchot* (Dethorey/Giroud), *Cargo* (Schetter), *Solédad* (Tito) en *Rael* (Colin Wilson). Tot mijn persoonlijke favorieten behoren nog *Matricule 45000* (Veronik/Andrevon) en *Les Capabuchos* (Marcellé).

uit: In naam van al de mijnen door Gillon/Gray/Corthias

SUCCESSSTORY VAN EEN STRIPLIEFHEBBER

Met ingang van nummer 58 onderging het blad nog een wijziging. Het kreeg als ondertitel *Le pavé de B.D.*, het aantal pagina's werd uitgebreid tot 132 en het papier werd gladder.

VÉCU

Jacques Glénat sprong een tweetal jaren geleden handig in op de sterk toenemende belangstelling voor de geschiedenis in Frankrijk. Het eerste nummer van *Vécu* verscheen, een blad met strips die zich afspelen tegen een historische achtergrond en achtergrondartikelen. Een redelijk aantal strips uit *Vécu* is ook in het Nederlands verkrijgbaar: *De zeven levens van de sperwer*, *De torens van Schemerwoude* en ook *In naam van al de mijnen* (Gillon), *De wind der goden* (Adamov) en *De paden van de roem* (Hulet/Bucqoy).

VERANDERINGEN

Met ingang van nummer 56 werd het tijdschrift *Cahiers de la bande dessinée* gewijzigd. De naam *Schtroumpf* verviel en het blad kreeg een omvang van 100 pagina's. Telkens werd de hoofdschotel gevormd door een dossier over een tekenaar, aangevuld met recensies en kortere artikelen. De stuwende kracht achter *Les cahiers de la bande dessinée* werd de Brusselaar Thierry Groensteen. Het blad verschijnt sinds nummer 56 elke twee maanden. De leesbaarheid is er mijns inziens niet op vooruit gegaan, maar dat is waarschijnlijk typisch Frans.

Naast het tijdschrift geeft Glénat ook sinds drie jaar het *Année de la bande dessinée*, het Franse stripjaarboek uit, een uitstekende uitgave die een goed overzicht biedt van alles dat zich op stripgebied in Frankrijk afspeelt.

700 TITELS

Na deze geschiedenis van de uitgeverij en de belangrijkste bladen in vogelvlucht, zijn we aanbeland in het heden. De catalogus 1986 van editions Glénat vermeldt maar liefst zevenhonderd titels. Behalve de eigen uitgaven distribueert Glénat ook de titels van Editions du morior, Sedem (erotiek), Erotik bizness, het Italiaanse Glamour book en magazine, ASGMP, Les humoristes associées, Hoebeke, Dervish, Alan Littaye en Blue circle. Twee jaar geleden

werden enkele uitgaven van Michel Deligne en Temps futurs opgekocht.

De eigen collectie is onderverdeeld in jeugdalboms, collectie *Vécu*, collectie *Circus*, strips voor volwassenen, serie *Caractère* (onze collectie *Prestige*), *Grand chapitres* (onder meer *Gevangene van de sterren*), de zwart/witreeks *B.D. noire* (Sam Pezzo onder andere), serie *Mythologie* (Pichard en anderen), *Grands illustrateurs*, *Trait pour trait* (zeer luxe mappen) en enkele informatieve uitgaven. Nieuw zijn de series *Sans caractère* (bepaald soort humor) en *Le marquis* (erotiek). Behalve strips geeft Glénat ook de zogenaamde *beaux livres* uit, fotoboeken over verschillende onderwerpen.

OVER DE GRENZEN

In het verleden heeft Glénat vrij veel moeite gedaan om strips aan het buitenland te verkopen. In het Nederlands verschenen vertalingen bij Oberon (*Njaajaas*,

Kinderen van de wind, *Land van Langvergeten*), Dupuis (*Beatrijs en Coen*, *Winniger...*), Mondria en Arboris (*Torens van Schemerwoude*). Sinds enkele jaren geeft Glénat Benelux ook zelf Nederlandstalige titels uit.

Glénat heeft ook een vestiging in Italië. Glénat italia geeft enkele historische reeksen uit en sommige eigen uitgaven van *Silver* (Lupo Alberto), *Panebarco* en *La linea*.

Tenslotte bestaat er een klein Duits departement dat zich beperkt tot de uitgave van cartoonboeken. Strips verschijnen in het Duits bij Carlsen/comic art. Vertalingen zijn er momenteel verkrijgbaar in het Nederlands, Spaans, Italiaans, Duits, Japans, Zweeds en Arabisch.

Momenteel omvat Glénat behalve de uitgeverij ook een reclamestudio onder leiding van Roger Brunel, een afdeling *Images* (posters, kaarten...) en twee boekhandels, een in Parijs en een in Lyon.

Lijst van in *Schtroumpf/Cahier de la bande dessinée* behandelde auteurs

07 Mezieres/Christin	33 Poivet	58 Auclair
08 Cuvelier	34 Tillieux	59 Godard
09 Fred	35 Hubinon	60 F'Murr
10 Franquin	36 Gillon	61 Cauvin
11	37 Charlier	62 Veyron
12	38 Alexis	63 Tardi
13 Gotlib	39 Gillain	64 Franz
14/15 Hergé	40 Tibet	65 Bourgeon
16 Roba, Reding	41 Ribera	66 Caniff
17/18 Greg, Paape	42 Druillet	67 Wasterlain
19 Godard	43 Morris	68 Floc'h/Rivière
20 Martin	44 Hermann	69 Schuiten
21 Macherot	45 Will	70 Rosinski
22 Goscinny	46 Cheret	71 Giardino
23 Uderzo	47/48 Franquin	72 Alex Raymond
24 Bretécher	49 Dany	73 Andreas
25 Giraud	50 Derib	
26 Forest	51 Vandersteen	
27 Pichard	52 Crepax	
28 Mandryka	53 Bilal	
29 Tabary	54 Peyo	
30 E.P. Jacobs	55 Comes	
31 Rene Pellos	56 Juillard	
32 Hugo Pratt	57 Regis Franc	

DOOR
PIETER VAN OUDHEUSDEN
EN HANS POLS

ADAMOV: DE PARANOIA VAN EEN THUISWERKER

Adamov (foto Baldi Dekker jr.)

'Adamov is mijn echte naam. Mijn vader was een Rus, mijn moeder een Française. Na de Russische revolutie is hij naar West-Europa gekomen. Mijn ouders hebben eerst in Londen gewoond, daar ben ik geboren. Toen ik vijf jaar was, zijn ze naar Frankrijk verhuisd en daar zijn ze gebleven. Zelf woon ik nu in Duitsland, tussen Keulen en Düsseldorf. In Solingen, het

land van de messen. Ik spreek zelf geen Duits. Dat is een groot probleem voor me. Ik probeer het te leren. Dat is moeilijk, omdat ik striptekenaar ben en tien uur per dag thuis in mijn eentje zit te werken.

Als je in een fabriek werkt, ben je gedwongen de taal te leren. Ik kan een pakje sigaretten kopen, maar verder gaat mijn kennis van het Duits niet.

Ik ben als tekenaar begonnen met het maken van achtergronden voor een tekenfilm. Een science-fictionfilm van Roger Laloux. Later heeft ook Moebius nog aan die film gewerkt: *Le maître du temps*.

Toen ik eraan werkte, heette de film nog *Machine man*. Het was een *pilot* voor de film, de eerste film minuten. Daarna heb ik veel omslagen geschilderd voor science-fiction-romans. Dat is mijn specialiteit.

Mijn eerste strip heb ik getekend voor het Franse jeugdblad Okapi. Zo heb ik het vak een beetje geleerd. Toen ik ermee klaar was, besepte ik dat het niets voor mij was om de hele tijd van die lieve verhaaltjes te maken. Bovendien was Okapi erg christelijk. Dat was heel beperkend, hoewel ik daar nooit direkt last van gehad heb.

Philippini, die hoofdredacteur van Circus was, vroeg me een strip te maken voor een nieuw blad waar Glénat mee bezig was: *Vécu*. Zo ben ik twee jaar geleden begonnen met *De wind der goden*, dat in Japan speelt. Ik was nooit in dat land geweest. Wel had ik met Japanners gewerkt aan een science-fictiontekenfilm voor televisie, een Frans-Japanse coproductie. Daardoor kende ik wat Japanse mensen, maar dat was echt het enige. De rest heb ik uit boeken moeten halen (lacht). Ik lees veel,

uit: *De wind der goden*

boeken over samoerais bijvoorbeeld. Maar over de periode waarin het verhaal speelt, is heel moeilijk documentatie te vinden. Daardoor is het niet altijd mogelijk je precies aan de geschiedenis te houden. Bij de architectuur bijvoorbeeld neem ik het niet altijd even nauw en gebruik ik een gebouw uit een latere periode. Je moet wel een beetje liegen en er dingen bij fantaseren.

Mijn scenarist, Cothias en ik proberen een klassiek verhaal te maken, over een held en een meisje. Heel klassiek. Maar we proberen de houdingen van de mensen

ADAMOV

liest in het tweede deel zijn geheugen en begint als een arme man te leven, omdat hij zijn naam en zijn waardigheid kwijt is. *De wind der goden* is opgezet als een serie van vier delen waarin één verhaal wordt verteld. Daarna zetten we misschien weer een nieuw verhaal op. Ja, ik weet

bum is mystiek. Het beschrijft de reis van Tchen Qin door de buik van de Boeddha. Het derde verhaal, waar ik nu aan bezig ben, is helemaal historisch en wat betreft de tekst en de tekening helemaal volwasen. Met dit deel beginnen we iets goeds te maken (lacht). De eerste twee albums had ik nodig om het vak te leren.

Ik maak met Cothias ook een tweede serie, *De waters van Dodemaan*. Dat is een science-fictionverhaal, maar als je goed kijkt zijn die series niet eens zo verschillend. In het Japanse verhaal gebruik ik wel veel documentatie, maar ik kan veel

uit: *De wind der goden*

toen te tonen, wat ze dachten, hoe ze reageerden, hoe ze liefhadden. Dat is heel interessant. Ik vind het ook heerlijk om de oorlog uit die tijd te tekenen. Die lijkt dichterbij de science-fiction dan bij de realiteit te liggen. Als je bijvoorbeeld naar *Star wars* kijkt, zie je dat Darth Vader daarin precies hetzelfde uniform als een samoerai heeft. Het was een volledig ander leven, een heel andere mentaliteit. Tchen Qin, de mannelijke hoofdpersoon, leeft volgens een erecode die heel belangrijk voor hem is. Daarmee komt hij ook in de problemen. Hij wordt verslagen, ver-

hoe dit verhaal afloopt (lacht). Dat moet wel als je het goed op wil bouwen, zeker als je een historisch uitgangspunt hebt. Ik probeer me zo veel mogelijk aan de historische feiten te houden. De beschrijvingen op de gezichten zijn geen bedenksel van mij. De mannen beschilderden zich als ze ten strijde trokken, net als de Amerikaanse Indianen of Afrikaanse stammen. Ik koop alsmáar meer boeken om zo nauwkeurig mogelijk te kunnen zijn. Voor het eerste verhaal had ik te weinig documentatie, daardoor maakte het misschien een *fantasy*-achtige indruk. Het tweede al-

naar mijn hand zetten. Ik kan bijvoorbeeld niet goed realistisch tekenen, ik vind dat niet opwindend. Ik houd er niet van om een auto of iets dergelijks te tekenen. Ik weet niet waarom. Nee, machines teken ik graag, maar dan denkbeeldige machines. Ik houd er niet van om bijvoorbeeld een koffiezetapparaat te tekenen. Inderdaad (lacht), dat is ook heel moeilijk. Ik ben dol op toekomstfantasieën, science-fiction. Mijn favoriete schrijvers zijn onder anderen Robert Silverberg, Philip Farmer, en ik ben dol op *Duin*, de *Shogun* van de science-fictionliteratuur.

Le vent des dieux.

ADAMOV
COTHAS

TEHEN QIN EST LE PLUS
GRAND DES SAMURAÏS
D'ÉLITE DE SIRE OSHIKAGA
ET IL VAUT, À LUI SEUL,
TOUS LES MALES DE LA
TERRE !

NOUS CONNAISSONS TON
AMI DE RÉPUTATION !!!

MAIS ON DIT QU'IL EST MORT,
EN MÊME TEMPS QU'UNE
DIZAINE DE SES COMPAGNONS
D'ARMES, AU COURS D'UNE
EMBUSCADE TENDUE PAR
UNE POIGNÉE DE PAYSANS
REBELLES !!!

TEHEN QIN A TROP
D'HONNEUR POUR
PÉRIR SI COTÉMENT
!!!

JE SAIS QU'IL VIT
TOUJOURS ET JE LE
RETROUVERAI, DUSSE-JE
Y CONSACRER LE RESTE
DE MES JOURS !!!

QUI SAIT, PETIT
OISEAU ?

TA FOI POURRA PEUT-
ÊTRE SOULEVER CES
MONTAGNES, SINON LES
APLANIR ! MAIS NOUS
AVONS PERSONNELLEMENT
TROP DE TRAVAIL POUR
NOUS OFFRIR LE LUXE
DE PARLER
D'AVANTAGE !!!

ADIEU, PETIT NUAGE. TOUTS
NOS VŒUX T'ACCOMPAGNENT
!!!

CETTE FILLE
ÉTAIT TRÈS BELLE !
SANS DOUTE AURIONS-NOUS
PU NOUS AMUSER UN PEU
!!!

OUI MYŌGO, MAIS LA
ROUTE EST ENCORE
LONGUE JUSQU'AU
MANOIR DE SIRE KŌDŌ
!!!

LE TIGRE VEUT QU'ON
Y SOIT AVANT LA FIN
DU JOUR !

De waters van Dodemaan vind ik zelf niet echt een goed boek geworden. Ik had problemen met mijn scenarist. Het verhaal eindigt als een aflevering van *Dallas* (lacht). Ik heb het er vaak met Cothias over gehad, maar hij wilde echt dit einde. Voor het tweede verhaal bouwen we het scenario beter op. Je ziet ook meer van Parijs, we proberen dichterbij de realiteit te blijven. Als je de film *Blade runner* ziet, dan zijn de decors en kostuums daarvan zo goed dat het verhaal toch een heel realistische indruk maakt. In het tweede verhaal van *Dodemaan* is ook de Eiffeltoren te zien. Ik wil dat de lezers het decor herkennen. Aan het begin van het eerste boek kun je zien dat het verhaal in Parijs speelt, maar in de loop ervan verdwijnt die achtergrond. Dat was inderdaad een grote fout van ons. Als je begint met een serie, heb je vaak haast. Maar hoe verder je komt, des te meer leer je. Ik heb veel dingen ontdekt die ik in de toekomst wil voorkomen. Ik heb geleerd van mijn fouten.

De sfeer van het boek is decadent, dat klopt. Alles is kapot, stinkt. Ik houd van decadentie, ik houd van Venetië. Die cleane science-fiction met leuke robots en zo, dat is verleden tijd. Ik houd ervan als alles vuil en aangevreten is.

Ik geloof dat ik een snelle werker ben. Schetsen, inkten en inkleuren van een pagina neemt bij elkaar maximaal drie dagen. Ik kleur zelf, dat vind ik heel belangrijk. Bij het maken van omslagen heb ik veel geleerd dat ik bij het tekenen van strips kan gebruiken, hoewel het een heel andere techniek is. Zeker als je, zoals ik, niet op het origineel inkleurt, maar op een blauwdruk. De omslagen van mijn albums zijn niet geschilderd, maar getekend. Dat was de wens van mijn uitgever. Die wilde geen geschilderde omslagen met het oog op het publiek, dat liever een getekend omslag ziet.

Ik teken met pen. Voor het inkleuren gebruik ik acrylverf, daarmee kan je verschillende lagen over elkaar heen zetten. Om een bepaalde sfeer te accentueren gebruik ik soms *tusche*, ik hanteer zoveel mogelijk verschillende technieken. Nee, voor het omslag van *Dodemaan* heb ik geen air-brush gebruikt, maar het is goed dat u me eraan herinnert... ik moet er een aanschaffen. In het volgende album zitten veel luchten.

Vorig jaar heb ik aan allebei de series tegelijk gewerkt. Ik tekende eerste zeven pagina's van het ene verhaal en daarna zeven pagina's van het andere. En soms haalde ik de figuren door elkaar (lacht). Ik

ADAMOV

maak nu eerst het derde verhaal van *De wind der goden* af en daarna teken ik het volgende deel, of misschien wel de volgende twee delen van *De waters van Dodemaan*.

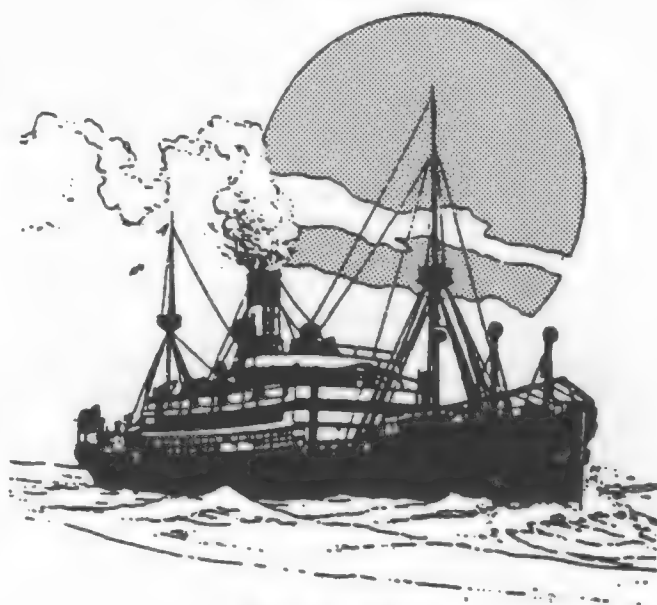
Er zit inderdaad vrij veel geweld en seksualiteit in mijn verhalen, maar *De wind der goden* speelt in een tijd dat het hele leven gewelddadig was. Zeker in Japan, en in de realiteit ging dat soms nog veel verder. Dat ontdek je als je boeken over die tijd leest. Ook de bestseller *Shogun* is heel gewelddadig. En er lag in die tijd een accent

op seksualiteit, dat is geen toevoeging van ons. *Dodemaan* speelt in een decadente maatschappij, met daarin veel geweld en decadente seksualiteit. Ik denk dat het verband met elkaar houdt: als een samenleving decadent wordt, neemt het geweld toe. Ik vind het soms leuk om sex te tekenen, daar niet van (lacht).

Ik maak geen strips met een boodschap, maar in zekere zin klopt het dat de maatschappij in *Dodemaan* een karikatuur is van onze huidige maatschappij. Ik denk dat iedereen die strips maakt, iedereen die thuis werkt, een beetje paranoia wordt. Als je je hele leven lang thuis zit te werken, raak je een beetje paranoïde van alle mensen om je heen. Op straat ga je achterom kijken... En dan woon ik ook nog in Duitsland en spreek de taal niet.'

illustratie bij een verhaal van Robert Silverberg

© Michel Schetter en Glénat

DOOR
HANS POLS EN
PIETER VAN
OUDHEUSDEN

SCHETTER: DE RAMBO VAN HET STRIPVERHAAL

Michel Schetter maakte een groot aantal korte verhalen voor het weekblad *Kuifje*, voordat hij begon met de serie *Cargo* voor uitgeverij Glénat. *Cargo* (waarvan nu 4 delen af zijn) valt op door de gedetailleerde manier van tekenen, de fraaie zeilschepen, talloze blote vrouwen en het volkomen ontbreken van een verhaal. Gunden de critici in Nederland Schetter nog het voordeel van de twijfel na het verschijnen van deel 1, deel 2 wordt door Pieter bestempeld als het slechtste album van 1986. Wij waren wel benieuwd naar deze man die in Frankrijk uitstekend schijnt te verkopen.

Het lijkt erop dat Michel Schetter (spreek uit Schettèr) gewend is aan interviews. Ditmaal zat hij voor een camera die rechtstreeks video-opnamen doorseinde in het Turfschip. Nog voor we hem iets gevraagd hadden barstte Schetter los:

Ik ben auteur van strips, volwassen maar in de goede zin van het woord. De Belgische strip heeft zich lange tijd geconcentreerd op strips voor kinderen. Bij Glénat proberen wij een moderne strip te creëren, dat wil zeggen strips gericht op een publiek van 17/18 tot 77 of 100 jaar.

Cargo past goed binnen dit fonds. Voor Cargo verzorg ik het scenario, de tekeningen, de inkleuring, alles! Het is een verhaal dat zich afspeelt in Nederlands-Indië, het huidige Indonesië, in de jaren dertig, in de gezegende tijd van onze geliefde kolonies.

Wij Nederlanders hebben een duidelijk beeld van Nederlands-Indië voor de oorlog. Het lijkt er echter op dat jij een soort fantasiewereld geschapen hebt, dat je die periode zelf bedacht hebt.

Schetter: Ik heb mij voor het verhaal terdege gedocumenteerd. Mijn werk steunt op een solide documentatie. Ik heb nu eenmaal een maniakale inslag. Vóór de serie Cargo heb ik een groot aantal waargebeurde verhalen voor Kuifje gemaakt. Ik probeer de realistische atmosfeer op een zo goed mogelijke wijze weer te geven zonder de wonderlijke zijde te verontachtzamen. Dat noemt men in België *le réalisme fantastique*. Vlaanderen houdt daarvan.

Het is toch typisch Vlaams-Belgisch, niet?

Schetter: Ik geloof dat het realistische aspect, namelijk het onderzoek en de documentatie het verhaal geloofwaardig maken. Vanaf het moment dat het verhaal voor de lezer geloofwaardig is, kan hij meegevoerd worden door mysterieuze zaken.

Waarom kies je voor Nederlands-Indië in de jaren dertig?

Schetter: Ik hou erg veel van de jaren dertig. Het dolle leven van de bourgeoisie in de jaren dertig. Die periode was een bizarre tijd. Er heerste een sfeer, sommigen verkeerden in de diepste armoede, terwijl anderen voor het laatst schitterden. Kijk bijvoorbeeld naar de auto-carosserieën die tijdens de jaren dertig het toppunt van bakrook bereikten. Tijdens de jaren dertig bestond het brute, koloniale aspect nog. Hetzij in Nederlands-Indië, hetzij in Belgisch Congo. Het was overal hetzelfde. In die periode, vlak voor de tweede wereldoorlog heerste er een bepaalde sfeer... net als bij een feest dat ten einde loopt, waar de laatste kaarsen uitdoven. Men kon zich in de jaren dertig alles veroorloven net als

SCHETTER

op dit ogenblik in de jaren tachtig, het komt overeen.

DECADENTIE

Adermt de sfeer decadentie?

Schetter: Ja, inderdaad. Wij leven in een decadente tijd. Leve de decadentie! Het vervelende komt daarna.

Het werk van Adamov heeft ook een decadente sfeer.

Schetter: Ja, ik heb al eerder opgemerkt dat Cothias (scenarist van Adamov) mij graag navolgt. Het is mogelijk.

Het komt goed overeen met deze tijd.

Schetter: Misschien wel. Adamov is een groot tekenaar. Het probleem is dat ik de strip beschouw als het werk van een enkele auteur. Dat wil zeggen dat je het scenario en de tekeningen zelf moet maken. De samenwerking tussen een scenarist en een tekenaar kan tot een uitstekend resultaat leiden, maar dat is zeldzaam. Dat is mijn opvatting. Als men naar Jacobs, Hergé en Jacques Martin kijkt, zijn het de groten die geslaagd zijn met hun naam alleen. Ik denk dat er op dit moment ook veel goede voorbeelden aan te wijzen zijn: Giardino, Schetter, Makyo's *Grimleijn* is ook interessant. Ceppi bijvoorbeeld, een Zwitser doet zeer interessant werk. Zijn laatste album *Gevangenen van de chaos* is zeer opmerkelijk.

Je maakt ook verhalen voor anderen?

Schetter: Jammer genoeg wel (giechelt).

Men had mij gevraagd iets interessants te maken over de tweede wereldoorlog, maar jammer genoeg heeft de tekenaar wel veel persoonlijkheid, maar weinig vakmanschap (Schetter doelt waarschijnlijk op Moynot). Ik probeer bij te springen. Maar dit buiten

Michel Schetter (foto Baldi Dekker jr.)

beschouwing gelaten, geloof ik dat *Yerushalaim* interessant is op het scenaristisch vlak omdat het mij toegestaan heeft mij te verdiepen in de psycho-analyse. Dingen die niet vaak in strips voorkwamen. Goed beschouwd heeft men weinig aandacht besteed aan verhalen over joden omdat de pers katholiek was. Bij Glénat hebben wij het geluk dat men ons een grote vrijheid geeft, wij kunnen alles vertellen.

Waarom werk je aan *Berlin* en...

Schetter: Opgepast, ik teken twee series, namelijk *Cargo* en *Berlin*. Ik schrijf, teken en kleur die verhalen persoonlijk in. Ik werk ook aan een derde serie *Yerushalaim*, waarvoor ik alleen het scenario verzorg. Ik ben aan de serie *Berlin* begonnen, die misschien over enkele jaren in het Nederlands vertaald zal worden, omdat ik geen gevangene van één serie wil zijn. Ik heb vaak gezien dat auteurs, bijvoorbeeld Jean Graton, gevangen werden van hun serie. Het verstikt hen. Naarmate de serie vordert, vermindert de verbeeldingskracht, de hoofdpersoon of de serie. Na twintig jaar wil een tekenaar dan aan iets anders beginnen, maar hij kan niets meer maken. Om die reden ben ik met twee series tegelijk begonnen, zodat ik om de acht of negen maanden kan wisselen en aan een heel ander genre beginnen om mijzelf te vernieuwen. Ik constateer dat, als ik een album van *Cargo* af heb, ik haast heb om aan *Berlin* te beginnen. Het enthousiasme komt dus automatisch terug; dit ten gunste dus van de serie en de lezer die ziet dat de serie steeds beter wordt op het gebied van de tekening, de tekst en de inkleuring. Dat is ook mijn bedoeling.

TWEEDE WERELDOORLOG?

Het gesprek wordt op dit moment verwarrend. Schetter lijkt vragen over de tweede wereldoorlog te willen vermijden en valt ons in de rede. Eh... wat ik wilde vragen...

Schetter: Ik wil de Rambo van de strip zijn!!

De opmerking is goed voor gelach uit het publiek, maar ik wil mijn vraag afmaken... gaat *Berlin* over de tweede wereldoorlog?

Schetter: Nee, nee, *Yerushalaim* speelt zich af aan het begin van de tweede wereldoorlog. *Berlin* is een science-fictionverhaal.

Wordt u gefascineerd door de tweede wereldoorlog?

Schetter: Hitler had geen F-18, nee, het is een science-fictionverhaal dat zich een

SCHETTER

paar maanden in de toekomst afspeelt. Ik heb geen precieze datering aangegeven. Dat geeft mij de gelegenheid om altijd actueel te zijn.

Er is een hypermoderne computer die naar ik hoop snel zal stoppen, anders degeneert het tot een soap-opera. Het is dus een zeer geperfectioneerde computer die de macht heeft overgenomen in de Sovjet-unie. Ondanks dat de macht van het Kremlin nog altijd aanwezig is, controleert het niets meer. Misschien net zoiets als wat er zich nu in de Sovjetunie afspeelt. Men kan merken dat het leger een sterke greep heeft op de politiek. Gorbatsjov, die een onduidelijke rol speelt, neigt altijd te laten geloven dat hij onder druk van het leger een harde rol moet spelen. Men zegt dat hij glimlacht met stalen kaken, dit is misschien wel waar omdat hij het leger achter zich weet. In *Berlin* heb ik een persoon getoond die alles en iedereen manipuleert met zijn technologie. Iemand die in feite niet bestaat omdat het een robot is. Het is een computer die een hoog ontwikkelde kunstmatige intelligentie bezit. In de tweede *Berlin* zal ik me verder op dit thema amuseren. Omdat de computer niet kan dromen, zal hij willen dromen.

EROTIEK?

We begrijpen niet veel meer van wat Schetter te vertellen heeft, wel dat het veel weg heeft van de praatjes die we soms horen op feestjes of in café's. Och, Reagan zal het ook wel prachtig vinden. Wij gooien het maar over een andere boeg, die van een zeilschip bijvoorbeeld. *Cargo*, mijnheer Schetter, dat is een verhaal met een duidelijk erotische, bijna pornografische ondertoon.

Schetter: Pornografie? Nee, erotisch!! Het verschil tussen pornografie en erotiek is dat ik een zekere grens probeer te trekken. Ik geloof dat de tekenstijl in *Cargo* helemaal niet pornografisch is, maar erotisch. Weet u, in de erotiek kun je heel ver gaan en veel tonen als het maar goed

gebracht is. Op dit ogenblik is er een film van *Bellochio* waarin *Maruschka Detmers* fellatio bedrijft, een pijp misschien in het Nederlands?

Het is goed gebracht, en dat is erotisch. Pornografie is veel grover, zoals men in de Nederlandse sexshops kan zien.

MATA HARI

Ik zou graag iets meer weten over de drie albums die u voor Bédéscope hebt gemaakt.

Schetter: Ik wil op dit moment liever niet over die albums praten omdat ik met Bédéscope in een proces verwickeld ben. Ze oefenen daar hun beroep niet correct uit. Ik hoop in de nabije toekomst de drie albums te hergroeperen. En er een dik album van te maken over Schetter, met andere illustraties, dat door Glénat zal worden uitgegeven.

Weten jullie geen knap meisje voor me, een heel knap meisje zoals Sylvia Kristel bijvoorbeeld?

Het is ditmaal de geïnterviewde die een vraag stelt waar we niet op in willen gaan. Even keurig als Schetter begon met praten, beëindigde Schetter het gesprek. We hoefden haast niets meer te vragen. Hier volgt nog enige reclame voor Schetters volgende albums.

Schetter: Ik zou nog willen zeggen dat de derde *Cargo* binnenkort in het Nederlands uitgegeven zal worden door Glénat Benelux. Momenteel werk ik aan *Cargo* nummer vier, die *Mata bari* heet, en dat in maart 87 in het Frans zal verschijnen (de vertaling verschijnt in september, red.). Waarom Mata hari? Niet voor de spionnen, nee. Mata hari betekent het oog van de dag. De vertaling is 'the days eye', als u wilt 'het oog van de dageraad'. Ik laat er ook Japanners in meespelen, het speelt zich af op een Japans schip.

Ik hoop met de titel een bepaalde mysterieuze sfeer te scheppen. Als ik *Cargo* 4 af heb, begin ik aan *Berlin* deel 2 *La funambule*, dat begin 1988 bij Glénat zal verschijnen. Daarna zal ik aan *Cargo* 5 gaan werken.

Misschien zal ik het *Monsieur Yin Yang*, of *Les 5 excellences* of anders *La chapelle du loup* noemen. Ik weet het nog niet. Er zijn veel titels die door mijn hoofd gaan. Ik probeer namelijk iedere keer er iets meer in te brengen. Waarom *Meneer Yin Yang*? Omdat er in Azië de filosofie van de Yin en Yang bestaat. In *Cargo* 4 heb ik ook op een gegeven moment geprobeerd om kleine anecdotes aan het verhaal toe te voegen.

Dank u.

EEN KENNISMAKING MET MARIANNE DUVIVIER

DOOR HANS POLS

Het is warm en druk in het Brusselse Rogier Centrum als Marianne Duvivier de laatste tekening maakt. Ze praat wat met de mensen achter de Glénat-stand en komt dan op ons af. Gedrieën, Paul Herman, Duvivier en ik, lopen we via de parkeergarage van het gebouw naar een kleine bistro/bar, nemen plaats aan een tafeltje en bestellen iets.

Marianne Duvivier is in Nederland nog niet zo bekend, maar daar zal ongetwijfeld verandering in komen. In april verscheen haar tweede boek *Stone* deel 2: *Agent van Moskou* en in september gaat deel 3 verschijnen *Anna Bonaskaiova*. Op het moment dat ik tegenover haar zit heeft het

Nederlandse publiek nog alleen kennis kunnen maken met het eerste *Stone*-verhaal, dat aanzienlijk verschilt van de volgende twee.

Marianne Duvivier (foto Glénat Benelux)

Op mijn eerste vraag wie Marianne Duvivier is, volgt gelach. 'Nou ja,' verduidelijk ik 'wanneer bent u bijvoorbeeld geboren en waar?'

O, bedoel je dat. Ik ben geboren in Osai, in 1958. Dat ligt in Congo... eh Zaire. Na een heleboel reizen heb ik mezelf geïnstalleerd op het Belgische platteland. Sinds 1977. Na mijn basisstudie, van mijn twaalfde tot mijn achttiende heb ik lessen gevolgd aan de Academie des Beaux Arts te Brussel. In 1977 ben ik begonnen aan St. Luc. Nog altijd krijg ik schilderlessen aan de avondschool in Boitfort van Roger Somville. Ik maak veel portretten, naakten...

Wanneer ging het stripverhaal u interesseren? Toen ik een jaar of twintig was heb ik met veel mensen gepraat over het stripverhaal. Ik begon te publiceren in kleine blaadjes, fanzines als *Oxygene* en *Le crapaud*. Verder maakte ik tekeningen,

EEN KENNISMAKING MET MARIANNE DUVIVIER

posters... Mijn werk werd opgemerkt door Jan Bucquoy die me de strip *Stone* aanbood. Dat was... eh... in 81/82. Eerst maakten we een kort verhaal voor *Circus* (*Le crime ne paie pas* in *Circus* 64, HP) en daarna *Wie is er bang voor de grote boze wolf*.

Uw stijl is in het eerste en het tweede album sterk verschillend. In het eerste is uw stijl zeer ligne claire...

Tja, dat was in de mode toen.

...het tweede verhaal heeft meer de stijl van een Renard, Schuiten, de St. Lucstijl...

Duvivier reageert heftig. 'Nee, nee, dat is niet waar,' maar krabt dan wat terug: 'Er is natuurlijk wel een zekere invloed vanuit St. Luc, atelier R., maar ik probeer te tekenen in mijn eigen stijl.

U vertelde net dat u ook schildert. Maakt u eveneens gebruik van modellen als u een strip maakt?

Jazeker, niet voor iedere figurant natuurlijk en ook niet voor de gezichten, maar personages die meer dan een keer of twintig in een verhaal voorkomen wil ik zo goed mogelijk neerzetten. Het is heel belangrijk dat de personen een goede houding hebben. Daarvoor maak ik gebruik van foto's. Ik moet mijn personages in iedere stand zo realistisch mogelijk kunnen tekenen.

Hoe verloopt de samenwerking met Bucquoy?

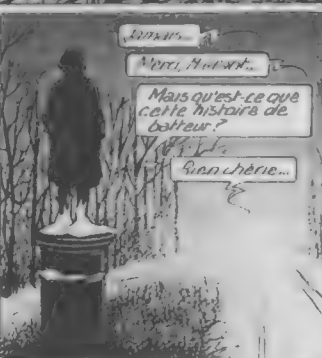
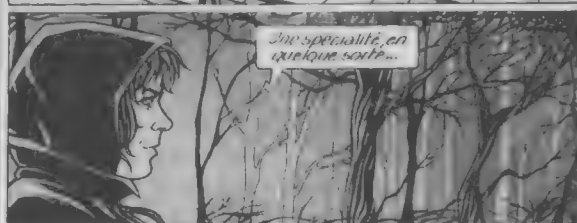
In het begin beter dan nu. Ik was blij een scenarist te hebben. Ik zoek naar de beste weg om een strip te maken.

Van Bucquoy krijg ik een kant en klaar scenario. Dit lees ik en voorzien van aantekeningen stuur ik het terug. Daarna overleggen we verder met elkaar.

Is het moeilijk om als vrouw te werken in de stripwereld?

Nee hoor. Ik zal je wat vertellen. Ik zat vanmiddag te signeren en twee mensen wisten niet dat ik een vrouw ben. Ze vroegen waar Duvivier was. Haha.

We praten nog geruime tijd door over de positie van vrouwen die strips willen tekenen. Ze merkte op de academie dat er ook

uit: *Stone* 3 - Anna © Glénat

veel vrouwen aan de opleiding begonnen, maar zelden doorgingen. Voor een vrouw is het naar haar idee een kwestie van heel veel werk en tijd om een eigen weg te vinden. Daarbij moeten ze hard vechten om contacten te leggen, uitgevers te vinden...

Blijkbaar heeft Marianne dat uithoudings-

vermogen gehad en is ze er in geslaagd haar positie als vrouw en een carrière als striptekenaar te combineren.

We lopen terug naar de gigantische Brusselse boekenbeurs en spreken af om ook nog eens over strips met elkaar te praten als de eerste drie delen van *Stone* vertaald zijn. Misschien tijdens de stripdagen.

ATTILIO MICHELUZZI, EEN INTRODUCTIE

DOOR HANS POLS

Schaduw van de wraak

A. Micheluzzi

Centripres Ship Rock

Op de volgende pagina's treft u een aflevering aan van *Petra Cherie*, een stripserie die Micheluzzi maakte vanaf 1977. De albums van *Petra Cherie* zullen vanaf eind dit jaar gaan verschijnen in een Nederlandse vertaling. Voor het echter zo ver is gunt Stripschrift u al een eerste blik op deze serie.

Attilio Micheluzzi is in Nederland nog niet zo bekend. Een langer artikel over zijn werk houdt u nog even van ons tegood. Ter introductie op de volgende strip volgt hieronder enige, korte informatie over de tekenaar en zijn werk.

Micheluzzi werd geboren in 1930 in Joegoslavië. Gedurende zijn jeugd reisde hij veel met zijn ouders, onder meer door landen als Nieuw-Guinea, Libië en Senegal. Hij volgde eind jaren vijftig een architectuurstudie in Italië. Tijdens deze studie leerde hij zijn vrouw kennen. Met haar vestigde hij zich in 1961 in Afrika. De daarop volgende jaren oefende hij in verschillende landen zijn beroep uit, totdat hij na de staatsgreep van Khadafi in Libië waar hij toen zou gaan werken als koninklijk architect, naar Italië vertrok. Toen het hem niet lukte om aan de slag te komen als architect maakte hij, om in zijn onderhoud te voorzien, noodgedwongen zijn eerste strips voor *Corriere della Serra*. Deze eerste strips maakte hij, uit schaamte, onder een pseudoniem. Zijn eerste gesigneerde stripverhaal was in 1974 *Johnny Focus*, een serie korte verhalen rond een persfotograaf. Andere belangrijke creaties van Micheluzzi in de daarop volgende jaren waren *Kapitein Erik*, twee albums in de Avonturierreeks, een aantal biografieën, het inmiddels vertaalde *Marcel*

Labrume en zijn meest recente reeksen *Air mail* (4 delen) en *Bab El Mandeb*.

Als belangrijkste invloeden op Micheluzzi's werk zijn Milton Caniff en Hugo Pratt (zelf ook beïnvloed door Caniff) aan te wijzen. Caniff vooral voor wat betreft de tekenstijl en Pratt ook wat de verhalen betreft. Een overeenkomst die mij is opgevallen tussen het werk van beide Italianen is de efficiënte manier waarop zij een snelle tekenstijl hebben ontwikkeld. Bij beiden gaat het dan ook in belangrijke mate om het vertellen van een goed verhaal.

Micheluzzi is in ons land nog niet zo bekend als zijn landgenoot, al schijnt hij op het moment Europa's meest uitgegeven auteur te zijn. Daar zal ongetwijfeld snel verandering in komen. De albums van *Marcel Labrume* werden zeer goed ontvangen en ongetwijfeld zal ook *Petra Cherie* hier aanslaan. Opmerkelijk aan de reeks is dat een aantal verhalen, waaronder het nu volgende zich afspelen in Nederland en België. *Petra* is een vliegenierster die in de Eerste Wereldoorlog vluchten uitvoert tegen de Duitsers. Het eerste album in de serie gaat dan ook *De zoete nevels van Vlaanderen* heten, en zal in oktober verschijnen bij Casterman.

BIBLIOGRAFIE

Tot nu toe zijn de volgende titels van Micheluzzi in Nederland verschenen:

- *Schaduw van de wraak* - Centripres 1982 (Avonturierreeks 7)
- *Operatie Konigsberg* - Centripres 1982 (Avonturierreeks 12)
- *Marcel Labrume. Je bent mooi, Marcel, je bent een ploert Marcel* - Casterman 1986
- *Marcel Labrume. Op zoek naar de verloren oorlogen* - Casterman 1987

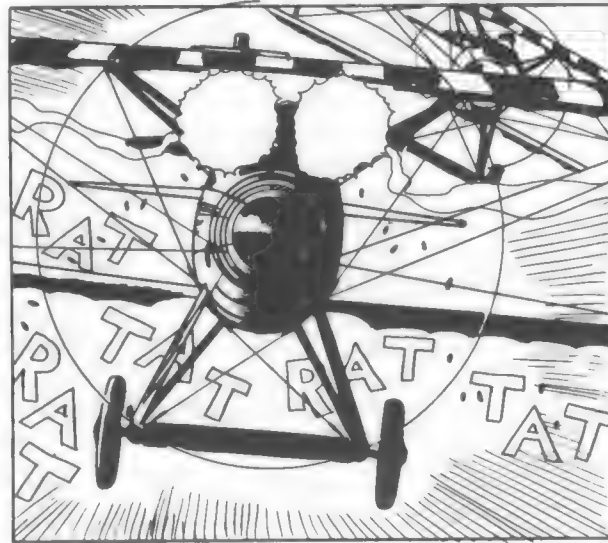
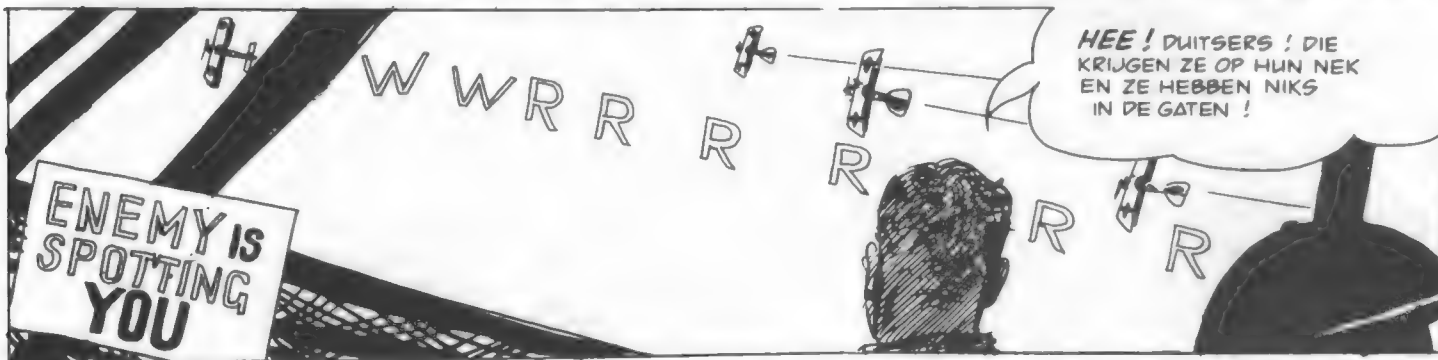
Veel werk van Micheluzzi werd vertaald in het Frans, waaronder:

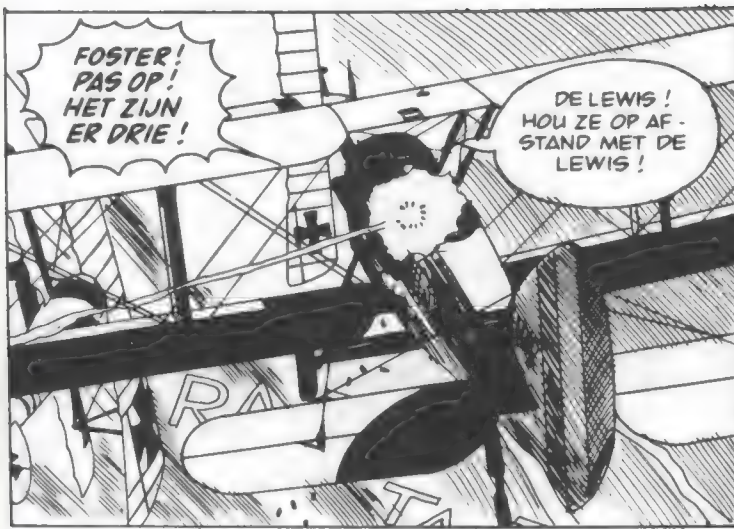
- *Shangai* - du Cygne 1983
- *Johnny Focus, grand reporter du 20ème siècle* - Kesselring
- *Johnny Focus, piste de Mombasa* - Kesselring
- *Mermoz* - Kesselring
- *Molly Manderling* - Dargaud
- *Airmail* (2 delen) - Dargaud

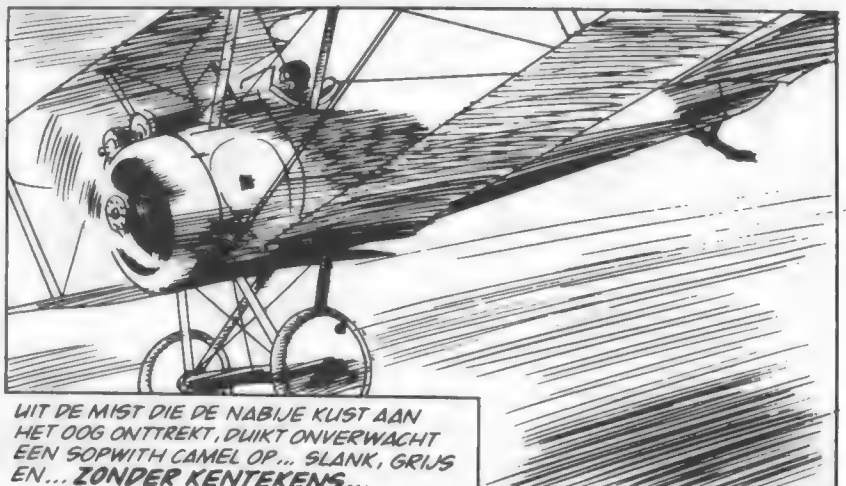
Petra chérie

ZOETE NEVELS VAN VLAANDEREN

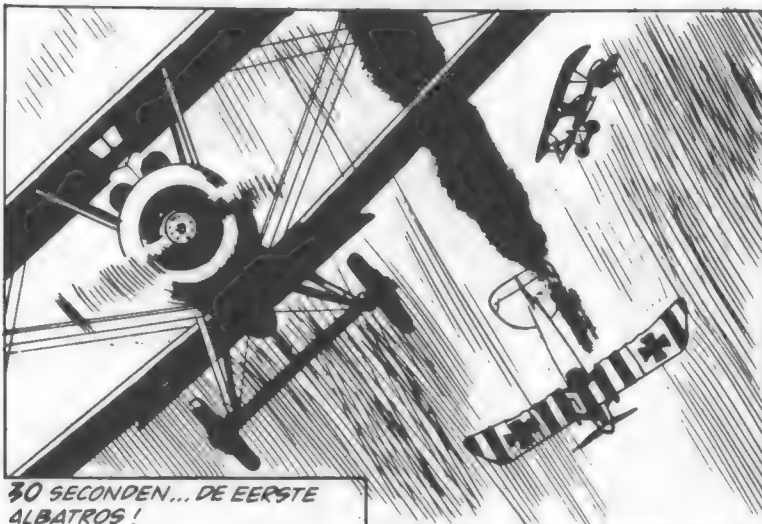

MAAR ER ZIJN MEER DAN DRIE
HORZELS MET ZWARTE KRUZEN...

UIT DE MIST DIE DE NABIJE KUST AAN
HET OOG ONTTREKT, DUKT ONVERWACHT
EEN SOPWITH CAMEL OP... SLANK, GRIJS
EN... ZONDER KENTEKENS...

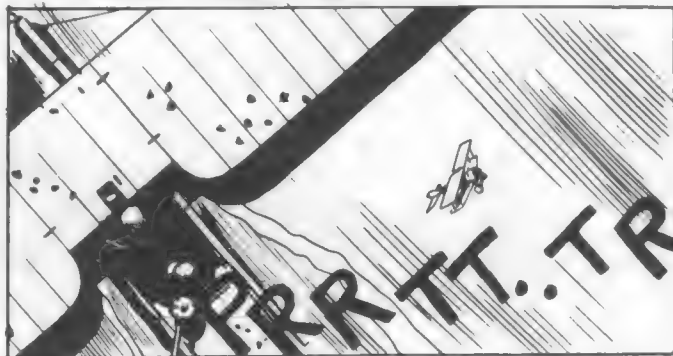
30 SECONDEN... DE EERSTE
ALBATROS!

75 SECONDEN... DE TWEEDE
ALBATROS!

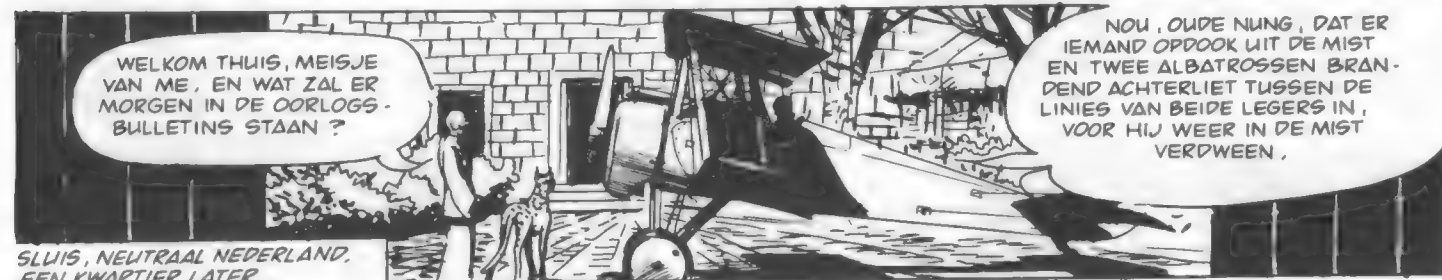
EEN BRISTOL 2B VLIEGT SLINGEREND TERUG NAAR HUIS, EEN KLEINE GRIJZE CAMEL VERDWIJNT IN DE MIST... EN DE HEMEL IS WEER LEEG.

ST. OMER, FRANKRIJK. EEN UUR LATER...

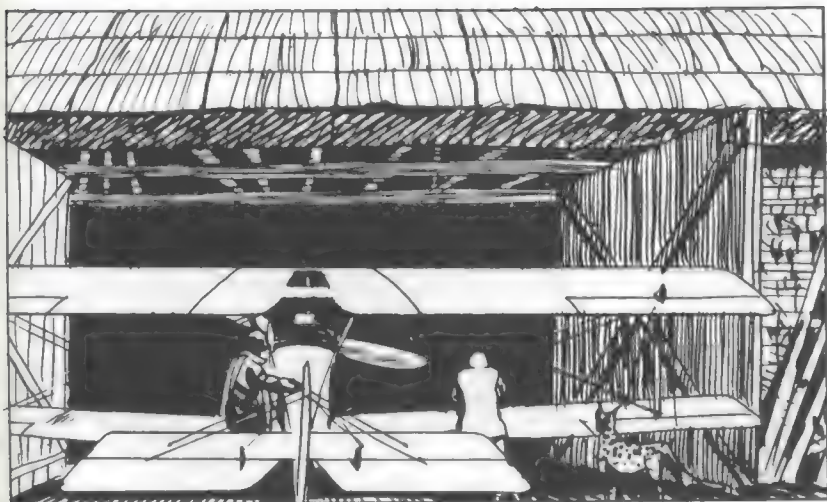

BRUGGE, BEZET BELGIË. EEN UUR LATER...

SLUIS, NEUTRAAL NEDERLAND. EEN KWARTIER LATER...

EEN GRENSLIJN IS
GENOEG ... DOOD EN ELLEN-
DE AAN DE ENE KANT...
LEVEN EN VREDE AAN
DE ANDERE KANT... WAT
IS DAAR NU DE
ZIN VAN ?

HET ANTWOORD
LIGT DIEP VER-
BORGEN IN HET
HART VAN DE
MENSEN,
MEISJE,

'S NACHTS, IN SLUIS, SPEELT
IEMAND SCHUBERT OPEEN PIANO,
EN SLECHTS 45 KILOMETER NAAR
HET WESTEN BULDAREN ER KANON-
NEN EN STERVEN ER MENSEN...
MAAR DE MAAN SCHIJNT OVERAL...

BIRDWOOD, IN ONBE-
KENDE WELDOENERS
GELOOF IK NIET !

TWEE WEKEN LATER, OP
BASIS NR 7 VAN HET
ROYAL FLYING CORPS,

IN TWEE WEKEN
TIJD IS HIJ DRIE KEER
OPGEDOKEN EN HEEFT
IE TWEE VAN ONZE
TOESTELLEN UIT DE
KNOEI GEHAALD,

TWEE WEKEN LATER, OP BASIS
NR 7 VAN DE DEUTSCHE FLIEGER
ABTEILUNG.

MEYER, IN SPOOK-
VIJANDEN GELOOF IK
NIET ! IK EIS DAT DIE
ZAAK MET DIE CAMEL
ZONDER KEN-
TEKENS WORDT
OPGELOST !

VIER Vlieg-
TUIGEN VERLO-
REN IN 2 WEKEN !
WIE HET OOK IS,
SCHieten
KAN-IE !

PETRA, MEISJE,
DAT SPELLETJE VAN JE
IS GEVAARLIJK EN NIET
HELEMAAL EERLIJK...
MAAK JE NIET EEN
BEETJE MISBRUIK VAN
DE GASTVRIJHEID
VAN DIT LAND ?

JE KENT MIJN
GRENZEN TOCH,
NUNG ?

WANNEER ZULLEN ZE GAAN
VERMOEDEN DAT HET SPOOK-
VliegTUIG ZIJN UITVALSBASIS
IN NEUTRAAL HOLLAND HEEFT ?

ZODRA DE
MIST ONS MIN-
DER GUNSTIG
GEZIND
WORDT...

JE BENT NET ZO
EIGENWIJS ALS
JE VADER...

...MAAR ZO ON-
GRIPBAAR ALS 'N
OOSTERSE... EN ZO
LIEF ALS MIJN
MOEDER, HÈ
NUNG ?

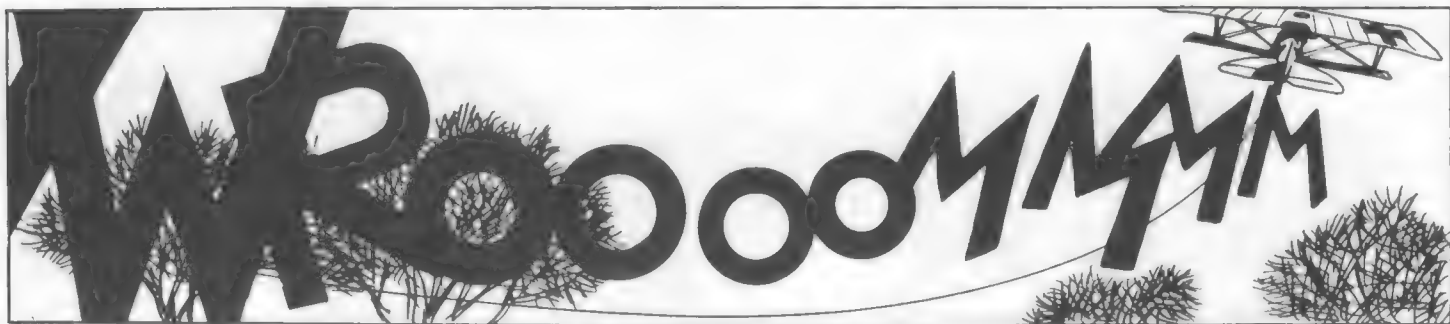
JE MOEDER WAS
EEN GEWELDIGE
VROUW, PETRA, IK
BEWONDERDE
HAAR MATE-
LOOS...

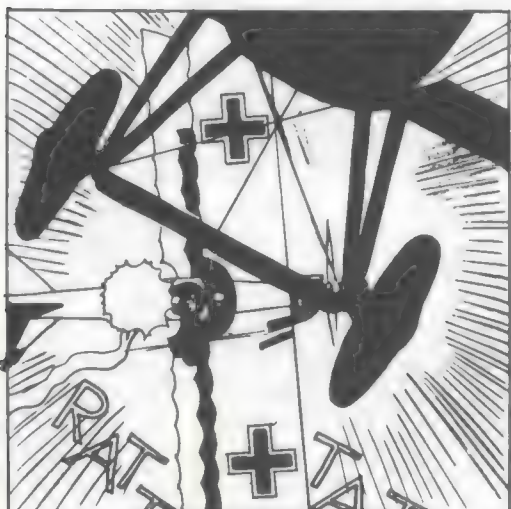

RIJD DE AUTO VOOR,
NUNG. VANAVOND IS ER
IN BREDA EEN RECEPTIE
OP HET DUTS CONSU-
LAAT... WAARVOOR IK
UITGENODIGD
BEN.

... "ONGRIPBAAR
ALS EEN OOSTER-
SE" ... JE EIGEN
WOORDEN !

HET REGENT, PETRA... ALS BIJ ONS IN CHINA...

HET LAND IS HIER VLAK EN POREUS, NET ZOALS HET LAND VAN KIANGSU, MAAR DAN NIET ZO FRAAI.

IN AUGUSTUS REGENT HET IN VLAANDEREN ALTIJD... DAT WEET IEDEREEN... WAT IS DAT VOOR GEROMMEL?

KALM, SHAPIRO, KALM...

KANONNEN, NUNG... KANONNEN! GOD GEVE DAT ZE GEEN OFFENSIEF BEGINNEN, HET FRONT MOET NU EEN ONBEGAANBAAR MOERAS GEWORDEN ZUN.

DE MENSELIJKE WAANZIN KENT GEEN GRENZEN. WAAR GA JE HEEN?

NAAR ROTTERDAM, IK BEN IMMER PETRA DE KARLOWITZ, BEKEND IN HEEL EUROPA ALS IMPORTEUR EN INDUSTRIËEL? EEN LID VAN DE DUITSE HANDELSDELEGATIE IN NEDERLAND WILDE MIJ GRAAG ONTMOETEN.

IK ZAL DE HOTCH-KISS VOORRIJDEN.

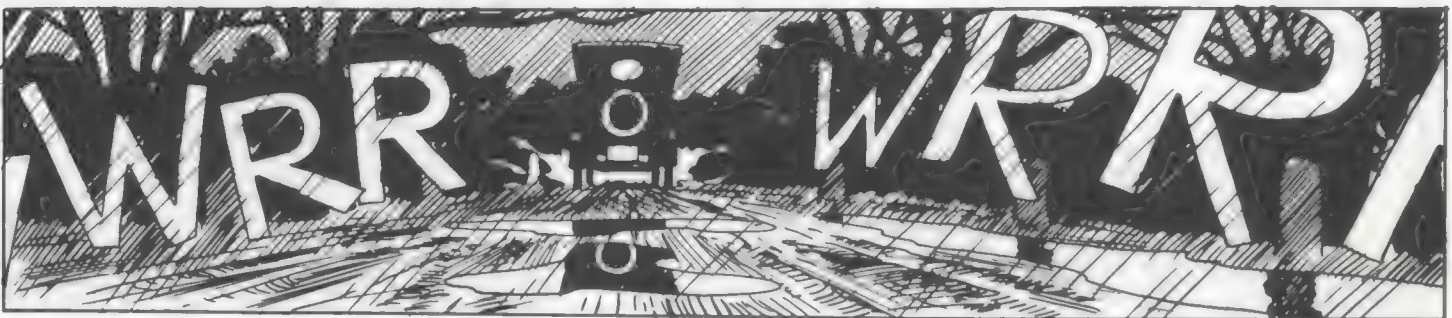
BRENG EEN PAAR BLIKKEN CHINESE THEE MEE, JE WEET WEL...

HYSON, EERSTE DOGST VAN APRIL, LANGZAME KWALITEIT... NUNG, OUWE VOLGELING VAN EPICURUS, SCHAAM JE JE NIET? DENK EENS AAN HET DRAMA, DAT ZICH HIER VLAK-BIJ AF-SPEELT...

IK ZEI TOCH DAT DE MENSELIJKE WAANZIN GEEN GRENZEN KENT?

JE WILT SLECHTER LIJKEN DAN JE BENT... DAAROM HOUD IK OOK VAN JE...

ROTTERDAM, 3 AUGUSTUS 1917,
17.00 UUR. RIJKSCONSULAAT VAN
DUITSLAND.

...ONZE REGERING KAN
DUS REKENEN OP UW
MEDEWERKING AAN DE
LEVERING IN
KWESTIE ?

DE BRITSE BLOKKADE
IS GEEN GRAPJE, COMMIS-
SARIS, EN DAT WEET U
MAAR AL TE GOED. MAAR
IK KAN U VERZEKEREN
DAT IK ZAL DOEN WAT
IK KAN.

EN ? HOE
STAAT HET MET
HET GEALLIEERD
OFFENSIEF IN
IEPEREN ?

OP ZIJN BEST ZINK
JE DAAR TOT JE KNEIËN
IN DE MODDER... DIE
ENGELSEN ZIJN ECHT
EEN RAAR SLAG
MENSEN.

ZE BLOEDEN DAAR LETTER-
LIJK DOOD. DE OORLOG ZUL-
LEN ZE NOOIT WINNEN,
FRÄULEIN DE KARLOWITZ,
DAARVOOR ZIJN ZE
TE KOPPIG !

ONS KENT
ONS, NIET,
COMMIS-
SARIS ?

HA, HA, HA... HET IS EEN
GENOT OM MET EEN GEESTIGE
VROUW TE PRATEN... AUF
WIEDERSEHEN, GNÄDIGES
FRÄULEIN.

AUF WIEDERSEHEN,
COMMISSARIS.

HET SPIJT ME, COMMISSA-
RIS, ETHISCH IS DIT MISSCHIE
NIET HELEMAAL IN ORDE, MAAR
DE ANDERE KANT VAN DE ZAAK
MAAKT DAT WEL WEER
GOED...

VanHeulen
CHOCOLATE-TEA
FINEST ORIENTAL
DRUGS
-DELIKATESSEN-
ROTTERDAM-
HOLLAND

TWEE BLIKKEN
HYSON - THEE,
EERSTE OOGST,
LANGZAME
KWALITEIT...

JAZEKER,
JUFFROUW
KARLOWITZ...
NET BINNENGE-
KOMEN MET HET
LAATSTE SCHIP,
EEN WEEK
GELEDEN...

IS FRÄULEIN DE KARLOWITZ TE VERTROUWEN, COMMISSARIS ?

WAT EEN VRAAG ! NATUURLIJK ! KEN JE DE FIRMA DE KARLOWITZ UND TAXIS IN HAMBURG NIET ? EEN GERENOMMEERD IMPORT-BEDRIJF !

IK HEB 'T NIET OVER DE OUDE KARLOWITZ, MAAR OVER DEZE DAME !

HOEZO ? WAT BEDOEL JE DAARMEE, SCHÖDER ?

NOU ... ZE HEEFT ALTIJD IN HET OOSTEN GEWOOND. ZE IS NOG NIET ZO LANG IN EUROPA ...

JUFFROUW DE KARLOWITZ IS EEN JONGE VROUW DIE HAAR EIGEN ZAKEN BEHARTIGT, EN GOED OOK. ZE IS NEUTRAAL, ZE KAN HAAR SYMPATHIEËN HEBBEN, MAAR HET BELANGRIJKSTE IS DAT WE DIE RUBBER KRIJGEN, SCHÖDER ! ONZE OORLOGS-INDUSTRIE HEEFT HET NODIG EN DE KARLOWITZ BEZIT RUBBERPLANTAGES IN HET VERRE OOSTEN !

HET VLAAMSE FRONT, HOOFDQUARTIER VAN DE DEUTSCHE FLIEGER ABTEILUNG...

WAT IS DAT VOOR VERHAAL, MÜLLER ?

IK WEET NIET OF IK ER GELOOF AAN MOET HECHTEN, HERR OBERST, MAAR HET SCHIJNT DAT ER EEN Vliegtuig BOVEN NEDERLANDS GEBIED GESIGNALEERD IS...

WI VLIËN OOK BOVEN NEDERLAND, MÜLLER, HET LAND IS NEUTRAAL...

JA, MAAR HET SCHIJNT DAT HET Vliegtuig EEN SOPWITH CAMEL WAS...

...DIE GEEN NATIONALE KENTEKENS DROEG, HERR OBERST !

EINDE VAN DIT HOOFDSTUK

EEN DAG TOONDER STUDIO'S

John van der Meulen

Bob Linschoten

Wie aan tekenfilm denkt, zegt Toonder Studio's. Daarom mocht in dit nummer van *Stripschrift*, waarin voor het eerst na lange tijd weer aandacht aan dit medium wordt besteed, een artikel over Nederlands meest bekende studio niet ontbreken. Wim Bakker en Baldi Dekker jr., beiden niet geheel onbekend met het medium tekenfilm, gingen voor *Stripschrift* naar Nederhorst den Berg voor 'een dag in de Toonder Studio's' en spraken daar met John van der Meulen, adjunct-directeur en produktieleider van de afdeling animatie en Bob Linschoten, hoofd in- en externe communicatie en als zodanig woordvoerder van de Toonder Studio's.

DOOR
BALDI DEKKER JR.,
MET MEDEWERKING VAN
WIM BAKKER

EEN COMMERCEEL BEDRIJF

Niet alleen voor tekenfilms kan men bij de Toonder Studio's terecht. Het bedrijf kan alle kanten uit die de klant wenst. Naast tekenfilm doet men ook aan andere vormen van animatie, zoals bijvoorbeeld de poppenfilm (denk maar eens aan Loeki de Leeuw, uit de STER-reclame). Maar het bedrijf beperkt zich niet tot animatie. Ook live action, zowel op film als op video, behoort tot de mogelijkheden. De animatiefilms worden bijna altijd in opdracht gemaakt.

BL: Voor een vrije film moet je investeren in mensen en tijd. Ons bedrijf heeft zoveel werk dat er bijna geen tijd over is.

JvdM: Het zou een luxe zijn, want je zou flink wat geld achter de hand moeten hebben om het te financieren en over tijd moeten beschikken. Die twee gaan niet samen want als je zo druk bezig bent het geld binnen te krijgen, heb je geen tijd meer voor een vrije film. Alleen een eenling zou na het maken van drie spotjes drie maanden tijd over kunnen hebben om aan een vrije film te besteden. Maar dit is een bedrijf, dat is anders.

Vroeger werden er toch wel vrije films gemaakt?

JvdM: Ons live action aandeel was toen heel klein en we dreven op het tekenwerk. Toen hadden we er ook de mensen voor. Nu hebben we zoveel mensen als we aan het werk kunnen houden. Dat ze alleen toekomen aan hun opdrachtwerk en geen tijd over hebben voor vrije films is het bewijs dat dat aardig gepland en ingeschat is.

Vroeger waren de tijden anders. Nu kost iedere dag bezig zijn met iets dat niet betaald wordt scheppen geld!

BL: Dat wil niet zeggen dat er niet meer geëxperimenteerd wordt. De opdrachtgever heeft in de meeste gevallen niet of nauwelijks verstand van animatie. Hij weet dat tekenfilm leuk is om zijn abstracte onderwerp te verduidelijken, maar niet hoe hij dit moet invullen en welke techniek hij daarbij zal gebruiken. In feite is de animator net zo creatief bezig als bij een vrije film, alleen is hem het onderwerp aangeleerd.

JvdM: Het is ook nooit twee keer hetzelfde. Bij iedere opdracht is het anders, een andere opgave die je anders moet aanpakken. Iedere keer opnieuw iets uitvinden, of iets dat je al eens gedaan hebt aanpassen.

BL: Soms wordt het experimentele door de commerciële factor in de hand gewerkt. Als je een opdracht krijgt, ga je uitrekenen wat dat de klant gaat kosten. Als deze

EEN DAG TOONDER STUDIO'S

nog leeft nadat het bedrag genoemd is, zegt hij: 'Ik heb maar zoveel'. Dus moet je zoeken naar een methode waarmee het idee voor minder geld uitgevoerd kan worden, en dat betekent experimenteren.

JvdM: Het is de kunst er voor te zorgen dat de opdrachtgever toch dat krijgt wat hij *aanvankelijk* in zijn hoofd had. Alleen is het op een andere manier tot stand gebracht.

BL: Er komt nog een tweede factor bij: tijd. De opdrachtgever wil de film hebben binnen een bepaalde periode, die over het algemeen te kort is. Hoe kun je voor te weinig geld – want dat is het altijd – en in de te krappe tijd, toch zorgen dat je kunt leveren? Dat maakt het wel moeilijker, maar tegelijkertijd ook boeiender.

JvdM: Het zou heerlijk zijn als je je kon permitteren alleen vrije films te maken. Maar er lopen voortreffelijke animators rond die niet eens een commercial zouden maken, alleen omdat ze dat zwaard van Damocles niet boven hun hoofd kunnen velen. Want het moet op een bepaalde dag klaar zijn en precies zo lang zijn, geen beeld meer of minder. Ik wil geen namen noemen, maar zulke animators zijn er. In een bedrijf als het onze zouden ze gek worden, terwijl het voortreffelijke ar-

Kasteel Nederhorst, waarin het administratieve deel van de Toonder Studio's is gevestigd. (foto Beldi Dekker jr.)

tiesten zijn. Ze kunnen de druk niet hebben. Wij zijn er in gegroeid.

BL: Doordat we hier zoveel verschillende technieken in huis hebben, kunnen onze animators problemen oplossen met technieken die eigenlijk animatie-vreemd zijn en dan krijg je een experimenteel gebeuren. Ik denk hierbij aan een opdracht waarbij tekentechnieken met live action zijn gecombineerd in een videoprogramma.

JvdM: Het is een tussenvorm die langzamerhand is ontstaan doordat je meerdere technieken voor het grijpen hebt.

Er worden nog steeds nieuwe technieken ontwikkeld?

JvdM: Wel degelijk! Technieken die twaalf, vijftien jaar geleden ook hadden gekund, maar moeizamer en waarschijnlijk duurder. Door de evolutie van de videotechneken liggen ze meer voor het grijpen.

EEN DAG TOONDER STUDIO'S

pier tekenen.

JvdM: Het is tientallen jaren te doen gebruikelijk geweest om de op papier geschetste tekeningen op een cel (een vel doorzichtig plastic, BDJ) in inkt te zetten en daarna met kleur in te dekken. Daarna kreeg je de techniek van het xeroxen van cels, waarmee je de rake schetslijnen overneemt op de cel en de rest verdwijnt. De volgende stap was de tekeningen te xero-

je kunt er ook een gat in knippen en er een kleurtje achter leggen. Met die videotechnieken kun je nog meer doen. Je kunt tekeningen met een egale tint inkleuren en er daarna iets anders voor in de plaats 'matten', een schotse ruit bijvoorbeeld. Is het xeroxen van cels niet door Disney ontwikkeld?

JvdM: Misschien had Disney het het eerst, maar het lag voor de hand voor iedereen die tekenfilm maakt dat een fotocopiër die op papier kan vermenigvuldigen, dat ook op cel moet kunnen. Het is een hele ingreep, wij hebben toentertijd ons eigen apparaat met Xerox samengesteld.

BL: Je moet het zien als de boekdrukkunst. Die is ook tegelijkertijd op verschillende plaatsen uitgevonden op een moment dat er behoefte aan was.

De problemen bij die techniek zaten 'm in de warmte die het apparaat ontwikkelt om te zorgen dat de toner hardt, waardoor de cel ging smelten of vervormen, is het niet?

JvdM: Dat lag er aan welk type cel je gebruikte, het duurdere type had er geen last van. Dus moest je gaan afwegen wat het voordeligst was, met de hand doen of xeroxen. Want denk niet dat wij niets meer met de hand doen. Als er alleen oogjes moeten bewegen zul je wel gek zijn dat met de Xerox te doen. In de tijd dat ik dit vertel zijn er al vijf klaar, daar kan zo'n machine nooit tegenop. Met een ingewikkeld figuur zul je wel gek zijn om het met de hand te gaan doen.

Het is net als met boodschappen doen.

Naar de winkel op de hoek ga je lopen.

Moet je drie blokken verder pak je de fiets en als je naar de andere kant van de stad moet, pak je de auto.

Het Koetshuis en de bijgebouwen, waarin de eigenlijke studio gevestigd is.

BL: Een van die videotechnieken is het 'keyen', waarmee je een bepaalde kleur in je beeld kunt vervangen door wat je maar wilt.

Een verbeterde versie van 'de blauwe doos' dus eigenlijk?

JvdM: Precies, chroma-key.

BL: Het hoeft niet persé blauw te zijn, maar dat is een kleur die niet vaak in je onderwerpen zit. Je zou iedere andere kleur kunnen nemen. Die techniek is gebruikt bij een bepaalde film om een probleem op te lossen.

Bij het zoeken naar mogelijkheden om tijd te besparen, kom je soms een effect tegen dat zich leent om als techniek te ontwikkelen, niet om de tijdsbesparing, maar juist voor het effect. Bijvoorbeeld wat Harrie wel doet: het rechtstreeks op pa-

roxen op papier en er voor te zorgen dat die een kleurtje krijgen. Dat kun je je permitteren als de stijl van je film zodanig is dat je niet van die mooi gekleurde achtergronden nodig hebt.

Het is een stijl geworden die erg in trek is. Hoe lang dat zo blijft weten we niet, maar tegen die tijd verzinnen we wel weer wat anders. Voor opdrachten die in een krankzinnig korte tijd gemaakt moeten worden, is het een uitkomst. Het kan erg mooi werken, want je behoudt het eigenlijke ontwerp. Bij Bommel zouden we het nooit doen, maar er zijn ontwerpen die zich uitstekend lenen voor deze techniek. Voor mijn part staan er zes schetslijnen naast elkaar, laat ze maar staan. Daarna wordt het ingekleurd?

JvdM: Met kleurpotlood of viltstiften. Maar

DE MENSEN ACHTER EEN TEKEN-FILM

JvdM: Ik heb hier een regisseur/animator zitten die – hij zal het niet bekennen – het liefst de hele film in z'n eentje zou maken. Als je zo bent, ligt het voor de hand dat je zegt: 'Als ik het op papier doe behoud ik mijn eigen lijn en kan ik het allemaal zelf doen.' De produktieleider zorgt er voor dat dat niet gebeurt, want er zitten nog andere mensen die er mee aan de slag moeten.

BL: Iets wat niet zo bekend is in de animatiewereld, zo'n produktieleider. Je zit hier met creatieve mensen die moeilijk te remmen zijn. De taak van de produktieleider is zo nu en dan om de hoek van de deur te kijken, want we zijn tenslotte met een commercieel produkt bezig waarvan de klant moet zeggen: 'Dat heb ik

besteld', en niet: 'Heb ik dat besteld?!'. Hoe groot is het team dat aan een tekenfilm werkt?

BL: Dat wisselt per opdracht.

JvdM: We hebben een vaste staf die niet zo groot is, een man of tien, twaalf. Harrie Geelen, de creative director, geeft de stijl aan en doet alles: de muziek, de animatie, het geluid. Natuurlijk zit er een aantal figuren om wat deze jongen maakt uit te werken, maar ook dat zou hij graag zelf doen.

BL: Daarnaast werken we met een aantal vaste free-lancers, ingeval het om een groot project gaat, of iets wat snel klaar moet.

JvdM: Het grote voordeel van onze staf is dat deze mensen op verschillende terreinen inzetbaar zijn. Als je mensen hebt die alleen maar tussentekeningen kunnen maken, alleen maar kunnen inkten, kunnen indekken, dan zit je zo met je handen in het haar. Want als je zo'n productie hebt waarbij de animator de tekeningen zelf in een keer op het papier zet, zitten de andere jongens duimen te draaien. Daarom zijn we zo gelukkig dat we van die veelzijdige mensen hebben en kun je nooit zeggen: 'Hij is tussentekenaar en hij is animator'.

BL: Er is nog een andere creativiteit die met name bij de animatie sterk naar voren komt. Als je een abstracte boodschap in tekenfilm moet vertalen ben je er niet met een inhoudelijk vormend talent. Je moet die abstractheid in beeldsymboliek kunnen vertalen, en wel zo dat de kijker begrijpt hoe het in elkaar zit. Je kunt het principe van de beeldplaat op papier uitleggen, maar dan heb je vellen vol tekst en ben je zo tien minuten aan het lezen voor je het door hebt.

Je kunt het op beeld uitleggen, maar ook dan heb je tien minuten nodig. En als je maar vijf minuten tot je beschikking hebt, komt er heel wat creatief denken aan te pas om het zo te comprimeren en te symboliseren dat iedereen begrijpt hoe het werkt. Gelukkig hebben we dat talent in huis.

JvdM: Sommige dingen zijn erg moeilijk illustreerbaar. Ik heb Harrie wel eens zien puffen.

BL: In het filmpje voor de NMB zit een mooie. De kreet was 'en we bieden ook veiligheid', zesendertig beelden (anderhalve seconde, BDJ) en langer mocht het niet duren. In live action kun je de veiligheid van een bank illustreren door het elektronische beveiligingssysteem te laten zien en de mensen die alles in de gaten houden, en de camera's die er zijn opgesteld en ga

EEN DAG TOONDER STUDIO'S

zo maar door. Alleen red je het niet in 36 beelden.

We hebben het met tekenfilm opgelost door een bank te tekenen en daar voor een kanonsloop, waaruit 'plof' een kogel op de grond valt. Dat is een symbool voor veiligheid. Het ligt voor de hand, maar je moet het wel bedenken. Bij 75% van de films die we maken, moet je zoeken naar dit soort oplossingen van abstracte boodschappen.

JvdM: Het is ook niet voor niets dat die ene knaap waar ik het over had alles zelf wil doen. Als hij z'n eigen tekst schrijft, heeft hij er meteen beelden bij in zijn hoofd, dat scheelt enorm. Nu komt de tekst soms van scriptwriters van buiten de deur die er de ballen verstand van hebben. Het zijn prachtige artikelen, zo te drukken want het klinkt als een klok.

Maar ze zijn niet geëigend om te illustreren met film. Achteraf zeg je: 'Het is toch gelukt?'. Ja, het lukt altijd. Maar je zit er wel eens over te piekeren.

BL: Als je eenmaal halverwege bent met een film en blijkt dat dit ene stukje daaruit in deze techniek vreselijk moeilijk is, zul je het toch moeten oplossen, zonder dat je een vreemde breuk of deuk in je verhaallijn krijgt. Dat is het enige verschil met een vrije film: als je een opdracht krijgt, ben je verplicht alle onderdelen die bedacht zijn erin te stoppen. Bij een vrije film kun je gaandeweg het concept veranderen. Het voordeel van dat grotere team is dat je over zulke zaken kunt praten. In je uppie is dat een stuk moeilijker.

JvdM: Een ander voordeel is dat men zich meerdere stijlen kan aanmeten. Ook als hier een reclamebureau komt met een figuur waarvan je denkt: 'Mijn god, wat moet ik hiermee', zul je het moeten maken. Je moet je niet alleen in Bommels en Mickey Mouses kunnen inleven, maar ook in figuren van een heel andere stijl. Je hebt er flexibele tekenaars voor nodig, die niet zo kinderachtig zijn hun eigen stijl te laten prevaleren.

Dus een opdrachtgever komt wel eens met een kant-en-klare figuur?

JvdM: Jazeker. Bijvoorbeeld als hij al twee jaar lang een advertentiecampagne met een

bepaalde figuur heeft lopen. 'Sorry jongens, jullie moeten deze figuur in de tekenfilm gebruiken, want ik ga die afgelopen twee jaar niet weggooien'. Je moet daar begrip voor hebben en het gewoon doen.

BL: Over het algemeen kunnen de jongens hier iedere stijl maken die je wilt. Want wat denk je dat er gebeurt in een commerciële bedrijf als dit als een opdrachtgever voor soms vele tonnen een film laat maken die hij echt heel hard nodig heeft om zijn boodschap te verkopen en de animator komt met z'n fikken onder de pianoklep? 'Jammer meneer, over acht weken kunnen we verder'. Dat gaat niet. Wil je kunnen bestaan dan moeten mensen elkaar kunnen vervangen. Alleen de vakwereld zal aan de film merken dat de animator vervangen is.

JvdM: Als zo'n film de boodschap goed overbrengt of het produkt goed laat verkopen is er niets aan de hand. Joris Driepinter is een voorbeeld van iets dat moeilijk te animeren is. Voordat wij er tekenfilmpjes van maakten, bestond Joris Driepinter al lang als plaatje, steeds in dezelfde houding. Bij de tekenfilm zaten we met het probleem dat van Joris Driepinter alleen de voorkant bekend was. Een zijkant of achterkant had hij niet. Je kunt tegen zo'n klant zeggen: 'Dit is niet animeerbaar, want ik weet niet hoe hij er van opzij uit ziet', maar dat doe je natuurlijk niet. Je gaat eerst zelf ontwerpen voor een zij- en een achterkant maken. 'Nee', zegt de klant, 'want ik zie hem in de advertentiecampagne ook nooit van opzij en anders herkennen de mensen hem niet'. Toen hebben we 'm zo geanimeerd dat je alleen de voorkant zag en niemand had het in de gaten. De stijl van de andere figuren die in de film voorkwamen hebben we er aan aangepast. Zo heb je uit noodzaak een stijl gecreëerd, die heel geëigend is voor deze opdracht. Andere opdrachten hebben weer andere problemen.

HET PRIJSKAARTJE AAN EEN TEKEN- FILM

JvdM: Wat ik jammer vind, is dat de mogelijkheden van tekenfilm zo zelden benut worden. Scriptwriters van reclamebureau's denken bij het schrijven toch aan de zogenaamde 'normale' film. Als ik wel eens een story-board bekijk en daar komt in voor dat iemand een pen moet pakken, dan zeg ik: 'Hij hoeft die pen niet te gaan pakken, want hij kan 'm gewoon opeens, van het ene op het andere moment in z'n hand hebben'. Daar willen ze niet aan, ze

EEN DAG TOONDER STUDIO'S

vinden het te extreem, terwijl het toch juist de kracht is van tekenfilm. Hij heeft een pen als hij 'm nodig heeft en de pen is weg op het moment dat hij 'm niet meer nodig heeft. Je moet het wel leuk doen, met een geluidseffectje: 'zoef'. Maar het kan je een hoop tijd besparen.

Wat kost een minuut tekenfilm gemiddeld?

BL: Dat hangt af van de techniek die je gebruikt en is eigenlijk niet te zeggen. Je moet calculeren voor een klant, maar dat betekent uren praten over hoe je het gaat oplossen. Een minuutprijs is bijna niet te geven.

JvdM: Je hebt natuurlijk wel een vuistregel waar je van uit gaat, maar die komt nooit buiten het bedrijf, omdat het altijd minder of meer dan dat is. En soms een heel stuk minder of een heel stuk meer.

BL: Je begrijpt dat het een heel verschil is of je vijf fases moet maken voor de Bom-melfilm, op cel en helemaal ingekleurd, of dat Harrie vijf fases alleen in lijn op papier hoeft te zetten.

Voor een klant die iets heel extreems wil, is het natuurlijk ook niet leuk als hij hoort dat zijn minuut tekenfilm een ton kost, terwijl hij weet dat de vuistregel veertigduizend gulden per minuut is.

JvdM: Dat zit inderdaad in de buurt van de vuistregel... Ja.

Maar het zal nooit precies dat bedrag worden. De gemiddelde Nederlander is zo lang. Maar je hebt kans dat er niet één bij zit van die lengte.

BL: De factor tijd speelt ook een rol. Als een film zo snel klaar moet dat er meer mensen aan moeten werken en er een coördinator bij moet, en we in Hilversum nog een camera moeten huren omdat het anders niet op tijd klaar is, dan wordt die film een stuk duurder. Een prijs per minuut blijft een ruim gemiddelde.

JvdM: Maar die ligt inderdaad in de buurt van de veertig mille. Alleen maak je ook wel eens een halve minuut voor anderhalve ton. Of een minuut voor tienduizend gulden.

Het lijkt makkelijk rekenen, omdat je bij animatie bijvoorbeeld niet – zoals bij live action – dagen hebt dat het regent. Maar soms komt je animator voor een probleem te staan dat hij niet voorzien had. Hij denkt er een dag over na en gooit twee dagen tekenwerk weg. Hup, daar gaan drie dagen.

BL: *Getekende mensen* van Harrie is gemaakt naar een geluidsband met echte interviews. Maar wat gebeurt er tijdens een interview? Terwijl wij hier praten, lopen er boven mensen, waardoor de vloer kraakt. Of er komt een trein voorbij. Dat is storend, dus wat doet Harrie? Hij laat

op de achtergrond een treintje voorbij rijden. Maar daardoor is hij wel drie keer zo lang met die scene bezig. Daar ga je met je inschatting...

Björn Frank Jensen heeft hier toch ook gewerkt, is het niet?

BL: Die is hier in vaste dienst geweest.

JvdM: Hij is nu gepensioneerd, de man was vijfenzestig.

Maar hij is toch nog steeds bezig?

JvdM: Ook voor ons hoor. Hij is een van die free-lancers waarover we het hadden, waarmee we de zaak kunnen uitbreiden.

BL: Veel mensen die hun sporen in de animatie verdiend hebben, zijn ooit begonnen en vaak lange tijd werkzaam geweest bij Toonder Studio's.

JvdM: Ze zijn altijd op de een of andere manier door het bedrijf gelopen en blijven zitten.

De oudere generatie striptekenaars kwam inderdaad voornamelijk van de Toonder Studio's, maar bij de jongere generatie is dat niet meer zo.

JvdM: Het houdt bij een bepaalde leeftijd op, maar een flink deel...

Op de Toonderdag tijdens de Nederlandse Filmdagen was men te zien wie er allemaal bij Toonder zijn geweest.

JvdM: Ja, toen kwam dat allemaal weer boven borrelen. Waar ze allemaal vandaan gekomen zijn mag god weten.

BL: Strip en film zijn nog betrekkelijk jonge media. Marten Toonder was een van de eersten die zich in Nederland met strip bezig hield en als iemand het aanwezige talent in een studiovorm verzamelt, is het logisch dat de eerste generaties daar 'opgevoed' zijn.

JvdM: Daar komt nog bij dat de striptekenaars die hier op het bedrijf hebben gezeten bijna automatisch ook aan tekenfilm hebben gedaan. Niet altijd met succes, want 'leuk kunnen tekenen' is bij tekenfilm niet genoeg. Het is een noodzaak, maar daarmee ben je er nog niet. Bij animatie moet je 'timing' hebben, iets waarmee een striptekenaar nog nooit te maken heeft gehad. Een tekenfilmmaker is ook niet automatisch een goede stripmaker, hoewel het iets meer voor de hand ligt als andersom. Er komen hier wel eens mensen solliciteren, maar er zit zelden iets bij.

Sommigen kunnen nog wel iets worden, maar we gunnen ons niet altijd de tijd om deze mensen te begeleiden tot ze wel wat zijn geworden. We zijn geen school. Het is maar een klein land. Er zijn niet veel goede animators. Af en toe wordt er eentje geboren en je weet maar nooit wie het is. Je kunt het risico niet lopen om ze allemaal meteen weg te sturen. Ze worden allemaal bekeken en soms zit er inderdaad een talent bij. Je ziet het gauw genoeg. Net als de striptekenaars hebben veel van deze mensen het probleem dat de 'timing' rammelt. *Alle* animators die hier iets te betekenen hebben gehad, waren zonder uitzondering musici. Børge Ring speelt bas, Björn Frank Jensen speelt voortreffelijk fluit en Harrie speelt piano, orgel, synthesizer en weet-ik-veel-wat. Dan heb je een basis van timing.

Is zoiets makkelijk te leren?

JvdM: Sommigen hebben het en anderen leren het nooit.

Maar het bedrijf biedt niet de mogelijkheid om iemand op proef in dienst te nemen?

JvdM: Dat gebeurt ook wel. We hebben stagiaires waarvan we denken: daar zou wat in kunnen zitten, laten we het proberen. Dan zit zo'n iemand hier een maand of drie, of langer. Soms blijven ze hangen, en soms worden ze keurig naar huis gestuurd en komen ze na een jaar of wat weer boven water.

BL: Wat ik voor het publiek altijd wel leuk vind, is dat als je één tekening uit een film van Harrie zou zien, je – als je niet beter wist zou denken: 'Die man kan niet tekenen'.

JvdM: Dit wordt gepubliceerd, hoor! Nu komt er als grote kop boven te staan: 'HARRIE KAN NIET TEKENEN!'. Pas op hoor (lacht).

BL: Om Harrie straks niet met bijlen en messen achter me aan te krijgen: Wat ik bedoel is dat als je één beeldje ziet uit een animatie met een vrij eenvoudig figuur, men dat niets vindt. Maar als het opeens beweegt, vinden ze het fantastisch.

Een stilstaand beeldje uit een tekenfilm is vaak heel anders dan je zou verwachten.

JvdM: We worden er vrij vaak mee geconfronteerd. De klant wil voor publiciteitsdoeleinden een paar beeldjes uit de film hebben. Je kunt niet blindelings een plaatje nemen. Er zitten vaak maar een paar plaatjes bij die goed genoeg zijn om ook als 'still' te werken.

VERTROUWEN WINNEN

JvdM: Men neemt vaak tekenfilm omdat je daarmee iets in kortere tijd kunt vertellen,

want je hoeft alleen maar de kern van de zaak te tekenen, waardoor deze 100% van de aandacht krijgt. Maar soms overdrijft een opdrachtgever wel eens en stopt hij teveel in een filmpje. We kunnen het er natuurlijk wel in krijgen, dan maken we gewoon 750 verschillende scene's in een filmpje van 30 seconden: ieder beeldje een nieuwe scene, maar daar heeft geen hond wat aan.

Als je tegen een onkundig iemand zegt dat hij er veel te veel heeft ingestopt, denkt hij vaak: 'Ze hebben nu een prijs genoemd, maar gaan minder werk doen'. Dat is natuurlijk niet zo, we maken die 750 beelden toch wel. Maar we bescher-

EEN DAG TOONDER STUDIO'S

men die man tegen het feit dat hij krijgt wat hij gevraagd heeft, maar er niets aan heeft omdat het zijn doel voorbij schiet. Je moet het vertrouwen van een klant zien te winnen dat je hem niet in de heupzwaai neemt. Zo'n man moet achteraf

zeggen: 'Ik ben blij dat je het gedaan hebt'. Nooit kun je aantonen dat zijn idee slecht was, want je hebt het niet uitgevoerd. Het is een kwestie van vertrouwen. BL: Je kunt een opdrachtgever treffen die zegt: 'Lever mij dit maar' en vervolgens met zweet in z'n handen afwacht wat hij krijgt. Je kunt ook een opdrachtgever krijgen, die zegt: 'Ik heb het volste vertrouwen in jullie, dit is mijn idee, doe maar' en die gaat met een gerust hart weg. Dan zitten *wij* met het zweet in onze handen. JvdM: Dat zijn heerlijke mensen en het komt zelden of nooit voor dat ze teleurgesteld worden.

EEN RONDLEIDING DOOR DE STUDIO

Als je gezellig aan het babbelen bent, gaat de tijd snel. Ons gesprek heeft aanmerkelijk langer geduurd dan we gedacht hadden. Op voorstel van het tweetal gaan we naar een bioscoopzaaltje. We moeten er wel het kasteel voor verlaten, want de eigenlijke studio's bevinden zich in het Koetshuis en de bijgebouwen. In het kasteel zit het administratieve apparaat van Toonder Studio's.

Net als we plaatsnemen in de luxe uitgevoerde bioscoop, komt Carla Back, de productieleider van de afdeling animatie, strip en illustratie binnen, vergezeld van een 'jong talent' die wat videobanden met animaties zou willen laten zien. Daar Van der Meulen nog veel te druk bezig is, besluit hij in de kantine te wachten. Met Bob Linschoten als 'filmoperateur' en John van der Meulen als 'gids' kan onze vogelvlucht langs de Toonder-filmproducties beginnen. In een uur tijd vliegen tal van films aan ons voorbij. Een videoprogramma waarin 'echte', live action acteurs optreden voor getekende achtergronden, reclamespotjes in alle mogelijke talen, en ook de film *Getekende mensen*, waarvoor Harrie Geelen in 1985 de *Gouden Pegbar* van de vereniging *Holland Animation* ontving. Eén van de mooiste scene's uit deze film vind ik die waarin een verslaafd meisje over de 'werkdag' van haar eveneens verslaafde vriend vertelt. Overdag gaat de vriend uit stelen om drugs te kunnen kopen, maar op de manier waarop ze het vertelt, lijkt het wel of hij een gewone, vaste baan heeft.

Als we de bioscoopzaal verlaten, hebben we een meer dan globale indruk van het soort films dat de Toonder Studio's kan maken. Vaak genoeg dacht je bij het zien van een reclamespot: 'Verrek, hebben ze die ook gemaakt?!'. Het begint laat te worden en Bob Linschoten neemt afscheid. Hij heeft andere verplichtingen. John van der Meulen nodigt ons uit voor een lunch. Bruin en volkoren brood, honing; het personeel van de Toonder Studio's bestaat kennelijk uit mensen die gezond eten. We zoeken een vrij tafeltje, terwijl John van der Meulen de meest dringende zaken gaat afhandelen. Van de gelegenheid maken we gebruik om even op adem te komen. De dag was – zeker voor ons doen – bijzonder vroeg begon-

nen. Voor zevenen uit de veren, snel naar het station en op reis naar Hilversum. Toen we daar om half tien aan kwamen, bleek dat de busverbinding met Nederhorst den Berg niet zo regelmatig was als we hadden aangenomen. Ieder uur een bus en vanzelfsprekend was deze net tien minuten weg.

Als Wim Bakker nog even terug gaat voor een tweede ronde – hij is bij z'n kennis- sen berucht om zijn eetlust – zie ik de jongeman van de videobanden het prikbord bekijken. 'Er zijn nog twee wachten- den voor u', bedenk ik als Wim en ik met John van der Meulen de trap bestijgen naar het kloppend hart van de Toonder Studio's: de zolder waar de tekenaars wer- ken.

'It's a jungle out there ...' (foto Baldi Dekker jr.)

Mijn eerste indruk is die van een gezellige jungle. Planten staan waar men ze maar kwijt kon en overal hangen tekeningen, affiches, scene's uit tekenfilms en wat dies meer zij. Alle tekenaars van zowel de animatie- als de stripafdeling zitten hier op een kluitje. Ons eerste doelwit is Harrie Geelen, de creative director en 'de jongen die liefst alles zelf zou doen'. Hij heeft het

EEN DAG TOONDER STUDIO'S

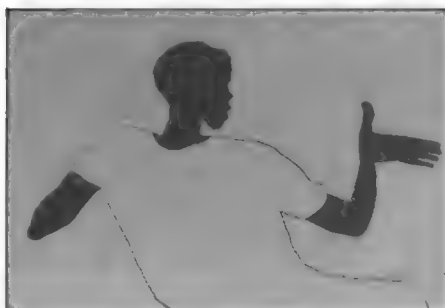
Frits Godhelp (foto Baldi Dekker jr.)

Het werkhoekje van Harrie Geelen (foto Baldi Dekker jr.)

Joris Driepinter - Doornroosje - 1975. Geanimeerd door Harrie Geelen; productie Toonder Studio's

uit: *Getokende mensen* van Harrie Geelen. Productie Toonder Studio's

Ook hier ligt wat papier op de tafels. We kijken even bij Jaap Lamberton en Frits Godhelp, die tijdens de ziekte van Piet Wijn de strip *Panda* tekenen. Een aantal al geïnkte stroken liggen bij Frits Godhelp op tafel. Het valt me op dat hij er het snijraster onmiddellijk in plakt, zonder eerst van de tekening zonder

Jaap Lamberton aan het werk (foto Baldi Dekker jr.)

raster wat kopieën te maken. Wie weet wil iemand de strip later nog eens in kleur uitgeven, of in een film gebruiken. Dan kan zo'n raster behoorlijk storend werken. Van der Meulen geeft toe dat het raster in de tekening de animatieafdeling soms voor problemen stelt en houdt de tip in gedachten.

Frits Godhelp is bezig een pagina van een *Tom Poes*-verhaal uit de *Donald Duck* te hertekenen. Alle originelen van deze full-color strip zijn jaren geleden, bij een felle brand, verloren gegaan. Van de meeste pagina's bleven de kleurscheidingen bewaard, maar die pagina's waarvan de kleurscheiding is zoekgeraakt moeten opnieuw worden getekend. Een monsterlijk karwei, want de in de strip gebruikte kleuren moeten goed aansluiten bij de nog bestaande pagina's.

Omdat we ons in dit nummer van *Strip-schrift* niet willen beperken tot de tekenfilm, maar er ook de animatie bij willen betrekken, besluiten we een bezoek te brengen aan de studio waar de *Loeki de Leeuw*-spotjes voor de STER worden opgenomen. We vallen met de neus in de boter, want daar staan Loeki en de leeuw in trouwkleiding opgesteld. Wauw, 'hot news', denken we en in gedachten zien we de *Privé*-achtige artikelen over het huwelijk van Loeki al in *Strip-schrift* staan. We worden snel uit de droom geholpen. Even verder op staat de rest van het decor. Daarin zien we Loeki aan een bar hangen, met boven hem een grote gedachtenwolk, waarin later de trouwscene te zien zal zijn.

In deze grote hal zijn ook alle materialen van de live action filmafdeling opgeslagen. Grote hoeveelheden filmlampen, kabels, noem maar op. We kijken onze ogen uit. John van der Meulen moet nu ook afscheid van ons nemen, want de jongeman met de videobanden zit al uren te wachten. We danken hem heel hartelijk voor het gesprek en de rondleiding en vertrekken richting de bushalte. Heel erg leuk, zo'n 'dag in de Toonder Studio's...'

vreselijk druk. Er moet een commercial voor een schoonmaakmiddel gemaakt worden. Z'n werkhoekje vertoont een vage overeenkomst met mijn eigen werkkamer.

DOOR
BALDI DEKKER JR.

Gerrit van Dijk (foto Baldi Dekker jr.)

GERRIT VAN DIJK: 'ANIMATIE IS GEEN KUNSTJE'

Gerrit van Dijk was tekenleraar van professie toen hij door het animatievirus werd gegrepen. Na eerst een aantal jaren te hebben 'gehobbyed', zegde hij begin jaren zeventig zijn baan op om zich volledig aan de animatie te kunnen wijden. Gedurende enige tijd vervulde hij een bestuursfunctie in de vereniging **Holland Animation**.

De distributie van Gerrit van Dijk's films haperde en in 1978 besloot zijn vrouw Cilia de distributie zelf ter hand te nemen. Ze richtte *Animated People* op, een distributiemaatschappij voor animatiefilms. Later werd ze ook actief binnen het bestuur van *Holland Animation* en trad ze op als producent van animatiefilms. Enige tijd geleden mocht ze voor haar productie *Anna en Bella*, een film van Børge Ring, een Oscar in ontvangst nemen.

Hoe is de vereniging **Holland Animation** ontstaan?

GvD: Helemaal in het begin was ik er nog niet bij, maar later hoorde ik dat het Hans Frankfurter was die dat indertijd opwerpte, samen met Henk Kamphuis. Wanneer zij met dat idee kwamen, weet ik niet. En waarom? Ik denk dat ze vonden dat er een vereniging moest komen om die mensen te binden. Nogmaals, ik ben daar zelf niet bij geweest, dus dat weet ik niet precies.

Hans Frankfurter is toch al iemand die, als hij vindt dat er iets moet gebeuren, meteen een belangenclub opgericht. Het zal zo rond 1973 geweest zijn. In die tijd maakte ik al animatiefilms. Later is Cilia begonnen met *Animated People*, een distributiebedrijf voor animatiefilms. Ze is ook de productie van animatiefilms gaan

'ANIMATIE IS GEEN KUNSTJE'

ieder geval meer dan amateuristisch, met animatie bezig waren. Ik werd gebeld met de vraag of ik lid wilde worden en heb dat gedaan. Eén van de eerste keren zijn Peter Brouwer en Jan Reuvenkamp naar het festival in Annecy gegaan. Er is toen eigenlijk haastig een Nederlandse film naar een buitenlands festival gebracht. Toen er een film van mij klaar was, werd er gevraagd of die mee kon. Het ging allemaal eigenlijk vanzelf.

Sportflesh van Gerrit van Dijk

doen, ik denk dat dat gekomen is omdat ik er mee bezig was.

Op een gegeven moment zegde u uw baan als tekenleraar op om van het animatiefilmen uw beroep te maken, maar valt er wel van te leven? Je zou toch zeggen -

Beide: Dat valt er ook niet!

GvD: Alhoewel, dat is niet helemaal waar. Er is van te leven als je in een bepaalde richting zou werken, commercials bijvoorbeeld. Maar van de *vrije* animatie is niet te leven. Je moet het hebben van gesubsidiëerd werk en dat zal wel zo blijven.

Hoe kwam u bij **Holland Animation** terecht?

GvD: Het clubje was - en is nog steeds - erg klein. Ik denk dat er toentertijd een stuk of tien mensen professioneel, of in

U bent er als het ware ingerold.

GvD: Ja.

Bent u daarna ook het bestuur van **Holland Animation** ingerold?

GvD: Op een gegeven moment ben ik in het bestuur gaan zitten omdat er onduidelijkheid ging ontstaan tussen de vereniging *Holland Animation* en de stichting *Holland Animation*. Dat heb ik geprobeerd op te lossen, maar ik ben daar niet in geslaagd. Het was niet zozeer zaak die twee uit elkaar te halen, alswel om te komen tot een beter beleidsplan in zake de animatie in Nederland. Dat is niet gelukt; ik denk om twee redenen. De eerste is dat sommige mensen er wel bij varen dat er nu een vrij ongecoördineerd geheel is. In

de tweede plaats werd er door de overheid gezegd dat er geen geld voor was, maar andere groeperingen die net zo klein waren, kregen wel een behoorlijk budget en een behoorlijke aandacht. In die zin vind ik dat niet terecht, maar goed... Het is dus mislukt. Terwijl ik nog steeds vind dat je met een goed, overkoepelend geheel de animatie in Nederland op een hoger plan zou kunnen tillen.

Wat doet een vereniging als **Holland Animation** eigenlijk?

GvD: Het meeste dat ze doen is de animatie bekend maken. Bij de meeste mensen heerst nog steeds het onbegrip. Ze organiseren contactdagen, geven een bulletin uit, sturen films in naar festivals, kloppen aan bij de overheid om dingetjes uit te geven. Allemaal zaken met een vrij algemeen karakter.

Is **Holland Animation** voor de animatiewereld wat **Het Stripschap** voor de stripwereld is?

GvD: Nee, ik denk dat het heel anders is. Strips *bebben* namelijk al een grote belangstelling. *Het Stripschap* kan op die belangstelling inhaken. Bij ons is het net andersom. Er is nauwelijks belangstelling en dat moeten we zien te kweken.

Wanneer *Het Stripschap* bestaan zou hebben net na de oorlog, hadden ze zo ongeveer in dezelfde situatie gezeten als waarin wij nu verkeren. Men keek naar strips als iets minderwaardigs en de meesten kenden het ook niet eens. *Het Stripschap* is pas opgericht toen de hausse van strips en de belangstelling voor de strip ontstond. In die zin is het dus niet vergelijkbaar.

Zou de televisie niet kunnen helpen waardering te kweken voor de animatie? Je hebt bijvoorbeeld dat programma van Han Peekel: **Wordt Vervolg**.

GvD: Dat vind ik zonder meer een slechte formule! Niet alleen voor ons, maar ook voor *Het Stripschap*. Het is een zo populariseren en zo ver naar beneden halen, je criteria zo laag leggen, dat het de animatiefilm zeker geen goed doet. Wij staan voor de animatiefilm in het algemeen en niet alleen voor de tekenfilm, de bekende Amerikaanse cartoon.

Want verder draaien ze niets! Het is voor ons alleen maar een nadeel dat dat programma er is, want iedere omroep denkt nu dat zij iets aan animatie doen, wat natuurlijk niet zo is! Het enige wat ze doen is elkaar navolgen. Wat op een gegeven moment bij de AVRO met *Wordt Vervolg* begon, maakt iedere omroep nu na. Hetzelfde team maakt nu ook al een programma voor de NCRV. Daarvoor zitten ze Disney-filmpjes te verknippen. Waanzinnig! Het is een onderwaarderen van het vak,

van de animatie! Ik vind het heel slecht. Zou **Holland Animation** zo'n patroon niet kunnen doorbreken?

GvD: Nee, ze hebben zo weinig invloed. Verenigingen die al heel lang bestaan hebben in de loop der jaren hun bestaansrecht bewezen, maar de kunstzinnige animatie is pas na de oorlog ontstaan – als je Toonder even niet mee rekent. Eigenlijk begin jaren zeventig pas. In die zin hebben we helemaal geen traditie dat iemand rekening met de vereniging hoeft te houden. Dat verander je niet zomaar, ik denk dat we nog heel lang bezig zullen zijn. Zeker omdat zo'n programma van Peekel juist daar tegenin werkt, in plaats van mee te werken. En je praat dan natuurlijk niet over animatie, maar slechts over tekenfilm. Tekenfilm is wel bekend bij de mensen, maar ook alleen dat aspect van de animatie.

Daar zit meteen aan gekoppeld: het is leuk voor de *kinderen*. Aan die image zul je nog lang moeten dokteren. Als je ziet dat kinderen van een jaar of drie *Donald Duck* na doen, je wordt er toch doodziek van! Vreselijk is dat! Dat is gewoon de boel verlagen. En maar roepen dat de strip nu iets is geworden voor volwassenen. Zet er dan een goed programma tegenaan en zorg dat je op een goede, gedocumenteerde wijze laat zien dat strips iets anders kunnen zijn dan kinderen van een jaar of drie die 'miep miep'-en.

Eind 1985 was de documentaire **Beeld voor beeld** van Nico Crama op televisie...

GvD: Dat klopt, maar het was maar eenmalig. Er is ook een keer een documentaire over Toonder uitgezonden, maar zo'n uitzending gaat niet inhoudelijk op de films in. Het is alleen maar: 'Er zijn een paar Nederlanders die een kunstje op film kunnen', maar er zou *inboudelijk* op de films moeten worden ingegaan, net als bij de speelfilms. Wat gebeurt er in de film, wat heeft de maker te vertellen, wat is zijn artistieke inbreng, op wat voor manier geeft hij de film gestalte. Maar nee, niets van dat al. Het is alleen: 'Die komt daar vandaan en kent dat kunstje'. Het wordt beschouwd als een rareiteit.

Duitsland 3 heeft een filmprogramma, weliswaar maar eens in de maand en heel kort – een half uur –, dat niet alleen animatiefilms behandelt, maar de korte film in het algemeen. Er zit erg veel animatie in. Ze laten de film zien en geven er achtergrondinformatie over.

Nee, dan Peekel. Hoe hij het *durft* om films te onderbreken voor een *stripprijsvraag*! Dat is gewoon het materiaal als pulp gebruiken. Het materiaal wordt niet

'ANIMATIE IS GEEN KUNSTJE'

gewaardeerd. Als je een programma over het Nederlandse ballet zou maken en je ziet daarin alleen wat verknipte stukjes uit het ballet en hoe de mensen in de oefenruimte werken, zonder dat je het eindresultaat in z'n geheel te zien krijgt, dan weet je nog niets. Dan ben je als programmaker alleen maar met je eigen programma bezig, niet met de liefde voor het onderwerp.

Je vult de zendtijd op een leuke manier.

zien wat er over de grens in België, Frankrijk, Duitsland, Amerika en Engeland op dit gebied gebeurt.

ANIMEREN

Hoe lang werkt u gemiddeld aan een film?

GvD: Dat is niet te zeggen. Met de ene film ben je lang bezig, met de andere ben je kort bezig. Het ligt aan de techniek die je gebruikt, hoe lang de film is en zo. Dat ik een jaar of drie, vier aan één film werk is heel normaal. Maar ik heb er ook een keer twaalf in één jaar tijd gemaakt. Het is eenzelfde vraag als 'Hoe ver is het naar Amsterdam?' Die kun je pas beantwoorden als je weet waar je staat. De vraag 'Hoe lang doe je over een tekenfilm' kun je pas beantwoorden als je weet wat je gaat maken en hoe je 'm gaat maken. Een heel moeilijke vraag dus.

uit: *Anna en Bella* van Børge Ring

GvD: Ja, het is gewoon zendtijd vol poepen... Aan de andere kant zijn we nog maar zo kort bezig...

CvD: Zo'n programma zou je niet moeten beperken tot alleen de Nederlandse animatiefilm, anders ben je zo uitgepraat.

Worden er eigenlijk veel animaties geproduceerd in Nederland?

CvD: Echt professionele animaties zo'n twee of drie per jaar, meer niet. Dat is eigenlijk heel weinig.

Ja, een programma over alleen de Nederlandse animatiefilm zou zo erg moeilijk te maken zijn.

CvD: In het begin zouden ze nog kunnen terugvallen op de al bestaande animaties, maar op den duur wordt het moeilijk. Maar dat is niet zo erg, laat ze maar laten

Het gemiddelde publiek heeft geen idee hoe lang een striptekenaar aan een album werkt. Ik heb het idee dat dit voor tekenfilms ook geldt.

GvD: Je kunt ook langer dan een jaar met een stripalbum bezig zijn, zeker als je het helemaal alleen doet. Die vergelijking gaat wel op. Maar er zijn ook strips; van *Appie Happie* kan ik een album per dag maken. Het ligt er maar aan hoe je werkt.

CvD: Maar met een beetje professionele film zul je al gauw een jaar mee bezig zijn, als je daar constant aan werkt. Het script maken, de ideeën uitwerken, tekenen, indekken, opnemen, noem maar op. Je bent er minstens zestig uur per week mee bezig. Dat kan bijna niemand opbrengen, je zou gek worden, constant met het-

zelfde bezig te zijn.

De meesten doen er andere dingen tussen-
door. Paul Driessen bijvoorbeeld, die zal
misschien wat meer films per jaar maken
– twee of drie –, maar die heeft een idee,
animeert het en gaat naar een volgend
land waar hij aan een nieuwe film begint.
Het afwerken en inkleuren moet hier maar
iemand doen. Misschien vindt hij dat zon-
de van zijn tijd. Zo kun je ook werken.
Gerrit daarentegen, doet alles zelf behalve
de muziek. Het is een heel verschil of je
ook zelf je inkleurwerk doet, zelf de op-
namen, de montage, de teksten. Of dat je
een paar inkleurders hebt die constant zit-
ten te werken. De manier waarop je ani-
meert is ook heel verschillend. Of het met
echte backgrounds is, of een eenvoudig te-
keningetje. Dat scheelt zoveel!

GvD: Inderdaad. Overigens, als je animatie
met strips vergelijkt dan vind ik het op-
merkelijk dat een striptekenaar op z'n
achttiende een figuurtje bedenkt en dat tot
aan z'n dood blijft tekenen. Bijvoorbeeld
Morris, met *Lucky Luke*. Dat lijkt mij vre-
selijk. Je hebt ook tekenfilmers die jaar in
jaar uit aan hetzelfde figuurtje werken.
Steeds hetzelfde figuurtje, alleen de grap-
pen verplaatsen ze. Zo maken ze weer
een nieuw filmpje. In die zin zie ik maar
weinig tekenaars die bezig zijn met een
totaal andere opzet. Enki Bilal is een heel
duidelijk voorbeeld van een man die eens
iets totaal anders doet en hup, meteen
vliegen zesentwintig andere tekenaars er
op af en gaan proberen ook zoiets te ma-
ken.

Dat heb je bij de wat alternatievere anima-
tiefilm niet zo, die is wat flexibeler. Maar
je hebt mensen die een bepaald soort stijl
of figuurtje ontwikkelen. Voor Paul
Driessen geldt dat ook, die heeft in ieder
geval een vaste stijl waarin hij altijd
werkt. Het lijkt mij vreselijk, maar goed...
Ik probeer elke keer een totaal andere uit-
drukkingswijze, andere vormen en tech-
nieken toe te passen. Je maakt een totaal
nieuw product en ik denk dat de spanning
veel groter blijft.

Je hebt wel meer moeite om je herkend te
krijgen. De grootheid van Disney is de
constantheid van stijl van zijn producten.
Als iemand zo'n filmpje bekijkt, weet hij
meteen dat het van Disney is. Terwijl ie-
mand als Tex Avery als animator veel
knapper was dan de mensen die bij Dis-
ney werkten. Weliswaar werkte hij met fi-
guren die hij iedere keer terug bracht,
maar dat was om in de stijl te blijven. Hij
is veel minder bekend en waarom? Omdat
zijn figuren minder herkenbaar zijn. Maak
toch eens een keer een film waarin je

'ANIMATIE IS GEEN KUNSTJE'

geen enkel figuur je eerder gebruikt hebt,
laat terugkeren! Waarom zijn de gebroe-
ders Fleischer zo bekend geworden? Om-
dat *Betty Boop* succes had maakten ze een
heleboel *Betty Boop*'s. Het is net *Se-
samstraat*, je moet maar veel herhalen,
dan herkennen ze het.

Dat is bij strips eigenlijk net zo, dat men-
sen graag naar een figuurtje toe willen. In
die zin zou ik best een wat grotere vrij-
heid in de stripwereld willen zien. Af en
toe zijn er mensen die met iets nieuws
komen, die eenmalig iets doen. Die strips
vind ik veel leuker als bijvoorbeeld een
Lucky Luke, waarin alleen de oude grap-
pen nu op andere plaatsen zitten. Of een
Asterix. 'Daar wordt ik niet goed van' is
onzin, maar leuk vind ik het niet.
Met tekenfilm is dat precies hetzelfde.
Daarom ben ik een groot bewonderaar van
Norman McLaren, die geen film gemaakt
heeft die op een andere film van hem
leek. Hij is altijd bezig geweest in de zin
van 'Ik wil dat en dat duidelijk maken,
hoe kan ik dat zeggen'. De anderen heb-
ben een stel grappen in hun broekzak zit-
ten en hebben een paar vaste figuurtjes.
Ze hutselen die op alle manieren door el-
kaar en hup, weer een nieuwe film. Dan
ben je celluloid aan het produceren. Of,
bij strips, dan ben je nieuwe boeken aan
het produceren. Je bent niet met het me-
tier bezig.

Is er eigenlijk een opleiding 'animator'?

GvD: Hier in Nederland? Nee. In het bui-
tenland begint het steeds meer te komen.
Alle academies hebben tegenwoordig wel
een audiovisuele afdeling, ze beginnen er
iets aan te doen. Vroeger leerde je het vak
bij Toonder – zoals de meeste stripteke-
naars nu bij Oberon beginnen.

Ik gaf tekenles en schilderde. Langzaam
is daar animator als beroep uitgerold. Niek
Reus was student, maakte een keer een
filmpje en is daar mee doorgegaan. Paul
Driessen is – geloof ik – bij George
Dunning begonnen, de man die ook *The
Yellow Submarine* maakte. Co Hoedeman
heeft even bij Toonder gezeten en is toen
naar Canada gegaan. Die laatste twee heb-
ben heel bewust voor de animatie geko-
zen, maar de meesten zijn uit hobby be-
gonnen en doorgegaan.

CvD: Ik denk dat dat wel zo zal blijven.
Een keer een animatiefilm maken en als
ze niet het succes hebben dat ze er van
verwachten: kappen. Hetzelfde heb je ook
bij striptekenaars. Er zijn er die een keer
een album maken en daarna hoor je er
nooit meer wat van. Er zijn er eigenlijk
maar heel weinig die constant animaties
maken. Als je in de commercial- of in de
opdrachtsfeer zit, krijg je altijd wel werk.
Van commercials kun je bij wijze van
spreken rijk worden.

GvD: Het aantal animators van vrije films
is op de vingers van een hand te tellen.
Een stuk of drie, vier bij Toonder, maar
dan houdt het op. Dat is onze Nederlandse
animatie. We zijn echter geen uitzonde-
ring, in andere landen is dat ook zo. Je
mag de situatie zeker niet met stripteke-
naars vergelijken, omdat strips de laatste
tien jaar – in Nederland – een enorme op-
gang gemaakt hebben. In landen als Span-
je en Italië is dat altijd al geweest, zolang
de strip bestaat. In Nederland kwam die
belangstelling pas na de Tweede Wereld-
oorlog.

De animatietraditie is eigenlijk begonnen
in Amerika. De Oosteuropese landen heb-
ben daar pas na de Tweede Wereldoorlog
iets tegenover gezet, waarschijnlijk door
de Koude Oorlog. Canada heeft daarop ge-
reageerd en heeft qua organisatie de
Oosteuropese vorm van animeren overge-
nomen. Andere landen bewegen zich nu
pas in die richting. Er zijn wel altijd pio-
niers geweest, ook in Duitsland, België en
Frankrijk. Ieder land had wel één of twee
mensen die iets met animatie deden, maar
daar hield het mee op. Nu pas begint ie-
der land zijn eigen school te krijgen.
De animatie als kunstvorm staat eigenlijk
nog in de kinderschoenen. Vroeger liepen
de kunstzinnige en de commerciële anima-
tie in elkaar over. Nu gaat de televisie zo-
veel vragen dat de scheiding tussen die
twee zich duidelijker zal aftekenen en ook
de waardering daardoor zal veranderen.

DOOR
BALDI
DEKKER JR.

CILIA VAN DIJK OVER *ANIMATED
PEOPLE:*

'WAS HET MAAR KOSTEN- DEKKEND...'

In 1978 richtte Cilia van Dijk een distributiebedrijf voor animatiefilms op: *Animated People*. De collectie van het verhuurbedrijf groeide gestaag en schommelt momenteel zo rond de 250 films. Waarom richt iemand een distributiebedrijf voor animatiefilms op? Cilia van Dijk vertelt...

In het begin werden de films van Gerrit gedistribueerd door 'Fugitive Film International' uit Amsterdam. Van het uitlenen hebben filmkopieën behoorlijk te lijden en op een gegeven moment waren de kopieën van Gerrit's films zo slecht geworden dat er nieuwe moesten komen. Dat was een investering van een paar duizend gulden en we dachten: 'Dat is toch eigenlijk te gek! Je krijgt er een dubbeltje voor terug en je moet een heleboel investeren'. We kregen toen het sterke vermoeden dat de animatiefilms zomaar, gratis werden meegegeven als iemand een hoofdfilm bestelde. We dachten: 'Dit gaat fout. Het moet anders, we gaan het zelf doen!'

Ik ben toen begonnen – voornamelijk Nederlandse – tekenfilms tegen kostprijs te kopen en deze te verhuren tegen afdrachtpercentages. Ik heb nu zo'n 250 films waarvan een aantal buitenlandse. Als ik op een festival iets heel moois zie, probeer ik het wel te kopen. Langzamerhand gaan de mensen je vertrouwen en geeft iemand je zo al z'n films mee.

Overigens zit ik niet te springen om de collectie uit te breiden, want het kost heel veel geld. Was het maar kostendekkend, maar zelfs dat is het niet. De filmhuizen doen zelden iets met animatie en in de bioscoop is de voorfilm helemaal afgeschaft. Alleen als de hoofdfilm te kort is willen ze nog wel eens een animatie nemen en dan kijken ze alleen maar naar de lengte van de film, niet wat het is. Filmhuizen hebben ook steeds minder te besteden. Wat de grotere en betere filmhuizen nog wel doen is dat ze eens per jaar een animatieavond organiseren.

Zou er geen markt zijn voor animatiefilms op video?

Ik begin er in ieder geval niet meer aan. Het is ook erg moeilijk omdat die films vaak zo kort zijn. Je hebt films van één of twee minuten. Moet je die films op een videoband zetten? Nu kunnen ze gewoon

'WAS HET MAAR KOSTEN-DEKKEND'

uitkiezen, in elke volgorde die ze maar willen. De ene keer hebben ze een pakket van 45 minuten en vervolgens een pakket van 20 minuten. Ik zou wel bepaalde pakketten kunnen gaan maken, voor kinderen of rond bepaalde thema's of zo, maar ik denk niet dat het werkt. Dan heb je straks een band met films waarvan ze er twee al kennen, dus willen ze de band niet.

Is de situatie sinds 1978 verbeterd of verslechterd?

In de begintijd, tot 1984, ging het steeds ieder jaar wat beter en na dat programma in Arnhem over 10 jaar Nederlandse animatiefilm was er zoveel aandacht dat de mensen er achter kwamen dat animatiefilm ook nog bestond. Nu wordt het steeds slechter. Vroeger verhuurde ik nog wel eens aan scholen. Nu halen die de projector niet meer uit de kast, ze gebruiken liever de videorecorder. Een videoband is ook goedkoper om te huren en dan heb ik het nog niet eens over het illegale kopiëren. Een reden om door te gaan is dat ik de collectie compleet wil houden, zodat er in ieder geval nog een filmtheek is waar de enkele idealist die er nog is terecht kan.

Uit het buitenland komt wat meer vraag, onder andere vanuit festivals. Vroeger deed ik de films voor festivals gratis, maar nu de gewone verhuur afneemt moet ik de films wel verhuren. Of ze de rekening

betalen is vers twee. Het komt voor dat je ze tevoren vertelt wat het kost – een schijntje eigenlijk voor die festivals – en dat de centjes niet worden betaald. Aan de andere kant heb je ook festivals die vragen of je Nederlandse animatiefilms als promotie in het festival wil, brengen en dan werk ik natuurlijk ook mee.

Wordt een film meer verhuurd als deze prijzen in de wacht heeft gesleept, bijvoorbeeld de film **Anna en Bella** van Børge Ring, die een Oscar kreeg?

In verhouding wordt zo'n film niet meer verhuurd als andere films. In het begin een paar keer meer, maar hij is ook op televisie geweest, dus hebben de meeste mensen 'm al gezien.

Selecteert u wat u distribueert, of neemt u iedere animatie op in de collectie?

Als het maar animatie is. Ik heb al erg veel en mis nog wel films die ik niet kon krijgen, maar iedere animatiefilm kan hier terecht. Ik heb bijvoorbeeld ook de films van Harrie Geelen, zoals *Je moet het zelf maar (w)eten*. Dat is ook een opdracht-film, maar in animatie. Ik heb ook animatiefilms over de derde wereld-landen, over de honger en de bevolkingsexplosie daar. Die worden hoegenaamd niet verhuurd, maar ze zijn er wel.

Je zou verwachten dat een distributeur zich meer aangetrokken voelt tot commercieel aantrekkelijker films, die het beter doen in de verhuur...

Nee, alles kan hier terecht, als het maar animatie is. Commerciële gezien is dit niet de beste weg, maar als iemand het nodig heeft, weet hij waar hij terecht kan. Je kunt het een soort opslag noemen...

ORGANISATOR *HOLLAND ANIMATION* *FILMFESTIVAL*:

'EEN MUSEUM- DIRECTEUR SCHILDERT ZELF OOK NIET'

Animatielievend Nederland heeft z'n hart weer op kunnen halen: op 6 juni ging het tweede *Holland Animation Filmfestival* van start. Het festival in filmhuis 't Hoogt te Utrecht duurde drie dagen en werd georganiseerd door een samenwerkingsverband van filmhuis 't Hoogt, de Nederlandse vereniging ter bevordering van de animatiefilm: *Holland Animation* en het *Internationaal Tekenfilmfestival Genk*. Het geheel is gecoördineerd door Gerben Schermer. Baldi Dekker jr. ging voor *Stripschrift* naar filmhuis 't Hoogt in Utrecht en sprak met hem over animatie in het algemeen en het *Holland Animation Filmfestival* in het bijzonder.

Gerben Schermer is geen bestuurslid van *Holland Animation*, maar noemt zichzelf een 'actief lid'. Naast zijn coördinerende werk voor het festival verleent hij ook hand en spandiensten aan het verenigingsblad *Holland Animation Bulletin*. Zelf heeft hij nog nooit een tekenfilm gemaakt – zelfs geen script geschreven – en hij heeft er evenmin ambitie toe. 'Animatie is een kunstvorm die erg mijn liefde heeft, maar een museumdirecteur schildert zelf ook niet,' zo verdedigt hij zich. Twee jaar geleden is hij betrokken geraakt bij de organisatie van het eerste *Holland Animation Filmfestival*. 'Vanuit de stripwereld ben ik geïnteresseerd in de animatiewereld. Op een gegeven moment werd er hier in het filmhuis het idee geopperd een animatiefestival te houden. Daar ben ik aan mee gaan werken, ik ben er als het ware ingerold.' Zijn interesse in de animatie gaat niet gepaard met kasten vol films. 'Dingen die ik mooi vind, wil ik laten zien. Ik hoef mooie films niet in de kast te hebben, het is belangrijker dat ze vertoond worden en dat ik kan aangeven wat er bestaat, dat ik ontwikkelingen kan signaleren en de interesse van het publiek kan vergroten.'

DE TELEVISIE

Is de animatiefilm nog steeds een ondergeschoven kindje?

Het wordt al beter. Tijdens het filmfestival in Rotterdam heeft iemand van de VPRO-jury nog eens extra benadrukt dat de Nederlandse animatiefilm ontzettend veel voorstelt, dit in tegenstelling tot de Nederlandse film.

Dat is een harde opmerking!

Ja, dat is zeker een harde, maar wel leuk. Want bij het filmfestival van Rotterdam worden sowieso geen animatiefilms gedraaid. Huub Bals, de organisator van het festival, houdt niet van animatie. Dat is zijn goed recht, het is immers zijn festival.

Op ons festival gaan we ook een Terry Thoren-programma draaien. Terry Thoren is een Amerikaan die begonnen is met een aantal korte filmpjes uit de hele wereld, de 'betere' animatiefilms. Die heeft hij op één reël¹ gezet en laat hij rouleren langs de bioscopen in Amerika. Er is een aardig stuk over geschreven en het blijkt dat in

1 Een 'reel' is een spoel, waar de film opgewikkeld wordt.

Gerben Schermer (foto Baldi Dekker jr.)

zeer korte tijd al één miljoen mensen de voorstelling hebben bijgewoond. Er is dus ontzettend veel vraag naar dat programma. We halen het naar ons festival, ook om te laten zien dat animatie mogelijkheden heeft en meer is dan vermaak op televisie of toevallig een keer in een voorprogramma van een speelfilm. Distributeurs moeten het alleen aandurven.

Animatie is zeker volwaardig en misschien kunnen we de mensen overtuigen en nemen ze het initiatief over. Wie weet wat

Filmhuis 't Hoogt in Utrecht (foto Baldi Dekker jr.)

er nog allemaal gaat gebeuren... Je komt alleen wel op een heel ander niveau als wat *Wordt Vervolgd* doet. Die laat alleen maar kinderachtig spul zien.

Toevallig dat jij nu over *Wordt Vervolgd* begint, want Gerrit van Dijk heeft er ook forse kritiek op.

Wordt Vervolgd is alleen maar 'miep miep'-werk. Alles waar *Het Stripschap* 20 jaar voor heeft geijverd wordt in een week omlaag gehaald. Wat wij brengen is een heel volwassen programma; we willen laten zien wat voor mogelijkheden animatie heeft en hoe mooi het is. Cartoons zullen we ook wel laten zien, maar ons uitgangspunt is anders. We willen de verschillende vormen van animatie laten zien. De media zijn gelukkig heel geïnteresseerd in het festival. In 1985 hadden we dat Chinese programma naar Nederland gehaald. Dat waren een paar hele mooie films. Vlak daarna zijn ze door de NCRV uitgezonden.

Het is vaak ook geld dat een rol speelt, geen gemakszucht. Elke omroep draait wel animatiefilms, maar dat zijn ofwel heel goedkope producties, ofwel ze zijn gratis. De *Terry Tunes* en andere Amerikaanse filmpjes uit de jaren veertig zijn vaak vrij van rechten. Je hoeft alleen maar de kopiekosten te voldoen en je kunt ze uitzenden. Dat is natuurlijk waanzinnig! Je hebt dan geen kwaliteitsnorm, maar een kwantiteitsnorm: zo veel mogelijk voor zo weinig mogelijk geld! En wel pretenderen dat je iets aan animatie doet.

Aan het vorige *Holland Animation Filmfestival* is door de televisie weinig aandacht geschonken, eigenlijk helemaal geen aandacht. We gaan er nu meer op inspelen. Tijdens de *Nederlandse Filmdagen* in 1985 heb ik een discussie op gang proberen te brengen tussen televisie en animatiefilmers. De vraag aan de televisie was: 'Waarom geven jullie zo weinig aandacht aan Nederlandse animatiefilm? Want de Nederlandse animatiefilm heeft iets te vertellen en betekent iets, zowel kwalitatief als inhoudelijk. Ze is ook heel volwassen en politiek georiënteerd. Je kunt zelfs een Oscar winnen, zoals met *Anna en Bella*, en toch wordt er zo weinig aandacht aan besteed.'

Die discussie heb ik op gang proberen te brengen, maar van alle omroepen die ik had uitgenodigd, kwam alleen de TROS opdagen. De discussie ging wel door, maar werd niet fel. Voor de animatiewereld

hadden we Harrie Geelen en Gerrit van Dijk. Ge van Leeuwen van de Rijks Voorlichtingsdienst – die de Nederlandse animatiefilm vertegenwoordigt – was er als onpartijdige tussenpersoon. Toen alleen de TROS namens de omroepen kwam opdagen, konden we eigenlijk al niet meer in discussie gaan, want dan wordt het een haat en nijd-spel, dat moet je niet hebben. Het enige dat Cees de Daas van de TROS zei, was: 'We staan open voor initiatieven op animatiegebied.'

DE VIDEO

Ben je niet bang dat film zal worden verdrongen door video?

Doordat die oude tekenfilms inmiddels vrij van rechten zijn, worden er vrij veel compilaties gemaakt op video. Die videobanden worden gedistribueerd en uitgeleend. Je krijgt hetzelfde wat de video ook al met de gewone film deed: de mensen worden gemakzuchtig. Je haalt voor zes gulden een videoband en die draai je af. Op die manier gaat er veel geld verloren en kunnen nieuwe films niet zo gemakkelijk meer gefinancierd worden. Heel jammer.

Mensen die een videoband lenen, hebben doorgaans geen belang bij kwaliteit. Je kunt zeggen: 'Ik ga een videoband lenen want ik wil die film nog een keer zien', maar daar zijn vaak geen mogelijkheden voor. Voor zo'n archieffunctie zou video heel geschikt zijn. Maar 35 en 16 mm-film blijft het mooiste, altijd! Dat zie je met televisie ook. Films die op televisie worden vertoond zijn slecht van beeldkwaliteit, je krijgt zo'n volgepropt beeld.

Cilia van Dijk heeft natuurlijk veel last van de video, omdat ze films distribueert en dan merk je zoiets. Ze moet hard nadenken over een oplossing. Heel jammer, want het is geweldig wat ze in huis heeft. Ik vind het ook belangrijk dat het op één plaats is.

Maakt dit filmhuis ook regelmatig gebruik van hun collectie?

Nee, alleen tijdens het festival. Voor de rest draaien we helemaal geen animatiefilms.

Ik denk dat de toekomst van de animatiefilm niet zo somber is, maar omdat het zo arbeidsintensief is, zal het wel moeilijk worden voor mensen om er mee te beginnen. Een groot nadeel is dat je hier in Nederland geen echte opleiding hebt die iets aan animatie doet. Centraal in het festival

staat Engeland. Je hebt daar 4 of 5 opleidingen tot animator en er zijn maar liefst 140 animatiestudio's, waarvan 100 alleen al in London. Ze maken alleen commercials, maar draaien erg goed. Op het festival zullen we 'showreels' van zo'n 18 van deze studio's draaien. Iedere studio heeft z'n eigen stijl; ze zijn allemaal weer anders.

Daar je in Nederland geen opleiding hebt, kun je zeggen dat de animatie hier terugloopt, maar ik geloof nooit dat het helemaal *afloopt*. Het kan zelfs een heel leuke kant op gaan door de aandacht die er nu vanuit de media en vanuit het publiek voor animatiefilms komt, mede dankzij de videoclips. Mensen gaan steeds meer eisen stellen aan de kwaliteit van een film.

Vroeger gingen mensen gemakkelijker naar een film. Nu worden ze kritischer, zowel bij live-action als bij animatie. Zelfs bij kinderprogramma's, waar men vroeger niet zo nauw keek. Je merkt het verschil al. Mensen kijken graag naar *Sesamstraat* omdat het een goed programma is. Ze kijken natuurlijk ook wel naar *De Smurfen* en naar *De Snorkels*, maar dat is meer om te consumeren.

HET FESTIVAL

Dit is nu de tweede keer dat er een **Holland Animation Filmfestival** werd gehouden. Waren er vroeger helemaal geen animatiefestivals in Nederland?

Vroeger is er in Den Haag wel eens een dag georganiseerd met animatie, ook met workshops en zo. Nico Crama en de stichting *Holland Animation* organiseerden dat. Ze zijn toen in Genk, in België begonnen met een klein festival. Festivals met animatie worden voornamelijk georganiseerd door het ASIFA, de overkoepelende vereniging voor animatiefilm, een onderdeel van de UNESCO. Zij organiseerden ook de grote festivals in Annecy (Frankrijk) en in Joegoslavië, in Zagreb.

Films die op grote festivals gedraaid worden, komen bijna niet in Nederland. Daarvoor zijn de afstanden veel te groot. In Genk zijn ze een paar jaar geleden gestart met een klein festival en twee jaar geleden zijn wij ook begonnen, als tegenhanger van Genk. Dat is uitgegroeid tot een samenwerking, we wisselen elkaar steeds af. Het ene jaar in Genk, het jaar erop hier in Utrecht.

Is het festival inmiddels al te vergelijken met die grote festivals als in Zagreb en Annecy?

Nee hoor, het is heel anders. Bij die buitenlandse festivals is een heel strenge selectie. Ze vertonen alleen de nieuwste films en daarna krijg je die bijna niet meer te zien. Wij werken op een heel andere manier. We willen films tonen die op een heel andere manier te zien moeten zijn, binnen thema's. Daardoor kunnen we ook oudere films vertonen, als ze maar binnen het thema passen.

Wat waren dit jaar de thema's? Je noemde Engeland al.

Naastr Engeland, hadden we de thema's *Muziek en animatiefilm* en *Kunst en animatiefilm*.

Hoe ga je met zo'n thema om? Vertoon je als Engeland centraal staat, alleen maar Engelse animaties?

Twee jaar geleden besteedden we speciale aandacht aan de Chinese animatiefilm. In China hebben ze een heel eigen techniek. Hun schilderkunst op rijstpapier zie je ook in de animatie terug. Nu dit jaar de Engelse animatiefilm centraal stond, wilden we er een totaal beeld van geven: de historie – oude filmpjes bijvoorbeeld – en ook een link leggen naar nu. De Richard Williams Studio's maakt veel commercials. En voor Channel 4 worden heel artistieke animatiefilmpjes gemaakt, heel kunstzinnig. Zo in de trend van wat in Nederland het derde net zou moeten worden, een culturele zender. Verder worden er in Engeland veel animaties gemaakt voor videoclips. Wat betreft het thema *Muziek en animatiefilm*, Disney heeft voor de film *Fantasia* muziek als basis gebruikt. In Italië heeft Bruno Bozzetto een parodie op *Fantasia* gemaakt: *Allegro non troppo*. Ook de Fleischer Studio's hebben muziek als basis gebruikt. Opera's met Betty Boop en dat soort dingen. En natuurlijk *The Yellow Submarine* van de Beatles, die door George Dunning werd gemaakt.

Bij het thema *Kunst en animatiefilm* is ons uitgangspunt vorm en beweging. In de jaren twintig had je Fischinger, die ook aan *Fantasia* heeft meegewerkt; die in de *Baubaus*-stroming werkte. We pakken echt kunststromingen: *Baubaus*, *De Stijl* en dergelijke. En ook fotografen en beeldhouwers die zich met animatie bezig hebben gehouden. Mensen als Richter, Man Ray, die allemaal zelf met film gingen experimenteren. En uiteraard is er aandacht besteed aan Norman McLaren, die onlangs overleed.

Paul de Nooyer, een kunstenaar/foto-

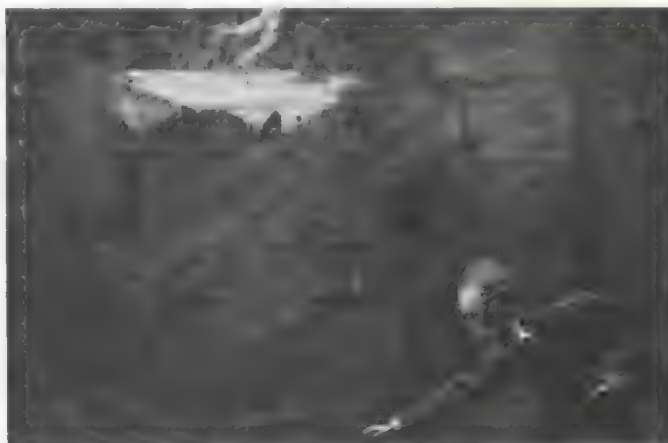
graaf/schilder, heeft onder andere een videoclip met animatie voor de *Golden Earring* gemaakt. Hij bevindt zich echt in een randgebied: is het nu wel of niet animatie? Zolang het geen live action, een beeldregistratie van de werkelijkheid is, is het animatie. Paul de Nooyer hoort er bij en dus gaven we een beeld van 'wie is Paul de Nooyer en wat doet hij'.

Hoe verzin je nu die thema's? Moet er een directe aanleiding zijn om een bepaald thema te nemen?

Nee, het is meer een soort brainstormen. Er zijn altijd wel een paar dingen waar we aandacht aan willen geven en dan ga je kijken: 'Wat is in 1987 het meest interessante thema?'. Muziek, omdat de videoclip erg in opkomst is.

Waar je wel voor moet oppassen is dat je niet een te vol programma krijgt. Het zijn natuurlijk wel allemaal interessante dingen, maar je moet er maar een paar uitschietters bij hebben. Mensen moeten makkelijk hun keuze kunnen maken. In de programmering houden we er rekening mee. We hebben de toppers over drie dagen verspreid en zorgen voor herhalingen, want het speelt zich af in drie vertoningszalen en als je een *passe partout* koopt, moet je wel de diverse programma's kunnen zien. Het is een voordeel dat het festival zich in één gebouw afspeelt, in tegenstelling tot de *Nederlandse Filmdagen*, die over heel Utrecht verspreid zijn.

Heel interessant was de expositie van Peter Sweenen over zijn film *Animation bas no borders*. Voor deze film heeft hij de muziek van *De Internationale* in 38 stukken van ieder zo'n 15 seconden geknipt en deze gestuurd naar animators in 38 verschillende landen. Iedereen heeft op z'n eigen manier een stukje van *De Internationale* in beeld gebracht en later zijn de stukken weer aan elkaar geplakt tot één film. Het is een prachtige film geworden, die een mooi beeld geeft van ieders manier van denken bij 'De Internationale'. Uiteraard is de film zelf ook vertoond. Er was verder een expositie over de hele organisatie van het project. Je hebt er heel leuke stukken bij zitten. Zo had je een Amerikaanse animator die niet mee wilde doen omdat hij bezwaar had tegen het gebruik van de muziek van *De Internationale*. Hij wilde wel meedoen, op voorwaarde dat er andere muziek zou worden gekozen. Er kwam ontzettend veel politiek bij kijken. Een in Frankrijk wonende Iraki

Uit: *Street of Crocodiles* van Bruno Schulz

wilde niet meedoen omdat er een Iranee en een Israëliet meededen en hij moeilijkheden met z'n land vreesde. Je ziet het allemaal in de briefwisseling die we tentoonstellen.

STRIP-3-DAAGSE

Is het **Holland Animation Filmfestival** voor de animatiewereld wat de **Strip-3-daagse** voor de stripwereld is?

Nee, ik denk dat je dat anders moet zien. Ik heb de indruk dat wij veel minder concessies doen dan *Het Stripschap*. Die probeert de aandacht en waardering voor het stripverhaal in het algemeen te bevorderen, van *Suske en Wiske* tot *De Indianenreeks* van Kresse en van *Kinderen van de wind* tot de strips van Enki Bilal. Terwijl wij kwaliteit als heel belangrijk criterium stellen. We hebben een programma voor amateurs, om deze groep een beetje 'in the picture' te brengen, ze stimuleren om door te gaan, maar wel in een apart programma. De film moet op 16 mm gemaakt zijn, er moet toch een zekere vorm van professionaliteit aanwezig zijn. Verder zullen wij nooit – zelfs niet om aan te geven dat het bestaat – films als *Wickie de Viking* draaien. We hebben een norm. Dit willen we en dat willen we niet. Ik zeg ook 'nee' tegen films. Het moet kwalitatief een goed festival worden.

KIEZEN

Op de Toonderdag² tijdens de *Nederlandse Filmdagen* was het onze bedoeling een beeld te geven van wat de Toonder Studio's en Marten Toonder doen en wat ze

hebben gedaan. Dat betekent dat je niet alleen tekenfilms draait, maar dat je ook live actions films vertoont. En de tekenfilmpjes die je draait zijn niet alleen de *Tom Poes*-filmpjes, maar een greep uit alle filmpjes, van commercials tot voorlichtingsfilms. Na afloop komt er iemand naar me toe: 'Waarom heb je de Philips-filmpjes van *Tom Poes* niet gedraaid?!' Maar die zijn al op televisie geweest en dat is mijn bedoeling niet.

Laatst werd in het Filmmuseum in het kader van de themawEEK *Uit het archief* een avond over Alfred Mazure gehouden. Er werden ook gewone, vrije films van hem gedraaid, die niets met *Dick Bos* te maken hadden, maar die wel heel typerend zijn voor Alfred Mazure. Op die manier laat je zien dat Mazure niet alleen een tekenaar is, maar dat hij ook andere dingen heeft gedaan. Hij heeft columns geschreven, boeken geïllustreerd – boeken geschreven zelfs –, gefotografeerd, gefilmd, tekenfilms gemaakt... Hij was een all-round kunstenaar en de enige pretentie die hij had, was niet 'het product zo mooi maken dat de mensen geïnteresseerd zijn', maar het was voor hem een uitingvorm.

Als je een man op die manier onder de aandacht wilt brengen, moeten mensen niet teleurgesteld zijn omdat ze de tekenfilmpjes van *Dick Bos* niet hebben kunnen zien. Mazure heeft een live action film van *Dick Bos* gemaakt, *Moordbuis*, die duurt 70 minuten. Dat is walgelijk, zo langdradig! Maar het is wel belangrijk zoiets te conserveren en het nog eens te laten zien.

Die verschillende aspecten laten zien; laten zien dat animatie meer en heel volwassen is, dat vind ik één van de belangrijkste dingen van het festival.

² Van de Toonderdag tijdens de *Nederlandse Filmdagen* werd verslag gedaan in *Stripschrift* nummer 210.

Piet Kroon foto Baldi Dekker jr.

NIEUWE VOORZITTER HOLLAND ANIMATION:

‘ANIMATIE NIET ALLEEN VOOR KINDEREN’

De Nederlandse vereniging ter bevordering van de animatiefilm *Holland Animation* heeft een nieuwe voorzitter: Piet Kroon. Stripliefshebbers zou deze naam bekend in de oren kunnen klinken. In 1982 debuteerde hij met het album *Daar komen de Russen en* in 1985 volgde bij uitgeverij Drukkwerk het tweede album: *Nederland wordt wakker*, dat hij samen met zijn broer maakte.

Wie zich bij een voorzitter een grijze, eminente verschijning voorstelt, komt bedrogen uit. Kroon is meer een studentikoos type. Een tweede voorstelling die je je bij een voorzitter zou kunnen maken, ‘een van de grondleggers van de vereniging, al jaren lid voor hij zich stapje voor stapje tot voorzitter kon opwerken’, blijkt in dit geval eveneens een luchtkasteel. Piet Kroon werd in 1983 lid van *Holland Animation*. Al snel kwam hij in de redactie van het verenigingsblad *Bulletin* terecht en op een gegeven moment werd hij gevraagd als voorzitter. ‘Een snelle carrière’, geeft hij zelf toe.

Zijn interesse voor de animatiefilm vloeide niet alleen voort uit zijn ‘stripachtergrond’, maar ook uit zijn belangstelling voor de ‘gewone’ live action film. Hij is blij met de Oscar die Fons Rademakers

met zijn film *De Aanslag* in de wacht sleepte. ‘De animatiewereld stelde zich wat neerbuigend op ten aanzien van de Nederlandse live action film. Op televisie heb je allerlei programma’s over live action film. Maar de animatie is niet bekend bij het publiek, terwijl dit medium wel internationaal erkend wordt. Na de Oscar voor *Anna en Bella* werd de houding van de animatiewereld er niet beter op. Deze Oscar voor een Nederlandse live action film brengt weer wat evenwicht’. Onlangs sloot hij zijn studie theaterwetenschappen aan de Rijks Universiteit van Utrecht af met een stageproject. De meeste van zijn medestudenten kozen voor een stage bij de omroep, een voor de hand liggende keus. Piet Kroon stapte naar Gerrit van Dijk, die er geen bezwaar tegen had zich door een stagiaire op de vingers te laten kijken. ‘Animatiefilmers zijn makkelijker te benaderen dan live action filmers. Ze werken doorgaans zelfstandig en hebben geen baantjes te vergeven, zodat ze niet bang hoeven te zijn voor baantjesjagers’.

Ter afsluiting van zijn stage wilde hij een animatiefilm gaan maken. Bij het ministerie van WVC vroeg – en kreeg – hij subsidie. De verbazing op zijn gezicht lezend over het kennelijke gemak waarmee hij de subsidie wist los te peuten, verduidelijkt hij: ‘Gerrit en Cilia van Dijk steunden mijn aanvraag. Dat zal gescheeld hebben’.

Op het *Holland Animation Filmfestival* ging zijn film in première.

Eén van Kroons liefste wensen is mee te werken aan een groot Nederlands animatieproject. ‘Nederland heeft veel kwaliteit in huis als het om animatie gaat, maar veel van onze animators werken in het buitenland. Ze zouden eens aan een Nederlandse animatieserie moeten kunnen werken. Volgens de omroepen is zoiets haalbaar, omdat zo’n serie samen met andere landen geproduceerd en over de hele wereld vertoond zou kunnen worden.

Holland Animation zou hier het voortouw moeten nemen. De vereniging zou op deze manier werk kunnen proberen te creëren voor Nederlandse animators... En voor mijzelf’, voegt hij er fijntjes aan toe.

Z’n verlanglijstje is nog wat langer. Graag zou hij de animatie als voorfilm terug willen zien in de bioscopen en filmhuizen. ‘Filmhuizen zijn de ‘reservaten’ van de filmcultuur. Juist zij zouden veel voor de animatie kunnen betekenen. Het zou een goede zaak zijn als ze een animatie als voorfilm zouden draaien. Commerciële bioscopen plakken liever reclame voor de hoofdfilm. Reclame levert natuurlijk geld op, maar alle franje wordt er zo afgeknipt. Animatiefilmers wordt zo de mogelijkheid ontnomen hun films vertoond te krijgen. Het is tragisch, maar het is de realiteit’.

Ook *Holland Animation*’s nieuwe voorzitter

'ANIMATIE NIET ALLEEN VOOR KINDEREN'

ter heeft kritiek op AVRO's *Wordt vervolgd*. 'Animatie op televisie is over het algemeen rotzooi. Series als *Mask*, *Jem* en *Alleen op de wereld* kun je bijna geen animatie meer noemen. Peekel substitueert in zijn programma goede animaties. Het zijn mooie films op zich, maar hij knipt de titels er af, knipt de film doormidden en komt er al kantelend en buiteland met z'n grote hoofd of met een stripprijsvraag doorheen. Een tekenfilm heeft een bepaalde spanningsopbouw, daar kun je niet straffeloos in knippen!' Als enige voegt hij er een nuancerende noot aan toe: 'Dat Peekel niet dieper op de films in gaat, vind ik niet zo'n probleem. Het is tenslotte een programma voor kinderen'.

Piet Kroon zou een groot voorstander zijn van een televisieprogramma waarin recente, vrije animatiefilms uit binnen- en buitenland aan de orde komen. 'Het zou niet eens een goede daad van de omroepen zijn, want het zou een goed bekeken programma kunnen worden'. Toen hij met z'n ideeën naar de NOS stapte, werd hem te verstaan gegeven dat de omroepen dagelijks worden bestormd door allerlei kleine belangengroepjes, die allemaal vinden dat hun onderwerp door 'Hilversum'

wordt onderbelicht. Gezien de slechts kleine groep geïnteresseerden kunnen de omroepen er niet aan beginnen om voor iedere belangengroep een programma te bedenken waarin hun onderwerp breedvoerig aan bod komt. 'Maar', zegt Kroon, 'als je er nooit op de televisie over hoort, zul je ook niet snel geïnteresseerd raken. De omroepen zouden moeten weten dat het medium animatie niet alleen voor kinderen, maar ook voor oudere kijkers interessant is.'

De omroepen verdedigen zich met de stelling dat ze al veel aan animatie doen, maar daar is hij het niet mee eens. 'Je kunt ook zeggen dat er regelmatig aandacht aan speelfilms wordt besteed omdat er regelmatig speelfilms worden uitgezonden. Maar daarnaast zijn er allerlei programma's die achtergrondinformatie geven.' Juist dat gebrek aan achtergrondinformatie zit hem dwars. 'Laat eens een keer een filmportret maken van een tekenfilmer en laat daarin zijn hele oeuvre passeren. Het is vaak heel interessant te zien hoe mensen zich in technieken en thematiek ontwikkelen.' Desgevraagd vertelde hij best als programmamaker aan de slag te willen om zo'n programma op po-

ten te zetten: 'Het zou mij wel wat lijken, maar mij niet alleen'.

De vereniging *Holland Animation* kampt met een probleem. De vereniging heeft maar weinig leden, zo'n 150. Dit heeft tot gevolg dat het budget van de vereniging zeer beperkt is. Piet Kroon toonde zich al voor de aanvang van het interview een fanatiek ledenwerver, maar probeert daarnaast op andere manieren het budget van zijn vereniging te verruimen. Er wordt aan gedacht het verenigingsblad *Bulletin* ook via abonnementen te gaan verkopen. Daarmee hoopt de vereniging mensen die tegen het aan het lidmaatschap hangende prijskaartje van minimaal f65,— aanhikken, over de streep te trekken. Invoering van zo'n abonnement brengt wel risico's met zich mee voor de vereniging zelf. Leden zouden kunnen besluiten dat het voor hen aantrekkelijker is om alleen een abonnement op het blad te nemen, maar de voorzitter wil dit risico best nemen. 'Als de mensen alleen lid zijn voor het blad dat ze vier keer per jaar in de bus krijgen, heeft de vereniging geen bestaansrecht.'

HOLLAND ANIMATION

In 1973 werd de Nederlandse vereniging ter bevordering van de animatiefilm Holland Animation opgericht. Een hele mond vol, maar waar houdt deze vereniging zich zoal mee bezig? Een kort overzicht.

Vier keer per jaar geeft *Holland Animation* een bulletin uit. Het blad geeft informatie over wat er in de animatiewereld speelt, maar besteedt ook aandacht aan de animatietechniek. Eens in de twee jaar wordt een internationaal bulletin uitgebracht. Deze Engelstalige versie vindt regelmatig aftrek op buitenlandse festivals. Op de-

ze en andere publicaties van de vereniging krijgen de leden korting, of ze krijgen ze zelfs gratis.

De vereniging ondersteunt het *Holland Animation Filmfestival*. Leden van *Holland Animation* krijgen korting op de entreprijs van dit festival.

Verder organiseert de vereniging contactdagen en excursies naar studio's en filmlaboratoria voor haar leden.

Een actief lid in Rotterdam houdt voor de vereniging een archief bij waarin 'alles over animaties' te vinden is. Van het voor animatiefilms gemaakte art work tot aan

briefwisselingen. Leden kunnen uit dit archief informatie opvragen.

Net als *Het Stripschap* heeft ook *Holland Animation* een eigen prijs. Om de twee jaar wordt tijdens het *Holland Animation Filmfestival* aan de maker van de beste toegepaste animatie *De Gouden Pegbar* uitgereikt.

MEER INFORMATIE?

Wie meer informatie over de vereniging wil, kan zich wenden tot de ledenadministratie: Alfred van Weperen, Wilgendreef 91, 2272 EN Voorburg (telefoon 070-866925).

KEES DE BREE VAN PEEKEL/STIPS PRODUKTIES:

'WORDT VERVOLGD IS EEN KINDER- PROGRAMMA!'

Gerrit van Dijk, Gerben Schermer en Piet Kroon hebben allemaal in meer of mindere mate kritiek op het televisieprogramma AVRO's Wordt Vervolgd, dat door het trio Han Peekel, Wouter Stips en Kees de Bree wordt verzorgd. Zelf heb ik in Stripschrift 213 ook wat kanttekeningen bij het 'stripprogramma' gezet. Hoor en wederhoor is een goed journalistiek beginsel, vandaar dat we de makers van het programma in de gelegenheid stellen commentaar op de kritiek te geven. Kees de Bree, ooit zelf redacteur van Stripschrift, reageert...

Gerrit van Dijk zegt terecht dat *Wordt Vervolgd* populariseert en alleen aandacht geeft aan tekenfilms. Zelf maakt hij meesterlijke animaties, maar ons programma kan ze niet vertonen, want ze zijn op een volwassen publiek gericht en soms ook wat politiek getint. *Wordt Vervolgd* is een programma dat zich niet richt op animatie, maar juist op de populaire tekenfilm.

Het is niet juist om ons er van te betichten dat we anderen beletten een programma over animatie te maken. Of dat de filminkopers van de omroepen door ons programma het verschil tussen animatie en tekenfilm niet zouden weten. Het lastige met animatiefilms is dat ze soms te kort zijn, een minuut of twee, en dan weer te lang. Het is niet makkelijk zo iets in een programma in te passen. En animatiefilms

met zand, klei of spijkers, dat is eigenlijk een kunstvorm. Omroepen staan helemaal niet stil bij kunstzinnige animatie. Die willen populaire tekenfilms voor de kinderen. Maar het is niet juist dit aan ons programma te wijten.

Dat we voor ons programma *Dit is Disney* tekenfilms zouden verknippen is onzin! De films worden integraal uitgezonden. We knippen alleen de titelrol aan het begin en eind weg, maar de film als zodanig wordt in z'n geheel uitgezonden. Dit misverstand is te wijten aan iemand van *Stripprofiel*, die dat een keer schreef, maar het is pure onzin.

Het verwijt dat *Wordt Vervolgd* een kniebuiging naar een jonger publiek maakt, is helemaal terecht. Maar in het *Algemeen Dagblad* heb ik een keer geschreven: Stel je een leraar voor die op een heel hoog niveau les geeft. Hele goede lessen, maar op een hoog niveau. Aan het eind van het jaar blijkt dat slechts twee van zijn leerlingen de behandelde stof begrijpen. Is zo'n man een slechte leraar? Hij geeft goede lessen en is heel deskundig, maar omdat hij zijn leerlingen boven hun niveau les gaf, is hij toch een slechte leraar.

Er kijken wekelijks twee tot drie miljoen mensen naar *Wordt Vervolgd*. Voor we begonnen hebben we ook eerst gekeken wat voor soort strips die mensen lezen. Dat was *Suske en Wiske* en *Asterix*, maar het hield al heel snel op. Toch hebben we in ons programma ook wel aandacht besteed aan striptekenaars als Schuiten, Hulet en Bilal, teknaars die misschien maar bij vijf of tienduizend mensen bekend zijn. Daarom moet je wel een knie-

buiging naar je publiek maken en alles heel makkelijk vertellen.

Op de verwijten inzake het 'miep miep'-gebeuren heb ik geen verweer. Het is onzin om daar een aanval op de animatie in te zien. Je kunt hooguit zeggen dat je liever de zendtijd aan iets anders besteed had willen zien, maar dat is een kwestie van smaak.

Van het onderbreken van tekenfilms ben ik geen voorstander. Als ik zelf het programma monteert, doe ik het ook niet. Maar Wouter Stips is er wel een voorstander van en als hij monteert, onderbreekt hij de films wel. Als gezegd, ik ben er zelf ook geen voorstander van.

Met de opmerking van Gerben Schermer dat *Wordt Vervolgd* alleen maar kinderachtig spul brengt, ben ik het niet eens. We brengen tekenfilms van Tex Avery en de Warner Brothers. Als hij dat kinderachtig spul wil noemen, laat ik die opmerking geheel voor zijn rekening.

Waar mensen wel rekening mee moeten houden is dat *Wordt Vervolgd* een *kinderprogramma* is. Het heeft geen zin die kinderen heel volwassen dingen voor te scho-telen. Ik heb een keer een boekbespreking van een boek van Schuiten in het programma gestopt en kreeg onmiddellijk van de programmamakers van de AVRO het verwijt dat ik niet voor mijn doelgroep bezig was geweest. En dat verwijt is terecht. *Wordt Vervolgd* is nu eenmaal geen programma voor volwassenen.

Animatie is vaak beeldschoon, maar het is iets voor volwassenen. In België worden wel eens animaties op televisie gebracht, maar altijd later op de avond. Gedwongen door ons jeugdige publiek moeten wij ons wel tot tekenfilm beperken, maar ik zou het toejuichen als er naast *Wordt Vervolgd* een programma zou komen waarin de animatie aan bod komt. Zelf zou ik dat best willen maken. Ik ben alleen bang dat zo'n programma geen lang leven beschoren is. Vrijwel alle omroepen kijken naar de programmawaarderingen en kijkcijfers. Jouw kritiek dat het programma de laatste tijd zo weinig aan strips doet is ook terecht. Dat is niet bewust gegaan, maar zo gegroeid. Kinderen houden niet van interviews. Je kunt er tekeningen doorheen gooien of wat dan ook, maar ze lopen massaal weg. Kinderen houden van tekenfilms en vandaar dat we die meer zijn gaan uitzenden. We hebben onlangs het programma geëvalueerd en kwamen er toen achter dat we inderdaad een beetje waren doorgeslagen. In de toekomst zullen we weer wat meer aandacht aan strips besteden.

DOOR HAR BROK

DE STRIP TUSSEN SPINOZA EN DESCARTES: EEN INFERIEUR BOEK OVER BOB DE MOOR

Wellicht gepaard aan mijn matige beheersing van de Franse taal heb ik in de loop der jaren een heilig respekt ontwikkeld voor de Franse spraakwatervallen, waaruit ik moeizaam de essentie poogde te halen om althans te weten of ik *oui* of *non* moest knikken in een gesprek. Niet dat mijn beheersing van dat Frans nu zo geweldig was, maar in het algemeen bleek

mijn reactie wel te voldoen voor zover ik die tussen die woordenvloed geformuleerd kon krijgen. Na lezing van de hier te bespreken uitgave (en van andere) begin ik het procédé eigenlijk pas te doorgronden: Fransen luisteren gewoon niet. Niet naar de vraag, niet naar het antwoord en misschien nog wel het minst naar zichzelf. Ze gestikuleren met beide handen een boekenkast omver en produceren daaruit naar believen een stuk proza uit doorspekt met Diderot, Rabelais en Voltaire of met Pa-

scal, Rousseau en Sartre. Voor hetzelfde geld bieden ze een hutspot met Leibniz, Kant en Hegel of een andere mix mits van de ingrediënten een Franse vertaling voorhanden is, want de enige taal die ze beheersen is het Frans. Rudy Kousbroek en Willem Frederik Hermans hebben deze afwijking in het verleden gekarakteriseerd als een gave, maar de vervelende omstandigheid doet zich voor dat sinds enige tijd door uitgevers (die kennelijk hun eigen uitgaven niet lezen) dit proza ook in een Nederlandse vertaling uitgebracht wordt en ik heb het hier dan speciaal over striptiek en de serie *Onze Auteurs*.

EEN BLOED- VERWANT VAN SPINOZA

Na de delen over Paul Cuvelier, Edgar-P. Jacobs en Derib is in deze reeks van De Lombard nu de beurt aan Bob de Moor. Het prachtig ogende boek is geschreven door Pierre-Yves Bourdil en Bernard Tordeur, waarvan de eerstgenoemde me bekend is als auteur van een boekje over Kuifje (*Hergé: Tintin au Tibet*, Bruxelles (Editions Labor 1985) en zodoende als *Docteur en Philosophie*. Hij is ook de in-leider van het boek over De Moor, die hij op bladzijde 9 al weet te typeren als 'een bloedverwant van Spinoza', dit in tegenstelling tot Hergé die hij vergelijkt met Descartes. Maar, ach, waarom die Bourdil niet zelf aan het woord gelaten, dan hoeft ik er ook niet tussendoor te snieren. Een citaat uit bladzijde 11: 'Bob de Moor toont ons hoe sterk het geloof van de bourgeoisie van Vlaanderen was omdat het gevoeld werd door een democratie (sic) die we niet hebben kunnen beschermen. We hebben blind geloofd in vooruitgang en ons in revoluties zonder menselijke maatstaf gestort. We zoeken in buitensporigheden, in het onbereikbare ideaal wat we niet meer bemerken in de matigheid, in de beheersing. Maar als we naar de landschappen om ons heen zouden kijken, zouden we veel beelden opvangen van het verloren paradijs. Dat proberen de decors van Bob de Moor ons onvermoeibaar te tonen.'

Ongelogen waar, dat staat er en Bob de Moor heeft er nog grappige tekeningetjes bij gemaakt ook. Dit mensonterende proza wordt wel gaandeweg konkreter. Op bladzijde 14: '(...) decors beschermen ons voor de catastrofes waarvan ze tegelijkertijd het schouwtoneel zijn' en op bladzijde 53 zonder een blad voor de mond te nemen: 'Hergé was van mening dat de lezer degene is voor wie de tekst bedoeld is. Datzelfde respect voor de lezer vind je terug bij Bob de Moor.' Van die dingen dus, bladzijde na bladzijde. Verwoede pogingen om De Moor de lucht in te steken (wat terecht is) met redeneringen die kant noch wal raken en soms eerder het tegendeel bereiken. Zo worden De Moors dékors voor de reeks Kuifje uitvoerig als wezenlijk voor die reeks gekarakteriseerd, terwijl de dékors van een groot deel van die reeks getekend zijn door Hergé zelf. Het

BOEK OVER BOB DE MOOR

deel nog wel, waarmee Kuifje zijn roem vestigde ook omdat de dékors vanaf *De Blauwe Lotus* het realisme ervan wisten te suggereren. Daarvoor was dus niet De Moors overdadige dékorwerk nodig, hoe mooi en verantwoord het ook is. De suggestieve kracht van bijvoorbeeld *De Zwarte Rotsen* zit al in de door Hergé getekende eerste versie. Juist bij dit album is een vergelijking mogelijk tussen de dékors van Hergé en die van De Moor. Deze vergelijking valt wat de essentie van dékors betreft absoluut niet uit ten voordele van De Moor: ze bewijst uitsluitend dat De Moor een uitstekende dékortekenaar is. Niet minder, maar zeker niet meer!

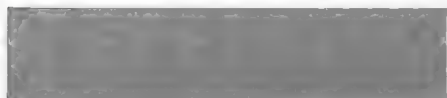
HET OEUVRE

Een uitputtende bibliografie van het oeuvre van Bob de Moor is tot nog toe nooit verschenen. In *Stripprofiel* (jg. 1, nr. 8) heb ikzelf in 1974 een eerste poging daartoe gewaagd, maar definitief is die zeer omvangrijke en alweer verouderde lijst absoluut niet. De Moors oeuvre is zo omvangrijk en zo divers dat in het Nederlandse taalgebied zelfs twee uitgeverijen (Brabantia en De Dageraad) zich tegelijkertijd en amper concurrerend met de heruitgave van zijn vroege werk kunnen bezighouden, terwijl twee andere uitgeverijen (Casterman en De Lombard) zich daarnaast nog aan een combinatie van zijn oude én nieuwe werk kunnen wijden. Ik zie dan nog af van de uitgeverijen die incidenteel oud werk herdrukten (Rijperman, Jonas, enzovoort). In dit boek over De Moor ontbreekt die bibliografie nog steeds. Er is zelfs geen poging gewaagd. Maar pijnlijker is het dat de tekst erop wijst dat de auteurs van De Moors oeuvre amper op de hoogte zijn. Dat lijkt in tegenspraak met het prachtige illustratiemateriaal in dit boek, maar de samenstellers hebben daar kennelijk andere mensen aan gezet. Opvallend is in dat verband dat de onderschriften bij de illustraties meer terzake deskun-

dig zijn dan de redactionele tekst. Lof dus voor F.-X. Nève de Mérvengnies die daarvoor verantwoordelijk is blijkens de 'Dankbetuigingen'. De blunder op bladzijde 76 waar hij het stripblad *Wordt vervolgd* verward met Kousemakers' stripencyclopedie *Wordt vervolgd* zij hem daarom vergeven (zolang hij Peekels' *Wordt vervolgd* er maar buiten laat). Het gaat me hierbij niet alleen om het ontbreken van een bibliografie, maar ook om het feit dat de samenstellers er konstant blijk van geven niet op de hoogte te zijn van De Moors totale oeuvre. Evenmin blijken ze op de hoogte met wat er althans in het Nederlands al over De Moor gepubliceerd is. Ze trappen voor de Nederlandse lezer met veel bombarie open deuren in en bepaald lachwekkend wordt het waar het gaat om de verhaal- en stijlveranderingen die De Moor praktiseerde bij Barelli, Cori en Balthazar. In *Stripschrift* is daarover in de loop der tijd voldoende gepubliceerd en gemakshalve veronderstel ik dat maar als bekend. Vooral het interview van Bourdil in dit boek met Bob de Moor is onthutsend in dit verband. Nergens wordt doorgevraagd, nergens worden de van te voren bedachte vragen van de interviewer omgegooid in verband met de antwoorden van De Moor. De Moor mag het beeld dat Bourdil van hem heeft invullen en bevestigen. Bourdil degradeert De Moor daarmee tot een dékor van zijn op gebrekkige kennis berustend idee van een striptekenaar, tot een karikatuur van hemzelf.

PUZZLE

Afgezien van de mooie illustraties heeft dit boek ook nog amusementswaarde als puzzelboek. De lay-out ervan is dermate subtiel dat het volgen van de tekst een spel op zich is: soms tijdrovend als je voor de zoveelste keer moet doorbladeren om weer 'n stukje vervolgttekst te kunnen vinden, soms misleidend omdat de grijze achtergrond, die weer andere stukken tekst met elkaar verbindt, door onze creatieve layouter weggelaten is. Voor een samenvattend oordeel over dit boek verwijs ik naar de titel van deze bijdrage.

HET MASSAPRODUCT VAN 1 × 1000 NAAR 1000 × 1

*Wat is de invloed van de flexibele productie
automatisering op het product, de consument
en de industrial designer.*

 Paperback 16 × 24 cm
132 pagina's met ruim 85
illustraties.

Genummerde oplage van
1000 exemplaren.

Prijs tot 1 oktober 1987

f 39,50, daarna f 59,50

ISBN 90 70 413-05-1

Verschijningsdatum

17 augustus 1987

Een uitgave in het kader van het internationale congres 'Design 87' met bijdragen van docenten en studenten van de Gerrit Rietveld akademie. Het boek is door differentiatie in het productieproces zelf een 1000 × 1 product. Voor de omslag-oplage zijn 10 verschillend gekleurde kartonsoorten gebruikt, die bedrukt met transparante kleurinkt verschillende drukresultaten te zien hebben gegeven en die vervolgens gesorteerd per kartonkleurset en gesneden in een speciaal schema 1000 verschillende omslag eenheden hebben opgeleverd.

Verkrijgbaar in de boekhandel of rechtstreeks te bestellen bij de uitgever:

Vonk Uitgevers bv
Postbus 420 • 3700 AK Zeist
Telefoon 03404-54000 • Telex 70042

Stripschrift

Oude nummers

Oude nummers van Stripschrift zijn nog steeds verkrijgbaar voor de oorspronkelijke prijs. Te bestellen door overmaking van het totaalbedrag aan Stripschriften plus f2,50 porto- en administratiekosten op giro nr. 209948 t.n.v. 'Stripschrift' Zeist.

Na ontvangst van het verschuldigde bedrag worden de Stripschriften u toegestuurd.

- 19 (f2,25): Kabouterstrips, Paulus de Boskabouter nr. 14.
- 65 (f2,25): Interview Tibet, Rik Ringers leidt de dans (1955); Chick Bill; Tina; Jay Linch door Evert Geradts; De wonderen van Mu.
- 67 (f2,25): Nader tot Kuifje 3 over interessante drukvarianten; interview Carry Brugman; speciaal Roba met Bollie en Billie en De Sliert en een bibliografie; De Wonderen van Mu (f2,25): Marten Toonder 2 (Panda, Toonder-studio's); Jan van Haasteren; De wonderen van Mu; Tom Poes en de Schoonschijners.
- 74 (f2,95): Zuiptor, Uco Egmond, Raymond Macherot (Chlorophyl, Poezekat); Domien ten Berge, Marten Toonder; professor Pi... (f2,95): Gerrit Stapel, Mijn vriend Andries; Aart Clerckx.
- 78 (f2,95): Daan Jippes, Intercity Incident; interview 'Forest Bud' Sagerdorff Popeye; Modesty Blaise.
- 79 (f2,95): Jules Feiffer; Moem; Piet Wijn De Moorse Tovenaar.
- 80 (f2,95): Robbedoes, Fournier, The Hulk; De Tovenaar van Piet Wijn...
- 83 (f2,95): Sjors en Pep (nu Eppo); Loriot; Dick Bos reclamestrip Glas-hard.
- 86 (f2,95): inhoudsopgave van Stripschrift nr 49/50 t/m 84; Eddy Paape, SDCN...
- 87 (f2,95): Bert Bus, herdruk Nitokris, kartoonrubriek Ong-gezien, Tomi Ungerer, Simpelman, Lucky Luke, LL-persiflage.
- 89 (f2,95): Uitgeverij Casterman, Jacques Martin, Jacques Tardi, Tardi-oorlogstrip, de 4 Helden, Craenhals, Kresse.
- 92 (f2,95): Jean Graton's Michel Vaillant, Julie Wood, en Van Strijd tot strip, Wim van Wieringen.
- 97 (f3,25): Keizerstrip Trigië tekenaar Don Lawrence, Verdwenen Kuifjes door Har Brok teruggevonden, interview met Selby Kelly weduwe van Pogo-tekenaar Walt.
- 98 (f2,95): Strips in de dertiger jaren: Doe Mee, Centsprenten en strips, Tripje, G. Rotman, G. van Raemdonck, Bulletje en Bonestaak en Thijs IJs en Gijsje Goochem.
- 99 (f4,95): Milton Caniff, Wallace Wood interview, Stripkoerier en Gummi.
- 101 (f3,95): Scenaristen special, Greg, Jacques Lob, Jean Michel Charlier, Jean-Pierre Dionnet; Blueberry, Pogopersiflage door Wallace Wood/Harvey Kurtzman, 66-ste en laatste Eric de Noorman-verhaal: De eerloze krij.
- 102/103 (f3,95): Kuifje weekblad, E.P. Jacobs, Bob de Moor en Claude Auclair, Lombard uitgaven, Rik Ringers, Eric de Noorman: De eerloze krijg.
- 106 (f4,95): Hugo Prattnummer, Luck Star O'Hara, VNU-story III, jaarlijkse stripdopnede, Pogo, Eric de Noorman.
- 107/108 (f4,95): Kapitein Rob, Pieter Kuhn, kapitein Rob musical, Evert Werkman, Eric de Noorman en

Smurfen...

- 109/110 (f4,95): Eppo-special, Henk Kuipers (Franka), Bert Bus, René Follet, Peer en Uco, De VNU-story IV, kritiek op vooroordelen Strips, Kuifje in Zwitserland, Pogo en Eric de Noorman...
- 111 (f4,25): Stripproduktienummer: ontstaan van strips, tekenwerk (door Matena) scenario, lettering, inkt, inkleuring, merchandising en syndication, Kapitein Rob, Pogo en Eric de Noorman...
- 112/113/114 (f5,95): detectivestrips, Eisner en zijn Spirit, The Shadow, Schlomo Raven, Jack Palmer (Pétillon), Loro, Jess Long, Detectivefilms, Eric de Noorman.
- 115 (f4,25): Strips en politiek, Willem, Peter van Straaten, Behrendt, Crumb, Eric de Noorman.
- 116 (f4,95): Centsprenten en strips, Ben van Voorn en Piet van Elk, Alain Saint-Ogan, Toonder en Piets Bassie, Chantal Montellier, Martin Lodewijk en Eric de Noorman.
- 117/118 (f6,50): Interview Blanc-Dumont, Jijé-polemiek, inhoudsopgave Stripschrift nrs. 85-117/118, Pogo afsluiting, Eric de Noorman.
- 119 (f4,95): Lucky Luke, Morris en Goscinnny, De Ballade van de Daltonen, 50 jaar Kuifje, marketing van Stripschriften op de Nederlandse markt.
- 120 (f4,95): Science Fiction met Le-loup, Arman en Ilva, Dick Matena en Enki Bilal.
- 121 (f4,95): Berni Wrightson, de horrorstrip op zijn best. De striphan-del. De Stripkatalogus.
- 122/123 (f6,50): Willy Vandersteen, Jerom, De blauwe reeks, Suske en Wiske wegwijzer.
- 124 (f4,95): Palacios, strips op z'n Spaans, Noel Sickles, Stichter v.d. Caniffschool.
- 125 (f4,95): Cuvelier-nummer met artikelen en herdruk, Pogo etc.
- 126/127 (f6,50): De strips van Claire Bretécher, Ralph Bakshi, de animatieman.
- 128 (f4,95): Guido Crepax en Valentina.
- 129/130 (f6,50): Al Capp (1909-1979), Li'l Abner, Vakbond voor striptekenaars, Jacques Tardi.
- 131 (f4,95): Dick Tracy, The Studio, Jeff Jones, Mike Kaluta, Berni Wrightson.
- 132 (f4,95): Engelse dagbladstrips: Andy Capp, Jeff Hawke, Garth, Jane, The Perishers, Romeo Brown.
- 133 (f4,95): Joost Swarte, Droom-prijsvraag, Rose, Enquête.
- 134 (f4,95): Beeldverhaal in de oorlog. Het beest is dood, Striphelden trekken ten oorlog.
- 135/136 (f6,50): Willy Vandersteen artikelen, Klassieke strips uit Sprint, Blueberry, Jordaen.
- 137 (f4,95): De kleine uitgevers, Rijk-perman, Yendor en Espee, De Vrije Balloen 5 jaar, Uderzo drinkt toverdrank.
- 138 (f4,95): De familiestrips: Familie Snoek, Blondie, familie Doorzon, Jan, Jans en de kinderen, Prins Valiant.
- 139/140 (f6,50): Theo van den Boogaard, Martin Lodewijk, Zweedse Strips.
- 141 (f4,95): Daan Jippes naar Disney Studio's, Rostrum, Minotie, Kapitein Rob en Romeo Brown.
- 142 (f4,95): Droomprijsvraag, Dick Matena's witte kerst, The Empire strikes back, Indeks, Top-twintig.

- 143 (f4,95): Amsterdam in strips, Kuifje voor het Amsterdamse gerecht, Lucca 14, Del Castillo.
- 144 (f4,95): 1984, Ravian, Stripalbum-kopers onderzocht, Prikkebeen.
- 145 (f4,95): Frank Frazetta's Fantastische Wereld. 25 jaar Yrrah, Enki Bilal, Mort Walker: Sam's Strip.
- 146/147 (f6,50): Floc'h, Dominique Hé, Terug naar de Klare Lijn.
- 148 (f4,95): Robert Gigi, Scarlett Dream, Het gezicht van Eppo.
- 149 (f4,95): Conan, Wie is dat?, Conan-strip, Romeo Brown, Sam's Strip.
- 150 (f4,95): Krazy Kat, De dieren van Crumb, Nard'n' Pat, Garfield, De Shtunk, Li'l Abner, Dierenleed, Fat Freddy's Cat, Vlaamse smetjes, Romeo Brown.
- 151/152 (f6,50): Jan Kordaas, Yves Chaland en de erfenis van Tillieux, Het voorbeeldige leven van Jijé, De Bende van vier.
- 153 (f4,95): William Vance, Bruno Brazil, Bob Morane, Jerom in Tibet, Kapitein Rob, Chantal Montellier, Vlaamse Frutjes.
- 154 (f4,95): Belgische strips, Didier Comès, De Rat-cisten een strip van Comès, EC herleeft, Kuifje op de knieën.
- 155 (f5,25): Victor de la Fuente, Hax-tur, Fernando Fernandez, Francisco Ibanez, De Disney films, de toplist van 1981.
- 156 (f5,25): Nieuwe Nederlanders, Paul Teng, Dick Briel, Red Rat, Gezellig en leuk, Prutswork.
- 157 (f5,25): Jean-Claude Mézières, Heavy Metal, Eric Schreurs, Sterren stralen in Hollywood.
- 158 (f5,25): Marten Toonder, François Bourgeon, Comicana, Jean-Louis Floc'h, De Zeven van Zeveneken.
- 159/160 (f7,—): Engelse stripweekbladen, Strip against racism, Crumb's Sketchbook, Stripfiguren vogelvrij?
- 161 (f5,25): Nieuwe strijbladen, Knudde, Bij de dood van Wallace Wood, Josep Toutain.
- 164 (f5,25): Interview met Harvey Kurtzman, Lijk op de Imjin, Lezers over parodie en plagiaat.
- 165 (f5,25): Interview met Frank Margerin en Raymond Reding. Een analyse van de strips van Cosy.
- 166 (f5,25): Interview met Paul Gillon, schepper van Schipbreuk in de tijd en met Pierre Christin scenarist.
- 167 (f6,—): De wereld van Richard Corben, Jan Strnad zijn bezielde scenarist. De toplist van 1982.
- 170 (f6,—): Interviews met Martin Veyron (tekenaar van Barend Terzijde), Bart van Erkel, en Chayé.
- 171 (f6,—): Interview met Milo Manara (tekenaar van Guiseppe Bergman) en analyse van zijn strips. Interview met Frits Kloezeman (tekenaar van 'Rechter Tie').
- 172 (f6,—): Krantestrips in Nederland. Interview met Nikita Mandryka (tekenaar van 'De gemaskerde Komkommer').
- 173 (f6,—): Interview met Ted Benoit (tekenaar van o.a. 'Morfeu Electrico'), Vijftig jaar Comics in Amerika. Interview met Dick Matena.
- 174/175 (f8,—): Meeslepend interview met Peter Pontiac. Strips en Popmuziek. Boekbesprekingen.
- 176 (f6,—): Fred en Liliane Funcken (Witte Ruit, Harald de Viking enz.), Vijftien jaar Stripantiquariaat Lambiek. Strips en Onderwijs.
- 177/178 (f8,—): Interviews met Schuiten, Renard en Peeters ('De medianaan van Cymbiola'), analyses van hun strips. Interviews met Her-

mann ('Bernard Prince', 'Comanche', 'Jeremiah') Neal Adams en Tom Wilson. De toplist van 1983. Wendy Pini's Elfquest.

- 176 (f6,—): Veranderingen bij Robbedoes, Kuifje en Eppo. Jaap Bubenik, Nico Noordermeer en Vaughn Bodé.
- 180 (f6,—): Interview met Robert van der Kroft, tekenaar van Sjors en Sijmmie. Garfield, George Orwell als stripfiguur en de dood van Reiser.
- 181 (f6,—): De fantastische werelden van Rork, prachtoeken van Hergé. Nieuwe ontwikkelingen bij Giraud en cartoons: Elyh.
- 182 (f6,—): Vittorio Giardino over Sam Pezzo, interview met Dick Vlottes en cartoonist Pauk Verschaeren.
- 183 (f6,—): Strips en voetbal: Kick Wilstra, Appie Happie, Roel Dijkstra, FC Knudde enz. Interview met cartoonist Efbé.
- 184 (f6,—): Wasterlain, veranderingen bij Robbedoes, interview met Herman Focke en het tijdschrift Titan uittevenen.
- 185/186 (f8,—): Artikelen over Mézières' Ravian, Auclair en Will Eisners Opmakh mit Got. Interviews met de gebroeders Varenne en cartooniste Marlén Nolte en een artikel over Philippe Marcelé. Extra bijlage over de strip-3-daagse.
- 187 (f6,—): Interviews met André Juillard en Rumen Simeonov. Artikelen over Al Williamson en Jeremiah. Een strip van Williamson.
- 188 (f6,—): Speciaal western nummer met een artikel over Durango, interviews met Laurence Harle (scenariste van Cartland) en Colin Wilson de nieuwe tekenaar van Blueberry.
- 188/189 (f8,—): Interviews met Rochette, Franz. Kinderzegels in Nederland, Tex Avery en Nader tot Kuifje en Strips en onderwijs. Speciaal omslag met de kinderzegels van Joost Swarte.
- 191 (f6,—): Deel van het artikel over de stripfiguur Robbedoes. Deel een van een herdruk van een verhaal dat Jijé van Robbedoes tekende. Een interview met de nieuwe Robbedoes tekenaars Tome en Janry. De toplist van 1984.
- 192 (f6,—): Deel twee van de geschiedenis van de stripfiguur Robbedoes. Interviews met Yves Chaland en Lex van de Oudewetering.
- 55/56 (f3,75): Peter de Smet en De Generaal, Strop voor Jean Dulieu, Komt er een vakbond voor Striptekenaars?, Wereldkatoenale Philippe Pruillet, Lone Sloane-herdruk.
- 57/58 (f3,75): Marten Toonder, Richard Corben, Victor Hubinon, Buck Danny, Daan Jippes.
- 81/82 (f4,25): Peyo, Guus Slim, Heroic.
- 93 (f2,95): Pogo, Paulus, Hocus Pas.
- 96 (f3,25): Maestro v.d. Sierra's, Joseph Gillain, Mickey Spillebeen, Barelli, La France OH lala.
- 162/163 (f7,—): Robbedoes, German-de Guust Flater v.d. jaren '80', Morris, M. Lodewijk - de zaak Suske en Wiske.
- 193/194 (f8,—): Illustrated Classics, Hip Comics, Umberto Eco over Superman.
- 196/197 (f8,—): Interviews met Chantal Montellier - Rob Peters - Cosy en Marc de Boer, Himalaya in strips, Yann en Conrad. Henk Kabos.

BOEKEN IN HET WOORD

LADY CHATTERLEY'S LOVER

HUNT EMERSON (NAAR D.H. LAWRENCE)

KNOCKABOUT 1986.

PRIJS / 22,50 (58 PAGINA'S, ZWART/WIT)

IMPORTEUR: DE HARMONIE

Het schandaal rond *Lady Chatterleys lover* is bijna bekender dan het boek zelf. D.H. Lawrence schreef de roman in 1928. Pas 32 jaar later verscheen voor het eerst de ongekuiste versie. Een obscene boek werd het gevonden.

Juist dit verhaal werd een van de zeer weinige tot strip bewerkte romans. Eerlijk gezegd, kan ik op dit moment geen andere titels bedenken, afgezien van een paar strips gebaseerd op een film, die gebaseerd zijn op een boek.

Op de vraag of Lawrence met deze strip recht is gedaan, moet ik u het antwoord schuldig blijven; ik heb de roman nog niet gelezen. Het lijkt me in ieder geval dat in deze tijd nog nauwelijks mensen geschokt zullen worden door de inhoud van de roman en strip (maar misschien ligt dat voor de Britten wat anders). Een jonge vrouw trouwt met de rijke, maar invalide lord Chatterley, die er bovendien geen enkele behoefte aan zegt te hebben met de vrouw sex te bedrijven. Hij praat er slechts met zijn intellectuele vrienden over (waaronder we overigens Lawrence en W.B. Yeats herkennen). Het is dus niet zo verwonderlijk dat lady Chatterley bevrediging zoekt bij een andere man, namelijk de veldwachter Mellors, die haar tenslotte zwanger maakt. Verantwoordelijk voor de stripversie van *Lady Chatterleys lover* is Hunt Emerson, een tekenaar die al jaren praktisch in zijn eentje de Engelse underground vertegenwoordigt. Het meest bekend zijn zijn *Large cow comics*, waarvan er ook enkele in het Nederlandse blad *Talent* verschenen. Emerson is geen realistische tekenaar en in de meeste van zijn strips figuren *funny animals*. Ook in

deze strip weet Emerson zich niet te beheersen en werkt hij met groteske vervormingen en bizarre overzichten. De gekke beestjes springen soms haast van de pagina's af. Ook het eerste orgasme van de lady wordt op een vrij uitbundige manier verbeeld. Hierdoor wordt het een nogal dubieuze strip. Emersons tekeningen zijn zalig om naar te kijken, maar wekken de indruk dat we te maken hebben met een parodie, wat volgens mij niet het geval is.

Het is niet mijn bedoeling om het boek volledig af te kraken. Mijn volgende punt van kritiek is, denk ik, toepasbaar op iedere poging om een boek te verstrippen: de karakters van de hoofdpersonen komen niet goed uit de verf. Het idee dat op 56 strippagina's ook iets visueel moet gebeuren, gaat ten koste van de psychologie van lady Chatterley (wulpsse jongedame), lord Chatterley (Puriteinse, Victoriaanse zak) en Mellors (ruwe, geile macho met weinig hersens). Ik kan me moeilijk voorstellen dat in Lawrences boek de karakters ook zo ééndimensionaal zijn. Het leukste aan *Lady Chatterleys lover* is dat het een Engels stripverhaal is, dat ondanks mijn kritiek en het feit dat het een bewerking van een roman is, zich kan meten aan hetgeen wordt uitgegeven in landen die wel een volwassenenstrip-traditie hebben.

HP

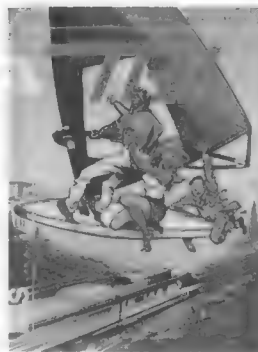
IRIS 1: T.G.V.

PAVANI/MEUL

DEN GULDEN ENGEL 1987

PRIJS / 7,50 (48 PAGINA'S, KLEUR)

Een grote verdienste van Den Gulden Engel is, dat 'standaardtekenaars' bij deze uitgeverij de kans krijgen om onder eigen naam series op te zetten. Het is echter triest dat het niveau van dit werk niet uitkomt boven dat van het gemiddelde Vandersteen-product. Zoals *Iris* bijvoorbeeld. Getekend door Patrick van Lierde (sinds 1969 tekenaar van Bes-

sy) en geschreven door Marc Meul (scenarist van *Bessy* en *Robert en Bertrand*).

Iris, een wulpsse jongedame vertrekt na een ruzie met haar doodsaaie echtgenoot Lafleur voor een reisje met de supersnelle TGV-trein naar Zuid-Frankrijk om af te koelen. Helemaal wordt de trein gekaapt door bankrovers. Vanaf pagina 7: achtervolgingen en flauwe grappen.

Een onwaarschijnlijk scenario, stereotiepe karakters, ongeïnspireerd tekenwerk – het is jammer om zo te debuten. Maar eerlijk gezegd, lijkt het mij ook heel moeilijk om na bijna twintig jaar studio-arbeid zonder kleerscheuren aan een eigen strip te beginnen.

HP

PER ABUIS

WILLEM

DE HARMONIE 1987

PRIJS / 14,90 (64 PAGINA'S, ZWART/WIT)

In Frankrijk zijn de strips van Willem al jaren een begrip en in Nederland lijkt nu eindelijk de belangstelling voor zijn werk toe te nemen (in ieder geval van uitgeverijzijde). Na het omspreken *Lust en strijd* en *Angst en andere verstijvingen* (beide bij CIC verschenen) ligt nu *Per abuis* in de winkel. Centraal in deze bundel staat de lust en de moeilijkheden die moeten worden overwonnen om deze te bevredigen.

Het is nog altijd underground wat Willem tekent. Ik heb de uitwerpselen, andere afscheidingen en geslachtsdelen niet

geteld, maar het zijn er heel wat. Schokeffecten lijken in Willem's werk een belangrijker plaats in te nemen dan het verhaal. Laat u daar echter niet te veel door afschrikken. Willem kan heel mooi tekenen (zijn stijl benadert nu en dan die van Joost Swarte) en doet verrassende vondsten. De kern van *Per abuis* wordt gevormd door een aantal korte strips en tekeningen (gags en cartoons?). Het boekje opent en eindigt met zeer wrede verhalen die afwijken van de rest, met name ook door het overvloedige gebruik van zwart. Strips die doen denken aan het werk van S. Clay Wilson, met wie Willem ook samen het boekje *Bastard* maakte. Ik durf het niet aan een oordeel te vellen over *Per abuis*. Willem is hoe dan ook een vakbekwaam tekenaar met een persoonlijke visie op de wereld. Om deze echter beter te begrijpen is het gewenst om zijn verzamelde strips aan een analyse te onderwerpen.

HP

BOB MARONE 1: DE WITTE DINOSAURUS YANN/CONRAD

DEN GULDEN ENGEL 1987.

PRIJS / 17,95 (48 PAGINA'S, KLEUR)

Nadat Yann (Le pennetier) en (Didier) Conrad door uitgeverij Dupuis de laan uit waren gestuurd kregen ze de kans om een strip te maken voor *Circus*. Aangezien dit een Franstalig tijdschrift is, heeft het enige tijd geduurd voordat

ook het Nederlandse publiek deze prachtige strip kon lezen. Den Gulden Engel is bezig met het uitbrengen van alle strips die Yann en Conrad samen maakten, dat wil zeggen 4 delen *De onnoembaren* en 2 delen *Bob Marone*.

Bob Marone is een parodie op de serie *Bob Morane* van Henri Vernes. In tegenstelling tot parodieën die Yann en Conrad eerder maakten voor Robbedoes is dit een lang verhaal van in totaal 96 pagina's, dat ook zonder te weten dat het een parodie is nog leuk is om te lezen. Bob Marone is zeker geen sexparodie, alhoewel enige sex in de strip niet geschuwd wordt.

Het Europese stripverhaal kent talloze man-mankoppels. Het seksuele leven van hen bleef – aangezien het jeugdstrips waren – buiten beschouwing, maar dat ontbreken van vrouwelijke bijfiguren gaf de relaties ook onbedoeld een verdacht tintje. De auteurs van *De witte dinosaurus* hebben van Marone en Bill Gallantini een homoseksueel koppel gemaakt. Hun verhouding is een belangrijk element in het verhaal. Vooral bij Bob geeft het aanleiding tot overpeinzingen waardoor een heel ander beeld ontstaat van de traditionele stoere held. Pagina 42 geeft dit heel mooi weer. De toch nog altijd vrij gevoelig liggende soort relatie die Bob en Bill hebben, wordt door het verwerken van dergelijke fragmenten niet belachelijk gemaakt, maar integendeel, uitgediept. En dat vind ik knap gedaan.

Het verhaal *De witte dinosaurus* is gebaseerd op een Bob Morane-aflevering die ik niet heb kunnen achterhalen. Marone gaat op zoek naar Frank Veeres (origineel Frank Reeves), de echtgenoot van zijn jeugdvriendin Carlotta. Veeres is kort tevoren verdwenen en Bob ontdekt dat hij met een tijdmachine is vertrokken om op dinosaurussen te gaan jagen. De reden voor Veeres' vertrek naar het verleden is zijn frustratie over het feit dat hij onvruchtbaar is. Met enige tegenzin tracht Ma-

rone ook dit probleem op te lossen door Carlotta zwanger te maken... althans, een poging daartoe te doen.

Veerles verkeerde in prehistorisch gezelschap van de jagers Callaghan en Fisher en professor Caine, die er niet best aan toe is als Bob hen aantreft. Andere kleurrijke karakters in dit album zijn professor Spitmans, de dorpspredikant, ma Marone en de zwarte bediende Alfons.

Het tekenwerk van Yann en Conrad (als ik het goed heb tekenden ze samen) is bij vlaggen subliem. De invloed van Franquin is sterk aanwezig, maar met een onmiskenbare eigen invulling. Het enige dat minder goed uit de verf komt, is de manier waarop de prehistorische dieren zijn getekend. Het scenario is ontegenzeggelijk sterker dan dat van **Gele geschiedenis**, een uitgave die ik eerder in dit blad besprak.

Op pagina 48 bereiden Marone, Gallantine, Carlotta en het jachtgezelschap zich voor op de strijd met de witte dinosauriërs, **De afrekening**. Ik kan nauwelijks wachten tot deze dit najaar plaatsvindt.

HP

COMICJAHRBUCH 1987

PRIJS DM 16,80

In tegenstelling tot de meeste secundaire literatuur over strips, bevatten Duitse stripstudies weinig beeldmateriaal. Een generalisatie die getrokken mag worden. Ook het nieuwste Comicjahrbuch, editie 1987, vormt hierop geen uitzondering. Een pocket van zo'n 300 pagina's, met interviews, beschouwingen, lijsten met uitgegeven stripalbums, adressen, recensies en dus weinig strips, geen bijzondere stripverhalen, weinig illustratiemateriaal. En daarmee onderscheidt de Duitse stripstudie zich van andere, lees onder andere Nederlandse, stripstudies. De grote hoeveelheid tekst mag van mij. Een zwakke tekst wordt niet direct sterker met wat illustraties, terwijl een sterke tekst vaak minder wordt door slechtgekozen beeldmateriaal.

Tot zover de kwestie tekst/beeld. Blijft over een interessant jaarboek met interviews (Annie Goetzinger, Alain Baran van uitgeverij Casterman en Milton Caniff (die

geïnterviewd wordt door een andere meester, Will Eisner), een dossier over sex en geweld, beschouwingen over Goscinny en Prins Valiant, situatieschetsen van het stripverhaal in verschillende landen (waarbij opvalt dat de schets van Nederland aan de korte kant is en gekenmerkt wordt door het ontbreken van enig gegeven over het einde van de Bommelstrip), enzovoort. Interessant boek dus dat steeds stof tot lezen biedt en gezien de prijs aan te raden is.

RICH THOMASSEN

BESAME MUCHO LOUSTAL/PARINGAUX

CASTERMAN 1987 (WOORD VERVOLGD NOVELLEN)

PRIJS 19,90 (86 PAGINA'S, KLEUR, GEBONDEN)

Loustal en Paringaux hadden al enkele Franstalige bundels op hun naam staan, voordat **Woestijnkoorts** verscheen, een indrukwekkend, broerig liefdesverhaal. Voor het Nederlandse publiek was dat de eerste kennismaking met de schilderijtjes van Loustal en de literaire teksten van Paringaux. Regelmatig vullen tekst en beeld elkaar schitterend aan: de teksten van Paringaux staan onder de tekeningen afgedrukt en beschrijven datgene wat de kijker/lezer vaak niet ziet. U zult ook in **Besame mucho** tot deze ontdekking komen. Wat me echter tegenvalt aan de tekst van dit boek, is dat ze sterk aanleunt tegen het taalgebruik in b-films en de mindere literatuur. Veel wordt echter goedgehaakt door de ook nu weer prachtige tekeningen. Loustal weet als geen ander sfeer te scheppen door zijn geraffineerde gebruik van kleur en schaduwen. **Besame mucho**, dat is het nummer van Barney, het twintigjarige wonderkind van de Franse jazz-scene. **Besame mucho**, het nummer waarmee hij zijn carrière ook besluit voordat hij sterft aan een overdosis heroine... zelfmoord...

Het verhaal begint in een Spaans dorpje. Barney is terug, ontdekt zijn oude impres-

sario Boris. Hij probeert via zijn vrouw Pauline, Barney over te halen om weer te gaan spelen. Het goed opgebouwde verhaal toont beelden uit Barney's heden en verleden... zijn ontdekking, zijn plotselinge vertrek naar de States, Barney was geen ster, wilde slechts zijn nummer spelen. Hij stevent recht op zijn ondergang af. Zijn biograaf vertelt het trieste verhaal.

De constructie van **Besame mucho** met veel flashbacks doet denken aan een filmscript of roman. En dat maakt, ondanks de bezwaren die ik eerder heb aangegeven, het boek tot een van de eerste echt goede strips die ik dit jaar heb gelezen.

HP

Een omvangrijke novelle in stripvorm, waarin de bliksemcarrière verteld wordt van de jazzsaxofonist Barney, die op het toppunt van zijn roem in Parijs bij optredens met Art Blakey aan de heroine verslaafd raakt. Verwikkeld in een uitzichtsloze liefdesaffaire met de vrouw van een van zijn beste vrienden, verwekt hij een kind bij haar. Hij verloedert in zijn verslaving en ondanks alle waardering voor zijn talent komt er een eenzaam einde aan zijn leven. Parijs, de vijftiger jaren, Art Blakey and the Jazz Messengers, men proeft op allerlei manieren de sfeer van de film **Round Midnight** met Dexter Gordon van Bertrand Tavernier, die kortgeleden in de roulatie kwam. Het wat romantische verhaal wordt in 13 hoofdstukken uiterst geloofwaardig verteld in sfeervolle gouaches op groot formaat, die ieder voor zich het bijzondere grafische talent van Loustal bewijzen en op een nog veel hoger peil staan dan het tekenwerk uit het voorafgaande album **Woestijnkoorts**. De uit het Frans vertaalde tekst staat (ten gevolge van de vertaling?) niet steeds op ditzelfde peil, wat niet verhindert dat dit album het gemiddelde stripaanbod verre overstijgt en wellicht een artistiek nieuw genre inhoudt.

HB

WEIMAR (EEN ONDERZOEK VAN JAN KARTA) R. DAL PRA/R. TORTI

DARGAUD 1987

PRIJS f 14,95 (56 PAGINA'S, VIERKLEUREN, GEBONDEN)

Dit nieuwe stripalbum in de Collectie Première is, zoals uit de reeksaanduiding 'Een onderzoek van Jan Karta' blijkt, kennelijk het begin van een verslag van de opkomst van het nationaalsocialisme in Duitsland. Net ná de publikatie van **Mein Kampf**, loopt de eerste episode van maart 1925 tot 27 april 1925, de dag waarop Von Hindenburg president van de republiek wordt. De fotograaf (?) Jan Karta wordt in dit tijdsbestek zonder het te weten misbruikt om een leidinggevende, sociaal-

demokratische industrieel uit te schakelen. Het sobere verhaal geeft een indringend beeld van deze achteraf zo cruciale periode in de geschiedenis. Het is niet op spektakel gericht en het niet eens zo fictieve verloop maakt een zeer geloofwaardige indruk. De levendige en toch beheerste tekenstijl van Torti sluit hier visueel goed op aan, waardoor dit album, dat al veel goeds in zich heeft, nog meer belooft.

HB

WAT BEN JE TOCH KNAP

MARTEN TOONDER

BEZIGE BIJ 1987

PRIJS f 21,- (184 PAGINA'S, ZWART-WIT)

De bundel **Wat ben je toch knap** bevat twee avonturen van Heer Olivier B. Bommel en Tom Poes. In *De Krookfilm*

uit 1973 zien we Heer Bommel als filmproducent. Hij is van plan een film te maken over de Krook, een moerasgeest uit het Moongebergte en huurt een filmploeg, compleet met regisseur. Het hele team vertrekt naar het nabij gelegen plaatsje Kilkrook. Tom Poes, in het team opgenomen als geluidsman, houdt een oogje in het zeil. Zoals zo vaak met het maken van een film over een 'natuurverschijnsel' verloopt de operatie niet geheel volgens Heer Bommels plannen...

Het tweede verhaal is van recentere datum: 1983. Magister Pas stuurt zijn twee hulpjes Smoor en Pulver de wijde wereld in. Ieder van hen krijgt een tweespalt mee, een koortachtige, gespleten eenspalt. Het woordt tweespalt doet al het ergste vermoeden. Smoor en Pulver moeten aan het werk om aanzien en macht te verwerven. Pulver gaat naar Akel, in het oosten, en Smoor vertrekt naar het westen en komt in Rommeldam uit. Rommeldam en Akel liggen echter met elkaar overhoop. De stad Akel eist grote stukken land in de omgeving van Rommeldam op en er dreigt een oorlog. Heer Bommel, wiens landerijen ook door de Akelaren bedreigt worden, ziet mogelijkheden in de dwerg Smoor die hij ontmoet en brengt deze naar professor Priwytzkofski. Smoor ontwikkelt inderdaad een verdedigingswapen, maar professor Priwytzkofski begrijpt er de werking niet van. Het wapen bestaat uit een soort ballon, die - als hij klap - de stad van de vijand zal wegblazen. Maar in de stad Akel heeft Pulver ook een dergelijk wapen geïnstalleerd. Het lijkt er op dat er een wapenwedloop zal ontstaan. Alleen Tom Poes schijnt te beseffen dat het klappen van deze ballon niet alleen schade aan Akel zal aanbrengen, maar ook Rommeldam zelf zal treffen.

Het moeilijke van het recenseren van een verhaal als dit is dat je er als recensent allerlei dubbele bodems in kunt zien, terwijl de schrijver dat misschien niet bedoeld heeft. Maar volgens mij zijn er onmiskenbaar parallellen te trekken naar de (kern)wapenwedloop en wordt deze in het verhaal schitterend op de hak genomen.

Welk verhaal is het beste, is een vraag die eigenlijk niet te

beantwoorden is. Beide verhalen zijn leuk omdat juffrouw Dodel er een prominente rol in speelt. In het licht van het huwelijk tussen Bommel en Dodeltje is het eerste verhaal het meest interessant. Op de eerste pagina zien we Heer Bommel met een bosje bloemen bij zijn buurvrouw binnen stappen en op de laatste bladzijde van dit verhaal brengt hij z'n toekomstige bruid naar huis en vraagt hij haar: 'Nu ben ik bekend van pers en tv, zoals ik gewent had. En hoewel ik weet, dat anderen het meeste werk hebben gedaan, durf ik nu toch eh... Ik bedoel, ik zou u willen vragen of eh... Mag ik u misschien voortaan... eh... Mag ik je Dodeltje noemen?' Het tweede verhaal echter, heeft meer diepgang dan het eerste. De dubbele bodems in *De Spalten* – als ik het bij het rechte eind heb – over de zinloosheid van de wapenwedloop, maken dit verhaal heel bijzonder.

Geen oordeel over welke van de twee verhalen het beste is. Zeker is dat Toonder opnieuw een meesterlijke bundel het licht deed zien. Een bundel die iedere zichzelf respecterende strip-o-fiel gelezen moet hebben!

BDJ

ALEXIS

JARADIN / DELANEY

DE SPIEGEL 1986

PRIJS / 7,25 (48 PAGINA'S, KLEUR)

Wat een schitterend omslag, dacht ik toen ik het album van Alexis zag. Een eenvoudige, heldere tekening, geraffineerd ingekleurd. Geweldig, dat album wilde ik wel eens lezen.

Vaak blijkt zo'n album tegen te vallen. Een mooie omslag, maar... Vul maar in. Niets van dat al bij dit album. De hoofdpersoon in Alexis is het ge-

lijksamige fotomodel, dat bij het agentschap 'Top Fashion' werkt. Ze heeft een afspraak met mevrouw Kolochkine, maar als ze bij het huis aankomt, blijkt deze vrouw dood in een stoel te liggen. Ze lijkt zelfmoord gepleegd te hebben en om moeilijkheden te vermijden, vertrekt Alexis. Ze is net weg als de politie er aan komt, die een anonieme tip had ontvangen. Het scheelde niet veel of Alexis was voor de moord opgepakt.

Ze krijgt het vermoeden dat haar baas haar van het toneel wil hebben. Het agentschap 'Top Fashion' is, zo heeft Alexis ontdekt, een dekmantel voor allerlei vuile zaakjes en ze heeft er een heel dossier over aangelegd. Ze zoekt haar baas op om het fijne van de zaak te weten te komen, maar wordt bewusteloos geslagen. Als ze weer bij komt ligt ze naast haar doodgeschoten baas en heeft de politie het huis omsingeld.

Er volgt een klopjacht van politie en geheime dienst op Alexis. Hoe deze jacht eindigt moet eenieder zelf maar lezen. Het is een spannend verhaal met een verrassend einde. Het doet je denken aan de belevenissen die het duo William Vance en Louis Albert van Bruno Brazil optekenden. Ook de tekenstijl doet daar aan denken, alleen heeft Marcel Jaradin hier en daar wat steekjes laten vallen. Waarschijnlijk heeft hij zich gedocumenteerd met foto's, want de verhoudingen lopen wel eens een keertje scheef. Maar bij een eerste lezing moet je niet op iedere slak zout leggen. Al met al een album dat ik graag aanbeveel!

BDJ

BOLLIE EN BILLIE: FOTO-ALBUM

ROBA

UITGEVERIJ DARGAUD 1987

PRIJS / 7,95 (64 PAGINA'S, KLEUR)

Een heel leuk album, met een vervelend bijsmaakje. Het bijsmaakje zit 'm in de serie-naam. Iedereen weet welke naam er boven de gewone albums bij Dupuis staat: *Bollie*

en *Billie*. Wanneer je als uitgever een uit een andere taal vertaald album uitbrengt, mag de lezer verwachten dat niet alleen het binnenwerk in het Nederlands vertaald is, maar ook de serienaam. Bovenaan op het omslag staat met grote gele letters *Boule & Bill*. Jammer.

Te meer 'jammer' daar het voor de rest een mooi verzorgd album is. Het is eigenlijk het fotoalbum van *Bollies* familie. Alle mooie momenten staan er in, zo vertelt Roba ons in zijn voorwoord. De bij-schriften bij de foto's zijn Roba's persoonlijke indrukken en herinneringen, die we eigenlijk niet hoeven te lezen. Ik deed dat toch en vond het zo nu en dan erg moeilijk het verband met de foto te ontdekken.

Geen 'klapper van de week', maar wel een leuk boek, speciaal voor de wat jongere fans van *Bollie* en *Billie*.

BDJ

GERMAN EN WIJ...: ONGELOFELIJK!

FRÉDÉRIC / JANNIN

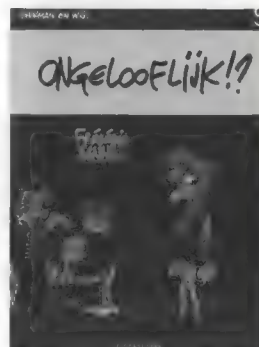
DUPUIS 1987

PRIJS / 7,95 (48 PAGINA'S, KLEUR)

Ongelofelijk dat dit duo een uitgever bereid heeft gevonden dit album uit te geven. Misschien laat ik mij wel wat te veel leiden door mijn voorliefde voor 'gelikte' stijljes, maar dit album strookt toch echt niet met mijn smaak. De tekeningen zijn er veel te 'expressivistisch' voor. In plaats van dit soort snel getekende strips zie ik liever een op ambachtelijke wijze 'gebrouwen' strip.

Wat me ook een beetje tegen

ging staan, was dat het duo erg lang op een eenmaal bedacht thema blijft doorzeuren. Bijna een heel album over de psychische problemen die een pukkeltje op de neus oplevert.

Op zo'n manier laat je wel heel duidelijk zien dat je het moeilijk vindt wekelijks een grap te verzinnen. Dat is gewoon je ideeën uitmelken tot er echt geen druppel meer uit te winnen is.

Niet mijn smaak dus...

BDJ

MELLY BROWN 1: DE HELVELDEN

MUSQUERA/DUFAUX

FRANÇOIS JULIEN 1: DE DIENSTWEIGERAA

JAMAR/DEHOUSSE

FRANÇOIS JULIE 2: DE ENGELSE BODE

JAMAR/DEHOUSSE

ALEXIS 1: HET ONVOORZIENE

JARADIN/DELANEY

DE SPIEGEL 1987

PRIJS / 7,25 PER DEEL (48 PAGINA'S, KLEUR)

Nadat enkele jaren geleden een groot aantal nieuwe stripuitgevers in Nederland begonnen, hetgeen de Slechte een complete stripafdeling opleverde, lijkt nu hetzelfde te gebeuren in België. Na Armonia, Ansaldi, Archers, Loempia en Den Gulden Engel is nu ook De Spiegel daar bij gekomen. Michel Demeulenaere opereert al enige tijd op de Franstalige markt onder de naam Le miroir. Enkele oudere uitgaven

(Collectionneurs, Le reflet) zijn reeds vertaald. In februari verschenen de vier eerste vertaalde titels uitgegeven door *De Spiegel*, samen drie nieuwe series.

Xavier Musquera is geen onbekende meer in Nederland. Eerder verschenen van hem twee delen *Peggy Press* en het eerste deel van *Lucius*. Deze laatste strip maakt hij samen met Jean Dufaux, evenals *Melly Brown*. Het eerste deel van *Melly Brown*, dat werd voorgepubliceerd in *Kuifje*, speelt zich af aan de vooravond van de Amerikaanse burgeroorlog. De hoofdpersone Melly Brown gaat trouwen met Josuah Farland, de zoon van een rijke landeigenaar. De bruiloft vindt in stilte plaats, maar Josuahs broer Lenny komt het te weten. In dronken woede, omdat Melissa Brown een halfbroer is, vermoorden Lenny en een bende vrienden Josuah en Melissa's vader. Het huis van hem steken ze in brand. Vanaf dat moment heeft Melly Brown nog maar een doel in haar leven: wraak nemen op de familie Farland! Dat zij hierbij aan de zijde staat van de negerbevolking is eerder toeval dan een politieke keuze.

Het scenario van Jean Dufaux is verweven met historische gegevens. Onwillekeurig deed het me denken aan *North and South*, een serie die op het moment dat ik deze recensie schreef door de AVRO werd uitgezonden. Goed gemaakt, verantwoord amusement. En dat gaat ook op voor deze strip. Een gedegen verhaal, goed maar niet al te opzienbarend tekenwerk en een goede verzorging maken het de moeite waard om te lezen.

De eerste twee delen van *François Julien* hebben eveneens een historisch decor. De serie speelt zich af in 1812/13. Julien is een losbandige knaap, neef van een handelaar en zelf een gewiekste zakenman. Al evenmin heeft hij moeite met het versieren van meisjes en vrouwen. Wanneer hij van zijn oom te horen krijgt dat hij moet dienen in het leger van Napoleon, vlucht hij. François ziet zich genoodzaakt afscheid te nemen van Catherine, een meisje waar hij verliefd op is. De politieke overtuiging van haar ouders

staat echter niet toe dat zij met elkaar omgaan. Wanneer Julien het opneemt voor Catherine als zij wordt lastiggevallen door twee soldaten en een van hen wordt gedood, zijn de poppen helemaal aan het dansen. Na de nacht te hebben doorgebracht met Catherine vlucht Julien haastig het land uit.

In het volgende deel treffen we François aan in Nederland. Hij komt in contact met een Engelse spion met een geheime missie. Samen met hem en een niet zo betrouwbare barones reist hij in de richting van Spanje. Een reis die niet zonder problemen verloopt.

Aan Marcel Jamars tekenwerk is te zien dat hij minder geroutineerd werkt dan Musquera. Zijn tekenwerk is echter niet stijf, en overzichtelijk. De stijl leunt aan tegen die van een André Julliard. Wat de eerste twee delen voor mij echter het leukst maakten, waren de dialogen. Ik citeer een klein stukje waarin veel staat over Catherine en François.

C: Volgens mijn moeder kust een vrouw alleen de man... met wie ze trouwt.

F: Tjee, wat een ramp. Ik kus alleen meisjes die juist niet willen trouwen.

Verreweg de minst interessante uitgave van De Spiegel vond ik *Alexis*. De tekeningen van Jaradin missen perspectief, zijn anatomie rommelt en de auto's en vliegtuigen lijken op Dinky toys. Ik ga het verhaal niet samenvatten. De gemiddelde Amerikaanse detective-serie voldoet. Niet echt slecht hoor, maar zo middelmatig.

De vier eerste albums van De Spiegel zien er stuk voor stuk verzorgd uit. Aan de omslagen is duidelijk te zien, dat het een serie is, al zijn de onderwerpen verschillend. Verder vond ik de omslagen vrij mooi. Vertaling en lettering zien er eveneens acceptabel uit. Het vermelden waard is ook de goede inkleuring. Voor *Alexis* werd deze gedaan door Janet Gale, Colin Wilsons vrouw. Het is te hopen dat de jonge uitgever op deze voet verder gaat en in de toekomst ook strips uit zal gaan geven die boven de middellmaat uitsteken.

HP

DE BLAUWBLOEZEN: CANADEES GOUD

LAMBIL / CAUVIN

DUPUIS 1987

PRIJS / 7,95 (48 PAGINA'S, KLEUR)

Een spion van de Noordelijken heeft ontdekt dat een Canadese goudzoeker zijn hele vermogen weg wil schenken aan de Zuidelijken. Dat zou hen de gelegenheid geven nieuwe wapens, munitie en uitrustingen te kopen, zodat de burgeroorlog nog lang zou kunnen duren. Blutch en sergeant Chesterfield worden er op uit gestuurd het goud te laten verdwijnen, of - nog liever - het mee te nemen om de oorlogskas van de Noordelijken te spekken. Bij hun opdracht krijgen ze hulp van een Canadese woudloper. Nou ja, hulp...

Een prima verhaal, erg leuk om te lezen. Zowel tekenwerk, verhaal, inkleuring als uitvoering zijn gemaakt volgens het oude, vertrouwde recept. Vakwerk, een aanbeveling waard.

BDJ

ORIENTAALS DAGBOEK

JACQUES FERRANDEZ

CASTERMAN 1987 (COLLECTIE SELECT)

PRIJS / 9,50 (68 PAGINA'S, KLEUR)

Paul Bowles heeft schitterende verhalen geschreven, die zich afspelen in dezelfde gebieden als dit verhaal. Zelf woont hij al geruime tijd in Algiers. Het zijn verhalen die lezen als science-fiction. Bowles beschrijft de gemeenschap waar hij in terecht komt als door de ogen van een ruimtereiziger. De Orient, in al zijn schoonheid en gruwel, zoals in zijn verhalen, heeft al heel

wat kunstenaars aangetrokken. In *Oriëntaals dagboek* is het de kunstschilder Joseph, die naar Algerije vertrekt om zijn leertijd af te maken. Het is dan 1830, het land is in Franse handen.

Mario Puzo, de vriend van Joseph, leidt hem rond door de stad en ze brengen ook een bezoek aan een harem. Hier ziet Joseph het meisje Djemillah en wordt verliefd. Het hele land doorkruist hij om haar terug te vinden. De vergelijking met Bowles gaat wat het slot van dit verhaal betreft ook aardig op.

Oriëntaals dagboek is niet alleen een liefdesverhaal. Het laat ook zien hoe een man, betoverd door de schoonheid van de Oriënt en de verpersoonlijking daarvan, probeert één te worden met de bevolking. Joseph leert Arabisch, gaat zich anders kleden en laat een baard staan.

Het verhaal wordt behalve met striptekeningen ook verteld aan de hand van fragmenten uit Josephs schetsboek en de tekeningen die hij daarin maakt. Een bijzondere combinatie, die in dit album goed werkt. Ook de kleuren zijn goed gekozen en herinneren soms aan plaatjesboeken van vroeger.

Met *Oriëntaals dagboek* heeft Ferrandez tot nu toe zijn beste stripalbum afgeleverd.

HP

GOD-ZIET-MIJ

OLIVIER WOZNIAK

LOEMPJA 1987

PRIJS / 6,95 (30 PAGINA'S, KLEUR)

De liefhebbers van de Buldogreeks kennen Wozniak inmiddels van *De zwarte methode*. Wozniaks tekenstijl heeft iets weg van Chaland. *God-ziet-mij* is zijn tweede Nederlandstalige uitgave en zo te zien het eerste deel van de serie *Hermes detectives*, twee heren en een dame. In het Frans wordt de serie uitgegeven door Magic strip.

Het is een kort, aardig verhaal dat echter vooral vanwege de lekkere tekenstijl de moeite waard is. Een jongeman, Polderboer, komt bij toeval in het bezit van een kostbare juweel (de God-ziet-mij). Hij

haalt zich daarmee flinke moeilijkheden op de hals. Geholpen door zijn vrienden overleeft hij het allemaal. Polderboer belandt echter wel in het ziekenhuis en het ziet er naar uit dat zijn achtervolger, een echte engerd, geheel in de traditie van het avonturenverhaal, in een volgend deel wraak zal willen nemen. Tenslotte doet het me goed te vermelden dat het boekje, dat helaas wat aan de dunne en prijzige kant is, er goed verzorgd uit ziet.

HP

TORPEDO 1936

BERNET/TOTH/ABULI

TITANIC 1987

PRIJS / 15,90 (60 PAGINA'S, ZWART-WIT)

De meeste striphelden, ook de zogenaamde anti-helden, kunnen rekenen op de sympathie van de lezers. Ik kan me moeilijk voorstellen dat Torpedo oftewel Lucia Torelli in dit opzicht erg hoog scoort. Torelli, een Italiaan die in de jaren dertig naar Amerika is geëmigreerd, is een huurmoordenaar, zonder veel gevoelens. In het vierde verhaal wordt Torpedo's jeugd uit de doeken gedaan en zijn 'roeping' beschreven.

In het eerste verhaal heeft Torpedo een vriendinnetje, maar zodra ze hem ontrouw is, is zijn reactie die van... eh... een moordenaar. Religie is voor hem evenmin heilig, zoals blijkt uit de scene in het laatste verhaal waarin een opdrachtgever tegen hem zegt: 'Ik begrijp dat het met een priester wat moeilijk ligt. Wat zegt je geweten?' is Torpedo's reactie: 'Mijn wat?'

Deze opmerking is typerend voor het hoofdpersonage in deze bundel verhalen. Hij deinst nergens voor terug maar doodt, ongeacht of het slachtoffer een onbekende is of een oude vriend (verhaal 2). Evenmin is het voor Torelli belangrijk voor wie hij werkt, van politiek houdt hij zich afzijdig.

Het eerste vertaalde album van *Torpedo 1936* (er zijn er inmiddels 6 in Frankrijk) bevat 6 verhalen, waarvan de eerste twee zijn getekend door Alex

Toth. Deze tekenaar wordt wel de Amerikaanse Pratt genoemd. De overige verhalen (en de rest van de serie tot nu toe) zijn van de hand van Jordi Bernet, een Spaanse tekenaar wiens werk mij minder aanspreekt dan dat van Toth. Maar wellicht past Bernets 'vuile' tekenstijl beter bij de verhalen dan die van Toth. Opmerkelijk is verder dat in de verhalen die Bernet heeft getekend de sex ontbreekt. Torelli lijkt, op één uitzondering na, geen interesse meer te hebben voor vrouwen. Bernet is geen slecht tekenaar, maar zoals gezegd, zijn stijl ligt me niet zo. Dat was echter geen bezwaar om dit boek met genoeg te lezen, aangezien de scenario's van Sanchez Abuli ver uit steken boven die van het gemiddelde korte verhaal.

HP

HONDELEVEN

JA DOKTER

NITKA

LOEMPJA 1987

PRIJS / 9,90 (OBLONG, 64 PAGINA'S)

Na de recente albumactiviteiten en de uitgave van het stripblad *Uitverkocht!*, geeft de actieve uitgeverij Loempja zich nu ook op kartengebied. De eerste twee bundels van de Zweedse Parijzenaar Nitka zijn uitgegeven volgens het beproefde recept van de kartoenbundels van uitgeverij Mondria en op het iets afwijkende formaat na daarvan amper te onderscheiden. Verrassend evenwel is de gedeeltelijke uitvoering in kleur. Handig om te weten voor wie deze boekjes kado wil doen aan zijn oude moeder is dat een flink deel ervan ingenomen wordt door kartoons met seks. Ik heb niets tegen seks, maar af en toe krijg ik toch de indruk dat Nitka denkt dat moppen met seks sowieso leuk zijn. Dat is een misverstand: niet het onderwerp bepaalt of een mop leuk is, maar het onverwachte of spirituele. Dat neemt niet weg dat deze 2 bundels niet genoeg onverwachts en spirituels hebben en lekker los getekend zijn. Voor alle duidelijkheid: *Hondeleven* gaat inderdaad over honden en *Ja dokter!* gaat inderdaad over doktoren, patiënten en verpleegsters.

HB

NIEUWS

STRIPMAATSCHAPKAART 1987

Doordat de Strip-3-daagse dit jaar van Breda naar Den Haag gaat verhuizen en dit – zelfs bij het bestuur van Het Strip-schap – zo laat bekend was, dat de Stripmaatschapkaart al bij de drukker klaar lag, moest Aad Duineveld de kaart hertekenen.

OORSPRONKELIJKE VERSIE

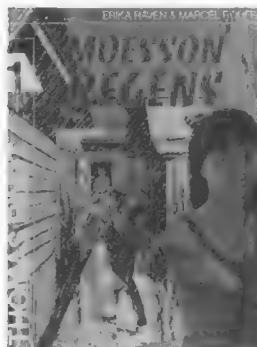
HERZIENE VERSIE

Aad Duineveld is bij ons al bekend door zijn tekening voor de omslag van Stripschrift 209 – het amateurnummer. Hij heeft de kaart opvallend aangepast aan Stripschrift nieuwe stijl.

NL

ADHEMAR 1987 VOOR ERIKA RAVEN

De Stripgidsprijs 1987 ofwel de Adhemar 1987 – de belangrijkste stripprijs in Vlaanderen – gaat naar de 23-jarige **Erika Raven** – pseudoniem van Erika De Ceukelaire.

Na Hec Leemans (1877), Kamagurka (1978), Karel Bidde-loo (1979), Jean-Pol (1981), Merho (1983) en Berck (1985) krijgt Erika Raven deze prijs, omdat zij 'een jong grafisch talent met kansen op een internationale carrière' is. De jury heeft bewondering voor haar realistische tekenkwaliteiten die nog in volle ontplooiing zijn. Erika documenteert zich zeer goed en de opbouw van haar tekeningen is zondermeer uitstekend. Aldus de jury die bestond uit de striptekenaars Marc Sleen, Bob De Moor en Hec Leemans, graficus Frank-Ivo Van Damme, schrijver Walter Van den Broeck, Stripgids-uitgever Kees Coenders, bibliothecaris Manu Manderveld, journalist Patrick Van Gompel en jury-voorzitter Jan Smet.

Erika Raven debuteerde dit jaar bij de Antwerpse uitgeverij Den Gulden Engel met **Moësson regens**, het eerste verhaal in de reeks **Thomas Rindt**. Het scenario van dit verhaal werd geschreven door Marcel Rouffa.

Na drie jaar vrije grafiek en schilderen aan het Sint-Lucas instituut in Brussel, brak zij deze studie af om zich volledig toe te leggen op de strip. Ze publiceerde korte verhalen in de striptbladen **Kuifje** en **Wordt Vervolg**.

De **Adhemar** is een bronzen beeld ontworpen door Frank-Ivo Van Damme naar de bekende stripprof van Marc Sleen.

NL

NIEUWTJES UIT FRANKRIJK

Drie nieuwe strips startten in Circus 106: **Les sirenes de Wall street**, het tweede avontuur van Yoyo (le Gall/Yann), **Les dossiers de l'archange**, de eerste strip die Clavé in kleur heeft gemaakt. Scenarist is Christian Godard. Tenslotte het tweede verhaal van Vic Valence: **La passagère silencieuse** (Autheman). Het eerste

deel van deze reeks werd bekroond in Angoulême. Ongetwijfeld ook een kandidaat voor vele prijzen is **L'état morbide** van Hulet, een full colorstrip die dit najaar ook in Nederland wordt uitgebracht.

+++ De eerste vertaalde strip van de vrij jonge uitgeverij Aedena is **Batman**. Het gaat hier om de vertaling van **The dark knight**, het nu al zeer beruchte verhaal van Frank Miller, Klaus Jansson en Lynn Varley. Wie Wie meer geduld heeft, kan wachten op de nederlandse vertaling die half juli zal verschijnen bij Junior press. +++ Een paar interessante posters werden vervaardigd voor le 9ème festival du court metrage (Loustal), 26, rue Jacobins, 63000 Clermont ferrant en het 5e festival van Lices-Evry. Voor dit festival, dat in het teken staat van de opera maakte Boucq een sublieme poster. Misschien nog te bestellen bij l'Ile de France, 91000 Lisses-Evry.

Rond de jaarwisseling en het festival van Angoulême verschenen talloze zeefdrukken en portfolio's. Ik noem er enkele. Loustal maakte een zeefdruk voor Librairie Aladin, Nantes; Cossu maakte er een voor Anagaphis (250 fr.); Loisel en Moëbius maakten er een voor Aedena, beide in een oplage van 150 exemplaren respectievelijk 650 en 750 frank. Pierre Dumas maakte een boekenlegger, die werd aangeboden aan klanten van Librairie Glénat, Parijs. Heel mooi is de portfolio **Gauchemars** van Yves Chaland: 6 platen die werden gedrukt in een oplage van 800 (ed. L'atelier). Zeker ook het vermelden waard is de zeefdruk van **Guust** (Franquin) die bij Aedena verscheen. De oplage is in dit geval 400, de prijs 650 frank. Iets heel anders is de integrale versie van **Le dragon vert** (Marc Wasterlain) die de winkel Cap B.D., Mons uitbracht en aan klanten aan-

bod. Het boek is voorzien van een prachtige zeefdruk. Tot slot meld ik nog de kaarten-serie **Un dessin indecent** (le phylactère, rue A. Dilly, Lievin, België) vieze plaatjes van onder meer Belom en Mako.

Natuurlijk verschijnen er ook nog altijd gewoon boeken in Frankrijk. Enkele interessante titels wil ik u niet onthouden. **Bereke, un ketje de Marolles** – Yves Chaland (Brusselse versie van De jonge Albert) – Magic strip.

Route des falaises – Tournadre/Rodolphe, Vents d'ouest; **Rêves écarlates** – Gigi (overzicht van zijn werk), Aedema; **Grocco and co** – Ceppi (de korte verhalen verzameld), L'essai;

Edmond et Crustave – Rossi/Letendre, Futuropolis; **Tendre banlieu 3: La briquette** – Tito, Bayard; **Le chat** – Geluck, Casterman; **Goudard a la chance** – Gibrat/Berroyer, Dargaud; **Nuits blanches** – Foerster, Audie;

Cartland 8: les survivants de l'ombre – Blanc-Dumont, Dargaud;

Le premier voyage – Baudoin, Futuropolis.

Alleen van Cartland is op korte termijn een vertaling te verwachten. J'ai lu gaat in stevig tempo door met het goedkoop uitgeven van strips in pocketvorm. Recent verschenen onder **La ballade de mer saltee** van Pratt en **L'amour propre** van Veyron.

In nummer 47 van L'echo des savannes treft u een strip aan van Theo van den Boogaard: **Rene et les pedes**. De strip van 9 pagina's is getekend in een andere stijl dan we de laatste jaren vooral van hem kennen en prachtig ingekleurd, zo te zien met kleurpotlood. Aangezien de herenliefde een voornaam plaats inneemt in dit verhaal, is het niet erg waarschijnlijk dat het

ook in Theo's vaderland zal verschijnen. In hetzelfde nummer van L'echo des savannes start ook een verhaal van Eric Maltaite (bekend van 421) en Denis Lapierre: **Le carrefour de Nam Pha**.

HP

VAN ONLEESBAAR TOT MET MOEITE TE LEZEN

DE TIJDSCHRIFTEN IN MAART EN APRIL

Corto Maltese prijkt op het omslag van **Wordt Vervolg** 72. Absoluut hoogtepunt in dit nummer is **Blinde mannetje**, een kort verhaal van Max Cabanes. **Wit requiem** komt in dit nummer ten einde en de bekende series vervolgen. Korte verhalen zijn er nog van Ceppi, Berend Jan Vonk en Rob van Zanten. Het redactioneel is grotendeels gewijd aan **Kuifje** en de alfakunst.

Nummer 73 opent met de zoveelste toevoeging aan de **Duistere steden**-serie van Schuiten en Peeters. Ik krijgt er een punthoofd van! (Au, wat is dat?). Verder onder andere een kort verhaal van Torres, de laatste platen van **Indian summer**, een stukje over Ferrandez en het debuut van Anne Dijkstra.

Het lijkt erop dat van **Kuifje** maar zo af en toe een normaal nummer verschijnt. Nummer 11 stond in het teken van Japan, met uiteraard werk

van Delitte, die langzaam beter gaat tekenen. De rest van Japan kwam aan bod in redactionele tekst en stripjes van Franz en Sterne. Nummer 14 was een zouteloze Zwitserland-special en een week eerder werd Jacobs herdacht met een brief, stukjes van collega-tekenaars en een werkelijk smakeloze gag van Philippe Richel. Lopende series: **Adler**, **Thorgal**, **Vasco** en **Buddy Longway**. Nieuw is een strip van Denayer en Franz. Science fiction. *Uitverkocht* 2 heeft een cover van Jeronaton. Wat de inhoud betreft: die varieert van onleesbaar (**Robot imperium**, **de verliezer krijgt alles**) tot met moeite te lezen (Pratt). Het aardigst zijn de strips van Deville en Jeronaton. Je moet het zelf maar weten als je hier nog geld aan uitgeeft.

Dat de wereld verandert, valt ook in strips te constateren. Wie had 15 jaar geleden gedacht dat de **Beverpatrouille** nog eens zou strijden, samen met opstandelingen in een (niet nader aangeduid) derde wereldland. Sinds Tacq zijn scenario's zelf schrijft, zijn de verhalen sterker geëngageerd dan Charlier ooit aandurfde of wilde. Wat walgelijk is het dan om in eenzelfde nummer van **Robbedoes Hartenjagen in Koa-Gule** aan te treffen, de nieuwe Archie Cash. Rond-uit fascistoïde, 'Rambo-like' rotzooi!!! Hoe kan een uitgeverij dit in vredesnaam accepteren.

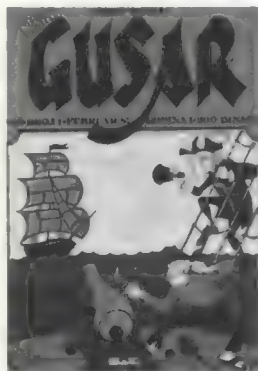
Genoeg gekankerd; series in Robbedoes: **De vergeten jungle**, **Papyrus** (vanaf 2548), **Archie Cash** (2550), **Jaap** (2551) en tot mijn genoegen terug in nummer 2555 André Benn met **Mick mac Adam**. O ja, ik vergeet bijna het nieuwe verhaal van 421 (2553) dat ook best aardig is. Behalve regelmatige afleveringen van **G. Rafzerk**, **Lampil**, **Olivier**, **de gieren** (die Cauvin) verschenen nog **De aap van opa** (Cecile Schmitz, 2551), **Hector en Omar** (2553) van de geniale Colbus, **Een Afrikaans sprookje** (Desorgher, 2553), **Guust**, **Jess Long** (2554) en de nieuwe reeks van Darase en Bosse: **De tekenbende van Mazda** (vanaf 2554).

Tenslotte **Titanic**, nog altijd het mooist uitgevoerde stripmaandblad van Nederland met redelijke strips. In nummer 28 en 29 **Hallo Bandoeng**

(Marshall/Van Oudheusden), **Dieter Lumpen en Torpedo 1936**, beide ook in nummer 30. Intrigerend blijft het tweede deel van Dick Matena's **Sterrenschip**. Aflopende zaken zijn **De komeet van Carthago** (28), **Rocketeer** (30) en twee nieuwe strips zijn Faures **De zoon van de arend** vanaf nummer 29 (veelbelovend) en Renards **Ontmoeting in Angkor** (30). Natuurlijk in alle drie de nummers **De toestand** en in 29 een aardig interview met Baxter, auteur van **Zijn leven**, een boekje dat iedereen al in huis heeft. Toch? De liefhebbers kunnen in de toekomst pin-updames tegemoet zien op de covers van **Titanic** (L'echo des Titans?).

VAKANTIELEKTUUR

Ook in vakantielanden verschijnen striptijdschriften. Uit Joegoslavië ontvingen wij het eerste nummer van **Gusar**, striprevista. Blijkbaar een maandblad, want er staat februari 87 op (300 dinara). Het papier is niet al te fraai en de 36 pagina's bevatten vrij amateuristisch aandoende strips.

Met uitzondering van **Kosmar** zijn ze echter best het aanzien waard. Luis Cance, uitgever van Hop werd voor dit nummer geïnterviewd en verder staat er nog iets in over Dick Tracy.

Uit Griekenland kreeg ik een tweetal bladen voor volwassenen onder ogen. **BABEA** heet het ene en dat betekent **Babel**. De nadruk in dit blad ligt op erotische strips. Bijdragen in nummer 70 van Mana-

NIEUWS

ra, Saudelli, Giardino, Font, Loustal, Pepe Gonzalez, Bilal, Altuna, Miguel Angel Prado en een griek waarvan ik de naam niet kon ontcijferen. Minder bekend zijn Altan, Dank en El Cubri. Het blad is grotendeels in zwart/wit met een aantal kleurenpagina's en bovendien paginagrote foto's van Bilal, Mattotti, Liberatore en Robial. Mooi blad. **IIAPAIENTE** heeft een omslag van Arno. Behalve van Arno staan er ook strips in van Masse, Reiser, Torres, Bernet, Quino, Vink, Tardi en enkele grieken. Ook dit blad (nummer 24) is grotendeels in zwart/wit.

CARLEN COMICS NUMMER 7

Nog altijd geeft de Duitse uitgever Carlsen/Comic art het halfjaarlijkse infobulletin uit. Nummer 7 (frühjahr 1987) bevat artikelen over Jijé, Michelluzzi, Sambre, Schultheiss, Cosey's Peter Pan en een overzicht van al hun uitgaven. Nieuw en interessant voor ons zijn:

Franka 4: Der geheimnisvolle Cirkus - maart, DM 8,80; Jack Palmer 4: Der entführte comic-zeichner - maart, DM 12,80; Anne und Charles 2 (Ferrandez) - maart, DM 12,80; Air mail 1 (Michelluzzi) - mei, DM 12,80.

Nieuwe reeksen bij Carlsen zijn Bruno Brazil, Jerry Spring, Rocco Vargas, Stephan (Ceppi), Rik Ringers, Op zoek naar Peter Pan, Cliff Burton, De droom van de haai en Samber. Verreweg de meest interessante uitgave is **Lady polaris** van Christin en Mezieres (DM 19,80).

JUWEELTJES

Bij de Slegte trof ik twee juweeltjes aan van Nicole Claveloux. De boekjes **Griezel-doolhof** en **Lekker dromen** zijn bedoeld voor kinderen vanaf 3 jaar. Ik was diep onder de indruk van Clave-

loux's geweldige surrealistische fantasie en gigantische tekentalent (f1,95). Ook bij de Slegte een aantal Mondriaan-uitgaven: **Ulysses** (f6,95) van Pichard; **Amazones** (ook f6,95) van Jeronaton; twee delen van **Sam Pezzo** (deel 1: f6,95 en deel 4: f2,95); **Marie Gabrielle 1 en 2** (f19,90 per deel); **De fabriek**, ook van Pichard (1e deel f6,95) en **Eldorado** van Macedo (f2,95).

TWEE DAGEN STRIP VOOR DE KLAS

Het is ijskoud als ik aankom in Breukelen, een dorpje tussen Utrecht en Amsterdam. Een pompbediende wijst me de weg naar het plaatsje dat nog ruim een kilometer van het station verwijderd is. Nu en dan een stukje glijdend door de sneeuw, bereik ik na een kleine twintig minuten de lagere agrarische school. Veel meer dan een werkster en een emmer sop kan ik niet ont-

IJf Blokker voor de klas

Willy Lohmann legt iets uit. René Veen kijkt toe

dekken nadat ik de voordeur heb geopend. 'Komt u voor de stripbeurs?' vraagt de dame in kwestie. Wanneer ik bevestigend mijn hoofd beweeg, legt ze me uit dat een en ander plaatsvindt in de dependance, die zich een straat of wat verder bevindt. Ik bedank haar en wandel weer verder om ten slotte het goede adres te bereiken. Ik ontdek dat ik in een fraaie cirkel door Breukelen ben gelopen.

Het gebouw ziet er uit zoals een schoolgebouw er uitziet. Ik kom binnen in een hal en kijk recht op een galerij. Er loopt rechts van me een trap naar boven, waar zich de lokalen bevinden. In de hal staan tafels, waarachter een enkele scholier met een stapel stripboeken zit. Achter de rij tafels bevinden zich enkele tentoonstellingspanelen. Ook voor het overige is aan heel de hal te merken dat zich hier iets op stripgebied heeft afgespeeld. Reclamemateriaal van Dupuis en Oberon, oude folders van Dargaud vrolijken de anders kil aandoende hal op. Ik word begroet door Evert van Klinger, de leraar waarmee ik eerder deze week contact had opgenomen; neem plaats aan een tafeltje en word voorzien van koffie. Mijn koude handen kleuren

weer wat bij. 'De ruilbeurs is inderdaad niet zo'n succes,' vertelt Lex, een andere docent me. Deze ruilbeurs was bedoeld als afsluiting van twee dagen striponderwijs. Vandaag is er nog de tekenfilm **Lord of the rings**. Twee dagen lang, de donderdag en de vrijdag, kregen de laagste twee klassen lessen die in het teken stonden van het beeldverhaal. Wat moet ik daar dan precies onder verstaan? vraag ik me af.

De lijst met activiteiten die de biologie docent opsomt, is indrukwekkend. Er werden tekenfilms bekeken, lessen georganiseerd over beeld- en gebarentaal, strips gemaakt, een diaserie van Dupuis vertoond en twee tekenaars vertelden over hun werk: Jlf Blokker over het belang van een tekenstijl en Willy Lohmann over het maken van strips. Het was voor deze tekenaars de eerste keer dat ze voor de klas stonden, maar beiden reageerden na afloop positief.

We praten gezellig verder over strips. Er komt een pilsje op tafel en we krijgen gezelschap van een plaatselijke stripfanaat. Hij toont de inhoud van zijn tas aan Lex. Er blijkt aardig materiaal bij te zitten. Een knappe jongen van een jaar of zestien werpt keurende blikken op een tafel. Hij rekent een leuk boekje af met Lex en vertrekt dan weer. Het blijft vrij stil in de hal, maar ik kan niet ontkennen dat het aan ons tafeltje gezellig is. Het is niet de eerste keer dat op deze school aandacht wordt besteed aan strips, vertelt men mij. Een zelfde soort activiteit vond ook zo'n twee jaar geleden plaats, toen met enige hulp van een school in Laren. Nu er weer allemaal nieuwe eerste- en tweedeklas-

sers zijn werd het tijd om het evenement te herhalen. Als het aan de docenten ligt, gaat het over twee jaar weer gebeuren. Alleen, dan moet de ruilbeurs wel op een andere dag plaatsvinden. Bijvoorbeeld op koninginndag. 'Weet je trouwens', wordt mij toevertrouwd 'dat de koningin dit jaar naar Breukelen komt. We lopen een trap op en bekijken in een leslokaal de daar opgehangen strippagina's. De eerste plaatjes zijn getekend door een beginnend striptekeenaar, René Veen, en de leerlingen hebben de strips afgemaakt. Er zijn soms mooie stukjes bij. Na een korte rondleiding lopen we weer naar beneden. De hal wordt opgeruimd en ik neem afscheid van de docenten met de belofte dat ik er een leuk stukje over zal schrijven.

Leerkrachten die informatie willen over de organisatie kunnen contact opnemen met E. van Klingeren, Christelijke Lagere Agrarische School, Nassaustraaf 1, Breukelen, 03462-3900.

HP

BIJBELSE SCHOONHEID

Tijdens de Foire du Livre de Bruxelles werd een diaserie vertoond, die is gemaakt van schilderijen van **Jean Torton** (Jeronaton) voor de serie **La fresque biblique**. Dit is een serie in tien delen over het boek der boeken. Vier delen zijn inmiddels verschenen van dit project waaraan Torton en Claude Lambert ja-

ren hebben gewerkt. De albums ogen als Time-Life-boeken en het is dankzij Torton's foto-realistische manier van schilderen alsof je een fotoboek bekijkt over de gebeurtenissen uit de bijbel. Een prachtig stuk werk dat, zo vertelde Michel de Grand-Ry mij, uitsluitend in de Franse taal zal verschijnen. En dat is jammer. Inlichtingen: Lombard, Avenue Paul Henri Spaak 1-11, 1070 Bruxelles, tel. 02-5225600. Daar kunt u wellicht ook de boeken bestellen.

HP

STRIPS VEROVEREN DE MODEWERELD

De populariteit van de strip ruikt ontegenzeggelijk op. Bij de modewinkels **Kien** hebben ze weer iets nieuws, kleding bedrukt met stripachtige tekeningen. Als stripboek uitgegeven zou geen mens het kopen (het ziet er niet uit), maar wie weet hoe het publiek reageert nu het op kleding is afgedrukt... U hoort het al. Op de komende Strip-3-daagse zult u mij niet in zo'n stripshirt tegenkomen!

BDJ

RECTIFICATIE

In Stripschrift schreef ik dat de acteurs James Mason en Bette Davis gastrollen in de televisieserie **Batman** hebben gespeeld. Die informatie kwam uit de tweede (of derde, of vierde) hand en blijkt onjuist te zijn. Bette Davis en James Mason hebben nooit in de serie meegespeeld, wel: Van Johnson, Shelly Winters, Liberace, Tallulah Bankhead, Joan Collins en Ethel Merman. Met dank aan Aad Duineveld, die **The Official Batman Bat-book** van Joel Eisner raadpleegde.

PvO

STRIPSPEKTAKEL

Op zaterdag 3 en zondag 4 oktober aanstaande zal in Valkenswaard het **2e Brabantse Stripspektakel** worden gehouden.

Aangezien de Strip-3-Daagse verhuist naar Den Haag en de jaarlijkse beurs in Eindhoven misschien ook niet meer doorgaat, zal dit spektakel groter worden opgezet dan het voorgaande jaar. Hieronder treft u de programma-onderdelen aan:

- Expositie van **Gerrit Stapel**.
- Presentatie van een speciaal Leukebroeders-album op A2-formaat van **Peer Coolen**.
- Grote ruilbeurs met een tafellengte van **150 meter** die op zaterdag benut zal worden door stripwinkels, uitgever en verzamelaars en op zondag uitsluitend door verzamelaars.
- Doorlopende vertoning van tekenfilms.
- Een **Strippkwis** voor de kinderen en voor de aller-kleinsten een **Stripgrabbelt**.
- Elke tiende bezoeker ontvangt een aardige **attentie**.
- **Veiling** van boeken, curiosa en origineel werk.
- **Amateurtekenwedstrijd** in het teken van Wereld-dierendag.

Verder zullen diverse tekenaars hun werk signeren. Dit zijn op zaterdag: **Peer Coolen**, **Erwin Sels**, **Wout Paulussen**, **Willy Lohmann**, **Ro-**

nald van Riet en **Gerrit Stapel**. Op zondag komen: **Peer Coolen**, **Hanco Kolk**, **Peter de Wit**, **Carol Voges**, **Martin Lodewijk** en **Robert van der Kroft**. Ook komen er op beide dagen nog tekenaars van de uitgeverijen Dupuis en Lombard. Bij het ter perse gaan van dit nummer waren de namen helaas nog niet bekend.

Alles gaat zich afspelen in '**De Harmonie**', Frans van Beststraat 17 in Valkenswaard. 'De Harmonie' is op beide dagen geopend van 10.00 tot 17.00 uur. De entree bedraagt voor volwassenen van 8 jaar en ouder f 2,50. Onder deze leeftijd betaalt men f 1,—.

AVO

René Veen werkt met de kinderen aan een strip

POSTSCRIPTUM

Amsterdam, 10 maart 1987

Geachte Redactie,

Naar aanleiding van ons telefoonsprek op 6-3-87 stuur ik u zes cartoons. Alle door mij ontworpen en getekend. Mochten deze tekeningen geplaatst worden, dan graag. In ander geval graag geretourneerd in de aan mij geadresseerde en gefrankeerde enveloppe.

Met de vriendelijke groeten van W.C. Henkes.

W. Chr. Henkes

Neem eens contact op met de Nederlandse Illustratoren Club. Adres: Postbus 15183, 1001 MD Amsterdam

Redactie

Woerdense Verlaat, 26 maart 1987

Geachte redactie,

Vanmorgen ontving ik Stripschrift 213, nieuwe stijl. Graag wil ik even mijn reactie geven op dit nummer. Loop maar even met mij mee:

- omslag 'harde' kaft is een goed idee.
- voorplaat: Logo wel leuk, hoewel niet zo duidelijk. Modern jasje verder wel fris. Bij de illustratie denk ik: 'Waarom de Hel zo'n slechte tekening van een zekere René Stoute (broer van Paul? Neefje? Zoontje?) terwijl jullie in het Rocketeer-artikel zelf zo'n

mooie Amerikaanse voorplaat hebben!?'

- pag. 0: Waarom deze ruimte niet beter benut?

- pag. 1: Oké. Datering zou wel prettig zijn.

- pag. 2: Een titel een beetje groot mag wel, maar één pagina?!

- pag. 3 t/m 7: Heel goed, alleen vraag ik mij af wat de tekening op pag. 6 er mee te maken heeft. Bladvulling?

- pag. 8 t/m 11: Ook hier wordt 2/3 blz. aan de titel besteed, bovendien één blz. aan 'n Amerikaanse omslag (die beter was geweest als voorplaat).

- pag. 12 t/m 17: Prima, hoe wel op pag. 16 wel enige uitleg op z'n plaats zou zijn. Of was ook hier een bladzijde over?

- pag. 18 t/m 24: Voor Stapel-fans misschien erg leuk, accoord, maar ook hier weer een titel van een halve blz.: onnodig!

- pag. 25 t/m 38: Persoonlijken ik niet zo dol op toplijsten, maar dat zal wel aan mij liggen. Maar wat moet je nou met 9 toplijsten van redacteurs? Wie interesseert het nou of redactielid A boek B beter vindt dan album C? Bespaar mij voortaan deze jaarlijkse onzin en schrijf liever een artikel over een van deze top 12 boeken.

- pag. 29: Gekekwerk = oké; Van Gompel slaat nergens op.

- pag. 30 t/m 35: Teng-titel weer veel te groot! Nog geen 2 pagina's tekst met een titel van 1 pag., dat is toch wel een beetje te gek! Artikel en illustraties verder wel oké.

- pag. 36 t/m 38: Ook hier weer een titel van 1 pa... ach, nou weten jullie het wel.

- pag. 39/40: Goed.

- pag. 41 t/m 47: Erg leuk idee, hoewel ook hier de ruimte een beetje vreemd benut is: de illustraties '1987', 'Trend' en 'Puberteit' vuluit op één bladzijde en de strip 'The Limit' verkleind tot onleesbare grootte (GROOT-TE??). Had beter andersom gekund.

- pag. 48 t/m 63: Boeken & Nieuws gewoon goed. Alleen dit: Waarom bespreken jullie wel de Franse, maar niet de Nederlandse bladen? Artikel 'Aan het woord' erg goed.

- pag. 64: Hebben jullie net (tot mijn vreugde) de inhoudsopgave sterk verkleind, krijgen we dit! Dat noem ik ook bladvulling hoor. Hier zou je beter een grappig stripje ofzo kunnen plaatsen. Er wordt sowieso al te weinig gelachen in de Stripschrift.

- pag. 65/66: Ach, als het 't abonnementsgeld omlaag houdt...

Misschien hebben jullie de indruk dat ik de Stripschrift erg slecht vind. Dat is zeker niet zo, ik ben een trouwe abonnee en dat blijft voorlopig zo, maar ik hoop wel dat jullie op bepaalde punten wat verbetering aanbrengen. Ik besef goed dat jullie alles ook maar voor nop doen, en daarom wens ik jullie erg veel succes en sterkte in de toekomst!

Hartelijke groeten,

Pieter Boddaert

De Nederlandse bladen worden voortaan ook behandeld. En nog bedankt voor je opmerkingen!

Redactie

T.a.v. dhr. B. Dekker jr.,
dhr. A. van Os,
dhr. P. van Oudheusden,
dhr. H. Pols,

Met vriendelijke groet en veel succes met jullie nieuwe vormgeving.

Ger van Wulften

Hartelijk dank

B. Dekker jr.,
A. van Os,
P. van Oudheusden,
H. Pols.

N. Lindhout

Gouda, 26 maart 1987

Geachte dame en heren,

Even was ik uiterst verbaasd deze ochtend, toen ik de post doornam. Is dit werkelijk de nieuwe Stripschrift of...? Na jaren van onregelmatig verschijnen, misleidende dubbelnummers, helemaal niet meer verschijnen en nummers die gevuld worden met oude doos-artikelen die iedereen toch al had, blijkt Nederland toch een stripinfoblad van formaat te hebben. Niet alleen qua nieuws, iets dat de laatste jaren tot een nulpunt was gedaald, maar vooral qua lay-out heeft u een schitterend blad samengesteld. Naast interviews nu veel en goede (nl. informatieve) boekbesprekingen, een prachtig gedrukte strip van Gerrit Stapel, een prima rubriek 'Archief' (een rubriek die elk stripblad kan verzinnen, maar zo prachtig als in Stripschrift, verdient alle lof). Ik ben niet zo gauw geneigd zomaar te schrijven, maar de nieuwe Stripschrift is ronduit schitterend. Echt, bravo. De stripmarkt ligt in Nederland aardig op zijn (of haar) achterste; vorig jaar was een triest jaar gezien het aantal uitgaven en de kwaliteit ervan. Misschien dat u middels Stripschrift een nieuwe impuls hebt gegeven aan de Nederlandse stripuitgeverswereld. Bedankt en nogmaals, bravo!!

Met vriendelijke groeten,

Rogier van Winden

Nieuwkoop, 22 maart 1987

Geachte Stripschappers,

Vorig jaar aarzelde ik nog, nu is mijn besluit definitief: met ingang van 1 maart 1987 zeg ik mijn lidmaatschap van Stripschrift, alsmede van het Stripschap op. Ik heb hiervoor een aantal redenen:

1. De Stripschriftredactie lijkt het geschreven woord steeds

meer te schuwen. De meest recente stripschriften bestaan voornamelijk uit foto's en gekopieerd stripwerk. Interviews en artikelen komen steeds minder aan bod.

2. De frequentie van het Stripschrift laat nogal te wensen over. Het feit dat 1987 voor het Stripschap niet in januari maar in maart begint, zegt denk ik wel voldoende.

3. f 64,50 voor 10 nummers en 4 kwartalen vind ik wat aan de hoge kant...

Beterschap!

André Oosterman

Jammer dat je je abonnement opzegt. We hebben namelijk besloten ons Stripschrift-leven te beteren.

Redactie

12 maart 1987

Beste redactie,

Niet bedankt voor jullie oninteressante uitvoering van het goedkope idee om van het 212-ste SS-nummer een dwarsdoorsnede te maken van alles wat ik van jullie in huis heb of wat met een beetje moeite nog overal te vinden is. Ik dacht geabonneerd te zijn op een informatieblad en betaal geen 6 gulden op voorhand voor een dooie mus.

Als oudere Stripschriftlezer kende ik alle artikelen nog (ik, blader m'n stapeltje nog geregeld door), terwijl de jongere liefhebber waarschijnlijk liever leest over de zaken die hij dagelijks in de winkels of in de tijdschriften ziet en leest. Mocht u hun dan toch willen interesseren over of niet-aktuele strips of auteurs, doe dat dan met nieuwe artikelen die ook voor de abonnee met kennis van zaken nog interessant zijn. Te vaak hebben de artikelen en de nieuwtjes van, pakweg, de laatste jaargang een nivo dat doet vermoeden

dat men denkt te schrijven voor een publiek waarvoor elk feit een openbaring is. Zo komen we nooit tot volwassen schrijven over strips. Mochten jullie toch het 20-jarig verleden van Stripschrift (proficiat!) bereikbaar willen maken, denk dan eens aan een speciale integrale heruitgave van de eerste 15 nummers, die ik ook nooit heb gezien, laat staan gelezen. (Dan doen jullie nr. 19 daarbij kado en raken daar ook eindelijk eens vanaf.) Graag zou ik eens willen weten wat er in die beginperiode geschreven en gedaan werd. Denk daar eens over. Verder veel sukses met jullie zware taak,

Groeten,

Johan Dorpmans.

Sorry dat wij je teleurstelden, maar om het niet erger te maken, laten we de eerste nummer van Stripschrift maar voor wat ze zijn.

Redactie.

Alkmaar, 27 maart 1987

L.S.,

Als losse-nummer koper van het eerste uur weet ik dat een zekere regelmaat in verschijning van Stripschrift vaak een probleem is geweest. Niet zo erg, omdat het een 'hobby-blad' is. Maar nu snap ik er echt niks meer van. Het recent verschenen nummer 213 ziet er prima uit. Inhoudelijk is het de moeite waard. De prijs, tjá, het mag dan relatief goedkoper zijn geworden, het blijft veel geld voor een tijdschrift. Toch zit ik meer met de vraag waar de nummers 209, 210, 211 en 212 zijn gebleven. Volgens mij heb ik alleen een dubbelnummer over onvoltooide strips de laatste tijd voorbij zien komen (zo snel was het al weer weg; niet door de verkoop, maar als retourzending). Mijn vraag is derhalve: zijn er sinds nummer 208 nummers van Stripschrift uitgekomen (en wat staat daar in) of zit er een fout in de telling. Vraag 2: zijn ze eventueel na te bestellen? Met vriendelijke groeten,

Frank Frankhuizen

Door productieproblemen zijn

de nummers 209 tot en met 212 – met uitzondering van 211 – alleen aan de abonnees verzonden. De nummers zijn bij de uitgever na te bestellen door overmaking van het bedrag – ... maal f 6,— – op giro 209948 onder vermelding van de nummers en ten name van Stripschrift in Zeist.

Redactie.

Utrecht, 20 februari 1987

Redactie,

Even laten weten dat ik geïnteresseerd uitzie naar de integrale tekst van de Toonderseance in het Polmanshuis, incl. dus de inleidingen van Toonder alsmede die van prof. Droste!

Nu ik u toch bij de kladden heb fluks uit een ander vaatje getapt. Sinds de paleisrevolutie ten redactie burele een voldongen feit is geworden zijn er zaken in het blad die me pijn in de ogen doen. Ik wil hier voornamelijk niet al te diep op ingaan maar het kan geen kwaad u intussen te laten weten dat steeds driftiger het schaamtewekkende woord SIC! tussen de tekst wordt gekalkt. Er zijn toch van die dingen waar ik mijn broek lelijk aan schroei, heren! Zo'n Ritsier – bent u trots op dit visitekaartje? Hoepel op met dat debiele strikje en vlug wat. Zo'n dwarsgedrukt nummer – waar is dat voor nodig? Symboliek? Wilt u dwars gaan liggen, het bloed onder de nagels van zekere stripmakers vandaan halen? Kom kom, daarvoor heeft dat Stripschrift al twee decennia lang een veel te tamme signatuur. Al dat slaafse gepen over debiele strips uit het kruidenierscircuit – signaleer donders nog aan toe eens met strijdvastheid geest!

Wat ik bedoel is: – nee laat maar, al die ellende moet maar eens vervat worden een vlamvend-striemende filippica. (U las mijn – door heer uitgever de nek omgedraaide – boek toch reeds? Voorproefje.)

De bloemlezing 'onvoltooide' is een idee dat navolging verdient, en dan denk ik vooral

aan eerste probeerseltjes waar aan menig stripmaker met reputatie thans slechts tandenknarsend terugdenkt! Historisch wellicht niet oninteressant.

EN WILT U NU EENS LEREN UW NUMMERS TE DATEREN?!! Die Pieter van Oudheusden is een aanwinst voor de stripkritiek (man moet, dunkt me, wél, een keuze maken, óf scenario's, óf kritiek). Hij en iemand als Steketee – mensen die prikkelen en uitnodigen tot introspektie, nádenken. Daar moesten er veel meer van zijn. Maar ach, stripkritiek (hoe oud nu – 20 jaar? – Strip-zelf bestaat al een eeuw!!), dat is nog allemaal groeiende.

(Wat doet Har Brok eigenlijk intussen?...)

Vr. gr.,

Anton Hermus

Breda, 30 maart 1987

Beste mensen van Stripschrift,

Allereerst wil ik jullie complimenteren met de schitterende nieuwe uitvoering van Stripschrift. Dit is voor mij reden om mijn gewone lidmaatschap om te willen zetten in een lidmaatschap/abonnement. Voorheen kocht ik de nummers regelmatig los, maar nu wil ik er niet een meer missen. Tevens wil ik jullie vragen om mijn tennaamstelling te veranderen. Nu staat mijn lidmaatschap nog op naam van L. Baert, dit moet worden: Inkleverstudio 'Het Gehel Tekken', t.n.v. L. Smit, Halstraat 32, 4811 HK Breda. Ik hoop dat jullie op deze weg door blijven gaan.

Met vriendelijke groeten,
L. Smit

OP DE VALREEP

Kort voor het ter perse gaan van dit nummer bereikten ons de volgende mededelingen:

PRIJZEN + PENNINGEN

– De Stripschapprijs 1987 gaat naar de tekenaar Gerrit

de Jager. Uit het rapport van de commissie: 'Gerrit de Jager heeft een volwaardig, veelzijdig en omvangrijk oeuvre. De Stripschapprijs wordt toegekend voor z'n gehele oeuvre. Met zijn humoristische verhalen relateert hij vaderlandse deugden als tolerantie, godsvrucht en ijver. Iedereen zal zichzelf en vooral zijn burenherkennen in de problemen van de familie Doorzon.'

– De Stripschappenning 1987 voor het beste Nederlandse stripalbum gaat naar het album **Libertair Intermezzo** van de hand van **Paul Teng** en verschenen bij uitgeverij Casterman.

– De Stripschappenning 1987 voor het beste buitenlandse stripalbum gaat naar het album **Maus** van de hand van **Art Spiegelman** (USA) en verschenen in een Nederlandse vertaling bij uitgeverij A.W. Bruna.

Uit het rapport van de commissie: 'Dit boek over de Holocaust is een uniek werk met een autobiografische ondertoon.'

– De Stripschappenning 1987 voor de meest bijzondere prestatie ten gunste van het beeldverhaal gaat naar **Martin Lodewijk en Don Lawrence** voor 'De Kronieken van Pandarve', onderdeel van de serie **Storm**, verschenen bij uitgeverij Oberon.

De redactie van Stripschrift feliciteert hierbij alle winnaars met hun behaalde en verdienende succes.

De prijs en penningen worden zoals gewoonlijk uitgereikt tijdens de Strip-3-Daagse, die dit jaar in Den Haag zal worden gehouden op 20, 21 en 22 november. Tijdstip van uitreik-

BARTJE

Willem Ritstier stopt per 1 oktober a.s. met het tekenen en schrijven van de strip **Bartje** voor de Sijthoff Pers. Door contractuele verplichtingen is het goed mogelijk dat ook Stripschrift de aanwezigheid van onze kleine vriend voortaan moet ontberen. Bewijzen van medeleven kunt u sturen naar het redactieadres.

AVO

KLETSMEYER

Willem Ritstier start vanaf 1 oktober a.s. in het Algemeen Dagblad de strip **Kletsmeier**. Een, zoals hij zelf zegt, cultuureel onderhoudende strip over een papegaai en zijn baasje. Wij wachten af.

AVO

RUILADVERTENTIES

Tarieven voor ruil-advertenties: De eerste drie regels voor f 25,- en iedere volgende regel f 10,-. Stuur uw tekst (een regel telt ca. 36 letters en/of leestekens) samen met een volledig ingevulde cheque of girobetaalkaart aan Vonk Uitgevers bv, Postbus 420, 3700 AK Zeist.

Deze advertenties kunnen uitsluitend schriftelijk worden opgegeven. U ontvangt géén faktuur en bewijsnummer.

Te koop 3 ec Horror cass van Russ Cochran: complete crypt, vault en haunt of fear. Prijs n.o.t. 01823-4371.

Te koop: Stripschrift met bijlagen van 0 tot heden, alsmede jaarkalenders. P.n.o.t.k. tel. 04130-65725 (na 19.00 u).

VOOR DE MOOISTE
BELETTERING VAN
UW STRIPS

DICK SINT
BEETHOVENSTRAAT 25
1077 JH AMSTERDAM

TELEFOON
020-621992

stripwinkelgids

VOOR ALLE STRIPS:
HAAGSE STRIP SHOP
WAGENSTRAAT 183
2512 AW DEN HAAG
TEL. 070-634115

**'PLATENBAR-
STRIPWINKEL
LEO'**

Lange Kerkstraat 32
4461 JJ Goes, telefoon 01100-13193

stripspeciaalzaak

PIET SNOT

vismarkt 3 utrecht tel. 318472

RICHARD

Rombout-Hogerbeetsstraat 78,
Amsterdam, tel. 020-842923

STRIPBOEKHANDEL

breestraat 22 delft

tel. 015 128097

BUL SUPER

ROTTERDAMS GROOTSTE STRIPWINKEL & LECTUURHAL

TIJDSCHRIFTENHAL

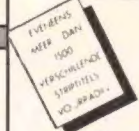
NOORD

ZAAGMOLENDRIJFT 35 1/2 m 41

1e MIDDELLANDSTRAAT 110

**ROTTERDAM
SCIENCE FICTION
STRIPVERHALEN**

geopend: dinsdags tot zaterdag
09.00 tot 18.00 uur
vrijdagavond tot 21.00 uur

STRIP ANTIQUARIAAT

&

STRIPGALERIE PANDA

geopend di t/m vr van 12 tot 6 uur; zaterdag van 11 tot 5 uur
Frederikstraat 955-959, 2514 LJ 's-Gravenhage, tel. 070-635950*

DE STRIPSPEURDER

Wagenstraat 130
2512 BA DEN HAAG
Tel.: 070-643005

WONDERLAND

strips en science fiction

Soembawastraat 54a
1095 XD Amsterdam
020 - 94 35 62

DE JACOBIN

STRIPWINKEL

JACOBIJNENSTRAAT 10 HAARLEM 023-320782

**TE KOOP: ZEEFDRIJVEN
VAN © JOOST SWARTE**

GOBELIJN

oude markt
30 leuven
016/235500

STRIPS

KAPITEIN ROB

inkoop-verkoop
STRIPS

Geopend
ma t/m vr 12-18 uur, za 11-17 uur

Amsterdam, 2e Egelantiersdwarsstraat 8
TELEFOON: 020 - 22 38 69

STRIPWINKEL DUMPIE

Nieuwe Rijn 18, Leiden, tel. 071-126404

**BESLIST DE GOEDKOOPSTE
MET ANTIQUARISCHE PRIJZEN!!**

(meestal niet meer dan 60% van de
catalogus prijs)

STRIPWINKEL SNOEK

amsterdam

Oostenburgergracht 69
tel: 020-224680

Gespecialiseerd in stripweekbladen
strips en amk.comics, antiquariaat SF
Nu ook inbindmappen (slechts 7,95 per map)
gironr. 4525295 t.n.v. Strw. Snoek

"DE STRIP-AAP"

**STRIPSPECIAALZAAK
IN- & VERKOOP, VERHUUR**

**KUIPERSDIJK 66
7512 CJ ENSCHEDE
053-305261**

Di. t/m vr. 12.00 - 18.00 uur,
za. 11.00 - 17.00 uur, do. koopavond

AMSTERDAM

Veiling van een zeer grote particuliere collectie Stripboeken

MAANDAG 26 OKTOBER 1987
OM 10.30 EN 14.00 UUR

De avonturen van Janmaat en de Sinjoor en de Baard en de Kale.
Robert Velter/Henri Gillain (Luc). Uitgeverij Dupuis, 1942

De stripboeken uit deze particuliere collectie zijn bijna allemaal in nieuwstaat. Er zijn vele complete reeksen, waarbij eerste drukken van de vroegste albums. Geveild worden o.a. albums van:

Alex, De Baard en de Kale, Baden Powell, Barelli, Beverpatroelje, Blake en Mortimer, Blondie en Blinky, Bob Morane, Buck Danny, Chlorophyl, Corentin, Don Bosco, Guus Slim, Hassan en Kadoer, Jan Kordaat, Janmaat en de Sinjoor, Jean Mermoz, Jerry Spring, Kapitein Rob, Kuifje, Kuifje bundelingen, Lefranc, Lucky Luke, Oscar en Isidoor, Renaat en Christiane, Rikki en Wiske, Robbedoes, Robbedoes bundelingen, Stanley, Suske en Wiske, Ton en Tinneke, Vincent, Oom Wim, De Witte Ruiter en vele, vele anderen.

Kijkdagen: van donderdag 22 t/m zondag 25 oktober,
dagelijks van 10.00 tot 16.00 uur

Voor inlichtingen: Jan Pieter Glerum, tel: 020-275656

Sotheby's Amsterdam
Rokin 102, 1012 KZ Amsterdam. Tel: 020-275656

SOTHEBY'S
FOUNDED 1744